

TÜRKİYE AİLE YAPISI İLERİ İSTATİSTİK ANALİZİ, 2018

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI

KÜNYE

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018

Proje Yürütücüsü
Dr. Yasemin Esen Cenap Nuhrat

Proje Koordinatörü
Derya Gümüş Fırat Kahyaoğlu

Proje İzleme ve Değerlendirme Grubu
Ercan Üçpınar, Nuray Şehitoğlu, Dursun Ayan, Neriman Kaya, Tuğba Şahin, Ömer Faruk Danış, Emre Tevfik Çampınarı, Zeynep Bayrak, Didem Turğut

Redaksiyon
Derya Gümüş Aslı Sarıoğlu

Akademik İçerik Danışmanlığı
SAM Araştırma Danışmanlık ve Tanıtım Hizmetleri A.Ş.

Tasarım ve Uygulama
Serap Ergel Fırtına

Kapak Fotoğrafı
Shutterstock.com

Araştırma ve Politika Serisi 65, Ankara

Birinci Baskı, 2019, Ankara

ISBN: 978-605-7888-01-3

Baskı ve Cilt

Ostim OSB Mahallesi 1256 Cadde
No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312 354 91 31 (pbx) • Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İletişim
T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok.
No. 10/A 24. Kat Çankaya/ANKARA
T: +9 0312 705 5513 • F: +9 0312 705 5599
www.aile.gov.tr • arsopol@gov.tr

©2018 Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının izni olmaksızın tamamı veya herhangi bir bölümü herhangi bir biçimde veya yöntemde, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt olarak çoğaltılamaz. Kitapta yer alan görüşlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

1. TÜRKİYE'DE DOĞURGANLIK DAVRANIŞLARI: DÜZEY, BELİRLEYİCİLER, POLİTİKALAR 12

1.1. Giriş ... 12
1.2. Veri Kaynağı ve Yöntem ... 13
1.3. Türkiye'de Doğurganlık Dönüşümü ve Doğurganlık Tercihlerinde Yaşanan Değişim ... 14
1.4. Türkiye'de Sahip Olunan ve İstenen Çocuk Sayıları: TAYA-2016 Bulguları ... 18
1.5. Sonuç ve Politika Önerileri ... 27
1.6. Kaynakça ... 31

2. TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ SÜRECİNDE TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN OLUŞUMU, BELİRLEYİCİLERİ VE REFAH DURUMU (2006-2016) 36

2.1. Özet ... 36
2.2. Gerekçe ve Amaçlar ... 37
2.3. Yöntem ... 39
2.4. Literatür ve Teorik Çerçeve ... 42
2.5. Aile Yapısının Değişimi ... 49
2.6. Aile Yapısı ve Aile Üyelerinin Yaş ve Cinsiyet Yapısı ... 55
2.7. Tek Ebeveynli Ailelerin Özellikleri ve Oluşum Süreci ... 58
2.8. Tek Ebeveynli Ailelerin Refah Durumu ... 62
2.9. Tek Ebeveynli Ailelerde Çocukların Özellikleri ve Refah Durumu ... 69
2.10. Sonuçlar ve Politika Önerileri ... 77
2.11. Kaynakça ... 82

3. TÜRKİYE'DE İLK EVLİLİK YAŞININ VE EVLİLİĞE İLİŞKİN PRATİKLERİN DEĞİŞİMİ VE BOŞANMA İLE İLİŞKİSİ (2006-2016) 88

3.1. Özet ... 88
3.2. Gerekçe ve Amaçlar ... 89
3.3. Yöntem ... 90
3.4. Literatür ve Teorik Çerçeve ... 93
3.5. İlk Evlilik Yaşının Değişimi ... 99
3.6. Erken Yaşlarda Yapılan Evliliklerin Değişimi ... 109
3.7. Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin Değişimi ... 114
3.8. Evlilik Yaşı ve Evliliğin Başlangıcına İlişkin Pratiklerin Boşanma ile İlişkisi ... 119
3.9. Sonuçlar ve Politika Öncelikleri ... 125
3.10. Kaynakça ... 128

4. AİLE İÇİ ANLAŞMAZLIKLAR, ÇOCUKLARA YANSIMALARI İLE ÇOCUĞUN DEĞERİNİN YILLAR İÇERİSİNDE DEĞİŞİMİ 136

4.1. Özet ... 136
4.2. Literatür Taraması ... 136
4.3. Bulgular ... 140
4.4. Tartışma ... 159
4.5. Öneriler ... 168
4.6. Sosyal Politika Önerileri ... 170
4.7. Kaynakça ... 172

5. TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜ PİYASASINA KATILMA KARARINI BELİRLEYEN ETMENLER 180

5.1. Giriş ... 180
5.2. Yazın Taraması ... 182
5.3. Veri Seti ve Metodoloji ... 185
5.4. Betimleyici İstatistikler ... 185
5.5. Regresyon Sonuçları ... 190
5.6. Sonuçlar ve Politika Önerileri ... 197
5.7. Kaynakça ... 200
5.8. Ek ... 204

6. SOSYODEMOGRAFİK VE SOSYOKÜLTÜREL FARKLILIKLARIN EŞLER ARASI ÇATIŞMAYA ETKİSİ 212

6.1. Özet ... 212
6.2. Giriş ... 212
6.3. Bulgular ... 218
6.4. Sonuç ve Tartışma ... 228
6.5. Sosyal Politika Önerileri ... 230
6.6. Öneriler ... 232
6.7. Kaynakça ... 234

7. TÜRKİYE'DE AİLE OLMAK: İÇERİSİ VE DIŞARISI ARASINDA AİLE İÇİ İLİŞKİLER 238

7.1. Öz ... 238
7.2. Giriş ... 238
7.3. Kuramsal Arka Plan ve Literatür ... 240
7.4. Metodolojik Yaklaşım ... 244
7.5. Bulgular ... 247
7.6. Betimleme ve Yorumlama Çalışması: İkincil Bulgular ... 253
7.7. Sonuç ... 257
7.8. Öneriler ... 259
7.9. Kaynakça ... 264

8. SOSYAL ETKİLEŞİM VE DAYANIŞMA AÇISINDAN AKRABALIK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ 268

8.1. Giriş 268
8.2. Yöntem 270
8.3. Analiz 273
8.4. Sonuç 296
8.5. Politika Önerileri 302
8.6. Kaynakça 308

9. NESİLLER ARASI TRANSFERİN DEĞİŞİMİ VE MUTLULUĞA ETKİSİ 314

9.1. Özet 314
9.2. Giriş 314
9.3. Kavramsal Çerçeve ve Literatür 315
9.4. Veri ve Yöntem 319
9.5. Analiz: Nesiller Arası Transferlerdeki Değişim ve Nesiller Arası Transferlerin Mutluluğa Etkisi 322
9.6. Politika Önerileri 327
9.7. Sonuç 329
9.8. Kaynakça 330

10. TÜRKİYE'DE KUŞAKLARARASI BAKIM VE DESTEK MEKANİZMALARI: RİSK ALTINDAKİ NÜFUSUN TANIMLANMASI 336

10.1. Giriş/Arka Plan 336
10.2. Kuramsal Çerçeve 336
10.3. Yöntem 340
10.4. Sınırlılıklar ve Sonraki Çalışmalar için Öneriler 341
10.5. Hanelerin Temel Özellikleri ve Bakıma Bağımlılık Durumları 341
10.6. Türkiye'de Bakım ve Destek Mekanizmaları: Risk Altındaki Nüfusu Tanımlamak 350
10.7. Sonuç 353
10.8. Kaynakça 355

11. TÜRKİYE'DE YAŞLI İNSANLARIN REFAHI VE YAŞAM KALİTESİ 360

11.1. Giriş 360
11.2. Araştırmanın Amacı 361
11.3. Veri ve Yöntem 362
11.4. Bulgular 363
11.5. Tartışma 375
11.6. Sonuçlar 376
11.7. Kaynakça 378
11.8. Ek 380

TABLOLAR

1. TÜRKİYE'DE DOĞURGANLIK DAVRANIŞLARI: DÜZEY, BELİRLEYİCİLER, POLİTİKALAR 12

Tablo 1.1. Toplam doğurganlık hızı aralıklarına göre doğurganlık geçişi aşamaları 18
Tablo 1.2. Temel özelliklere göre 40-49 yaş grubundaki kadınların sahip oldukları ortalama çocuk sayısı, TAYA-2016 19
Tablo 1.3. Sahip olunan çocuk sayısının belirleyenleri, Poisson regresyon analizi sonuçları, TAYA-2016 20/21
Tablo 1.4. Temel özelliklere göre 40-49 yaş grubundaki kadınların istedikleri çocuk sayısı, TAYA-2016 21/22
Tablo 1.5. İstenen çocuk sayısının belirleyenleri, Poisson regresyon analizi, TAYA-2016 22/23
Tablo 1.6. İstenen ve sahip olunan çocuk sayısı arasında fark, TAYA-2016 24/25
Tablo 1.7. İstediğinden fazla çocuğa sahip olma ve istediğinden az çocuğa sahip olma durumunun belirleyicileri, ikili lojistik regresyon analizi sonuçları, TAYA-2016 26/27

2. TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ SÜRECİNDE TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN OLUŞUMU, BELİRLEYİCİLERİ VE REFAH DURUMU (2006-2016) 36

Tablo 2.1. Çalışmada kullanılan aile yapılarının sınıflaması ve açıklamaları 41
Tablo 2.2. Türkiye'de aile yapısının değişimi, 1968-2016 49
Tablo 2.3. Türkiye'de (ayrıntılı) aile yapısının değişimi, 1978-2016 50
Tablo 2.4. Aile yapısının bölgeler (İBB-1) temelinde yüzde dağılımı, TAYA-2006 52
Tablo 2.5. Aile yapısının bölgeler (İBB-1) temelinde yüzde dağılımı, TAYA-2011 53
Tablo 2.6. Aile yapısının bölgeler (İBB-1) temelinde yüzde dağılımı, TAYA-2016 54
Tablo 2.7. Aile yapılarının evlilik kuşaklarına göre yüzde dağılımı, TAYA-2016 55
Tablo 2.8. Hanehalkı üyelerinin cinsiyete göre aile yapısı temelinde yüzde dağılımı ve cinsiyet oranları, TAYA-2006, TAYA-2011 ve TAYA-2016 56
Tablo 2.9. Hanehalkı üyelerinin yaş gruplarına göre aile yapısı temelinde yüzde dağılımı, TAYA-2006, TAYA-2011 ve TAYA-2016 56/57
Tablo 2.10. Türkiye'de aile yapılarına göre geniş yaş gruplarının dağılımı ve ortalama yaş, TAYA-2011 ve TAYA-2016 57/58
Tablo 2.11. Ebeveynlerin yaşlarının aile yapılarına göre yüzde dağılımı, TAYA-2006 ve TAYA2016 59
Tablo 2.12. Ebeveynlerin son bir haftadaki çalışma durumlarının aile yapılarına göre yüzde dağılımı, TAYA-2011 ve TAYA-2016 60
Tablo 2.13. Ebeveynlerin medeni durumlarının aile yapılarına göre yüzde dağılımı, TAYA-2006 ve TAYA-2016 61
Tablo 2.14. Hanelerin sosyoekonomik seviyesinin aile yapılarına göre yüzde dağılımı, TAYA-2011 ve TAYA-2016 64
Tablo 2.15. Aile yapısına göre hanelerin gelir ve gider ortalamaları ve sosyal yardım ve borç/kredi alma durumları, TAYA-2011 ve TAYA-2016 65
Tablo 2.16. Aile yapısına göre hanelerde bakıma muhtaç en az yaşlının bulunma durumu, TAYA-2006 ve TAYA-2016 66
Tablo 2.17. Aile yapısına göre ailelerin genel olarak beyan ettikleri mutluluk durumu, TAYA-2006 ve TAYA-2016 67
Tablo 2.18. Tek ebeveynli ailelerin belirleyicileri, logistik regresyon, TAYA-2016 68
Tablo 2.19. 18 yaş altındaki çocukların yaş gruplarına ve aile tipine göre ortalama yaşları, TAYA-2011 ve TAYA-2016 70
Tablo 2.20. 18 yaş altındaki çocukların sayısının aile tiplerine göre yüzde dağılımı, TAYA-2011 ve TAYA-2016 72
Tablo 2.21. 6-24 yaş nüfusunun aile tipine göre okula devam oranları, TAYA-2011 73

Tablo 2.22. 6-24 yaş nüfusunun aile tipine ve cinsiyete göre okula devam oranları, TAYA-2016 74
Tablo 2.23. 3-5 yaş grubundaki çocuklar arasında aile tipine göre anaokulu/anasınıfı ya da kreşe gidenlerin yüzdesi, 2011 ve 2016 74
Tablo 2.24. Ayrı odası olan çocukların aile tipine göre yüzde dağılımı, 2011 ve 2016 74

3. TÜRKİYE'DE İLK EVLİLİK YAŞININ VE EVLİLİĞE İLİŞKİN PRATİKLERİN DEĞİŞİMİ VE BOŞANMA İLE İLİŞKİSİ (2006-2016) 88

Tablo 3.1. Evlilik Kuşaklarına ve Cinsiyete Göre İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 100
Tablo 3.2. Eğitim Süresi, Cinsiyet ve Evlilik Kuşağına Göre Ortalama İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 102
Tablo 3.3. Çalışma Durumu, Cinsiyet ve Evlilik Kuşağına Göre Ortalama İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 103
Tablo 3.4. Refah Seviyesi, Cinsiyet ve Evlilik Kuşağına Göre Ortalama İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 104
Tablo 3.5. Geleneksellik Seviyesi, Cinsiyet ve Evlilik Kuşağına Göre Ortalama İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 105
Tablo 3.6. Bölgelere, Cinsiyet ve Evlilik Kuşağına Göre Ortalama İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 106
Tablo 3.7. Kadınların İlk Evlilik Yaşının Belirleyicileri, Poisson Regresyon Analizi, TAYA-2016 108
Tablo 3.8. İlk Evlenme Yaşının Cinsiyete Göre Yığılmalı Yüzde Dağılımı, 2006-2016 109
Tablo 3.9. Erken Evlenme Seviyesinin Kadınların Temel Özelliklerine Göre Yüzde Dağılımı, 2016 110
Tablo 3.10. Evlilik Kuşağına ve Cinsiyete Göre Erken Evlenmelerin Yüzde Dağılımı, 2016 111
Tablo 3.11. Erken Evlilik Riskinin Belirleyicileri, Lojistik Regresyon, TAYA-2016 113
Tablo 3.12. Evliliklerin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin Yüzde Dağılımı, TAYA-2006, TAYA-2011 ve TAYA-2016 114
Tablo 3.13. Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin ve Eşlerin Tanışma Şekillerinin Evlilik Kuşaklarına Göre Yüzde Dağılımı, TAYA-2016 116
Tablo 3.14. Geleneksellik Seviyesinin Kadının Temel Özelliklerine Göre Yüzde Dağılımı, TAYA-2016 117
Tablo 3.15. Evlilik Kuşaklarına Göre Evlilik Öncesinde Yapılan Törenlerin Yüzde Dağılımı, 2016 118
Tablo 3.16. Eşte Aranan Özelliklerin Önemli ve Çok Önemli Olmasının Evlilik Kuşaklarına ve Cinsiyete Göre Yüzde Dağılımı, TAYA-2016 119
Tablo 3.17. Kadınların Medeni ve Daha Önceki Boşanma Durumlarının Yüzde Dağılımı, TAYA-2006, TAYA 2011 ve TAYA-2016 120
Tablo 3.18. Kadınların Boşanma ve Erken Evlenme Durumlarının Evlilik Kuşaklarına Göre Yüzde Dağılımı, 2016 121
Tablo 3.19a. Boşanma Oranlarının Kadının Temel Özelliklerine Göre Yüzde Dağılımı, TAYA-2016 122
Tablo 3.19b. Boşanma Oranlarının Kadının Temel Özelliklerine Göre Yüzde Dağılımı, TAYA-2016 122
Tablo 3.20a. Kadınlar arsında boşanma riskinin belirleyicileri, lojistik regresyon, TAYA-2016 123
Tablo 3.20a. Boşanma Riskinin Belirleyicileri, Lojistik Regresyon, 2016 (devam) 124

4. AİLE İÇİ ANLAŞMAZLIKLAR, ÇOCUKLARA YANSIMALARI ile ÇOCUĞUN DEĞERİNİN YILLAR İÇERİSİNDE DEĞİŞİMİ 136

Tablo 4.1. Ailede Anlaşmazlık Sıklığı Psikometrik Özellikleri 141
Tablo 4.2. Baba ve annenin beyan ettiği farklılıklara toleransın belirleyicileri 142
Tablo 4.3. Ailede Anlaşmazlıklar-Sorulara Göre Dağılımlar 145
Tablo 4.4. Anlaşmazlık Durumlarına Verilen tepki Tarzları Faktör Analizi Sonuçları 147
Tablo 4.5. Çocuğa Şiddeti Yordayan Değişkenler 148
Tablo 4.6. Çocuklarda görülen davranış sorunları boyutlarını (çocuğa verilen cezaların sebepleri) yordayan değişkenler 149
Tablo 4.7. Çocukta görülen davranış sorunlarını (çocuğa verilen cezaların sebepleri) yordayan değişkenler 150
Tablo 4.8. Annelerin ceza verme tarzını yordayan değişkenler 153
Tablo 4.9a. Bölgeler Temelinde Annelerin Psikolojik ve Fiziksel Ceza Verme Sıklığı 154
Tablo 4.9b. Bölgeleri Temsil Eden Şehirler Listesi 155

Tablo 4.10. Çocuğun Değeri Faktör Yükleri 156
Tablo 4.11. Çocuğun Değeri Boyutları Betimleyici İstatistikleri 157
Tablo 4.12. Çocuğun değeri algılarını yordayan değişkenler 158

5. TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜ PİYASASINA KATILMA KARARINI BELİRLEYEN ETMENLER 180

Tablo 5.1. Betimleyici istatistikler 187/188
Tablo 5.2. Kadınların geleneksellikle ilgili sorulara verdikleri cevaplara göre dağılımları 189
Tablo 5.3. Yaş gruplarına göre tahmin edilen marjinal etkiler 190/191
Tablo 5.4. Eğitim seviyelerine göre kadınların çalışmama sebepleri 193
Tablo 5.5. Ev işlerini yapan evli kadınların oranı , 2016 194
Tablo 5.6. Evli kadınların hanede alınan kararlara katılımı , 2016 195
Tablo 5.7. Sosyal yardım alan hanelerde yaşayan kadınların oranı 196
Tablo 5.8. Bölgelere göre tahmin edilen marjinal etkiler 196

6. SOSYODEMOGRAFİK VE SOSYOKÜLTÜREL FARKLILIKLARIN EŞLER ARASI ÇATIŞMAYA ETKİSİ 212

Tablo 6.1. Çiftlerin (erkek ve kadın) rapor ettikleri çatışma seviyeleri 215
Tablo 6.2: Eşlerin Cinsiyetlerine Göre Yaş, Sağlık Durumu, Gelir ve Dindarlık Seviyesi 219
Tablo 6.3. Sıralı Lojistik Regresyon Sonuçları (Kadının Rapor ettiği Çatışma Seviyesi) 226
Tablo 6.4. Sıralı Lojistik Regresyon Sonuçları (Erkeğin Rapor ettiği Çatışma Seviyesi) 227

7. TÜRKİYE'DE AİLE OLMAK İÇERİSİ VE DIŞARISI ARASINDA AİLE İÇİ İLİŞKİLER 238

Tablo 7.1. Faktör Analizi 245
Tablo 7.2. Faktörler için betimleyici istatistikler 247
Tablo 7.3. Olağan dışı yemek yeme dağılımını tahmin eden sıralı lojistik regresyon modeli 248
Tablo 7.4. Olağan dışı yemek yeme dağılımını tahmin eden sıralı lojistik regresyon modeli 249
Tablo 7.5. Ziyaret sıklığı dağılımını tahmin eden sıralı lojistik regresyon modeli 250
Tablo 7.6. Ev dışı aile faaliyetleri dağılımını tahmin eden sıralı lojistik regresyon modeli 252
Tablo 7.7. Mutluluk 257

8. SOSYAL ETKİLEŞİM VE DAYANIŞMA AÇISINDAN AKRABALIK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ 268

Tablo 8.1. Hediyeleşme Durumlarını Boyutlandıran Faktör Analizi Sonuçları 272
Tablo 8.2. Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2006-2011-2016 273
Tablo 8.3. Yaş Gruplarına Göre Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2006 274
Tablo 8.4. Yaş Gruplarına Göre Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2011 274
Tablo 8.5. Yaş Gruplarına Göre Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2016 275
Tablo 8.6. Yıllara Göre Akraba Türü Sayısı, TAYA 2006-2011-2016 275
Tablo 8.7. Yaşa Göre Ortalama Aile Üye ve Akraba Türü Sayısı, TAYA 2006-2011-2016 276
Tablo 8.8. Eğitim Durumuna Göre Ortalama Aile Üye ve Akraba Türü Sayısı, TAYA 2006-2011-2016 276

Tablo 8.9. Türkiye'de Hanehalkı Büyüklüğü, TAYA 2006-2011-2016 277
Tablo 8.10. Türkiye'de Bireylere Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2011-2016 277
Tablo 8.11. Türkiye'de Cinsiyete Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2016 278
Tablo 8.12. Medeni Duruma Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2011-2016 279
Tablo 8.13. Türkiye'de Bireylerin Yaşına Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2011-2016 279
Tablo 8.14. Türkiye'de Bireylerin Akrabalarına Mesafesi, TAYA 2006-2016 280
Tablo 8.15. Hane Tipine Göre Aynı Binada Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 281
Tablo 8.16. Hane Tipine Göre Aynı Semtte Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 282
Tablo 8.17. Hane Tipine Göre Aynı Yerleşimde Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 282
Tablo 8.18. Hane Tipine Göre Başka Yerleşimde Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 282
Tablo 8.19. Yıllara Göre Yakınlarla Yüz Yüze Görüşme Sıklığı, TAYA 2006-2011-2016 283
Tablo 8.20. Hanehalkı Fertlerinin Birlikte Yaptığı Akraba/Komşu/Arkadaş Ziyaretlerinin Sıklığı, TAYA 2006-2011-2016 285
Tablo 8.21. Hanehalkı Fertlerinin Aile Üyelerine/Yakınlarına Çeşitli Durumlarda Ziyaret Etme Sıklığı, TAYA 2006-2011-2016 286
Tablo 8.22. Akraba ve Yakınları Ziyareti Çoklu Regresyon Analizi 287
Tablo 8.23. Hanehalkı Fertlerinin Eşleriyle Hangi Çevrede Tanıştıkları, TAYA 2006-2011-2016 290
Tablo 8.24. Son Bir Yıl İçerisinde Borç ya da Kredi Alan Hanelerin Borç ya da Kredi Alma Durumları, TAYA 2006-2011-2016 291
Tablo 8.25. Hanelerin Borç Almaları Gerekmesi Durumunda Kimleri Tercih Ettikleri, TAYA 2011-2016 291
Tablo 8.26. Hane Halkı Fertlerinin Hediyeleşme Ölçeği Alt Boyutları, TAYA 2016 292
Tablo 8.27. Dini Hediyeleşmeyi Etkileyen Faktörleri Gösteren Sıralı Lojistik Regresyon 293
Tablo 8.28. Geleneksel Hediyeleşmeyi Etkileyen Faktörleri Gösteren Sıralı Lojistik Regresyon 294
Tablo 8.29. Modern Hediyeleşmeyi Etkileyen Faktörleri Gösteren Sıralı Lojistik Regresyon 295

9. NESİLLER ARASI TRANSFERİN DEĞİŞİMİ VE MUTLULUĞA ETKİSİ 314

Tablo 9.1. Aile Mutluluğu, 2006-2016 322
Tablo 9.2. Mutluluk Düzeyleri, 2003-2017 322
Tablo 9.3. Mutluluk Kaynağı, 2004-2017 323
Tablo 9.4. İhtiyaç halinde borç ya da kredi alınması düşünülen kişi ya da kurum, 2006-2016 323
Tablo 9.5. Gündüz çocuk bakımı yapanlar 2006-2016 324
Tablo 9.6. Bakıma muhtaç yaşlının hane içindeki bakımı, 2011-2016 324
Tablo 9.7. Yaşlanıldığında bakım tercihi, 2006-2016 324
Tablo 9.8. Çoklu regresyon modelinde nesiller arası transferler ve mutluluk 326

10. TÜRKİYE'DE KUŞAKLARARASI BAKIM VE DESTEK MEKANİZMALARI: RİSK ALTINDAKİ NÜFUSUN TANIMLANMASI 336

Tablo 10.1. Hanehalkı tipi tanımlamaları 340
Tablo 10.2. Hanedeki referans kişinin temel özellikleri 342
Tablo 10.3. Türkiye'de hanehalkı özellikleri 343
Tablo 10.4. Türkiye'de hanehalkı özellikleri (devam) 344

11. TÜRKİYE'DE YAŞLI İNSANLARIN REFAHI VE YAŞAM KALİTESİ 360

Tablo 11. 1. Türk Aile Yapısı Araştırması Örneklem Büyüklükleri 362
Tablo 11. 2. Beyan edilmiş sağlık durumunun iyi olma olasılığı (iyi + çok iyi), 2016 365
Tablo 11. 3. Akranlara kıyasla öznel sağlık durumunu iyi bildirme (iyi + çok iyi) olasılığı 2006 365
Tablo 11. 4. En zengin grupta olma olasılığı (4. çeyrek dilim için eşitlenmiş gelir), 2016 367
Tablo 11. 5. Zengin olma olasılığı (4. çeyrek dilim için eşitlenmiş gelir), 2011 368
Tablo 11. 6. Zengin olma olasılığı (kişisel gelir> 800), 2006 369
Tablo 11. 7. Hane gelirinin hanenin ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabilme olasılığı, 2016 370
Tablo 11. 8. Kişisel gelirden memnun olma olasılığı, 2006 370
Tablo 11. 9. Sosyal olarak ilişkide olma olasılığı (üç ve daha fazla aktiviteye katıldı), 2016 372
Tablo 11. 10. Sosyal olarak ilişkide olma olasılığı (beş ve daha fazla aktiviteye katıldı), 2011 372
Tablo 11. 11. Sosyal olarak ilişkide olma olasılığı (dört ve daha fazla aktiviteye katıldı), 2006 373
Tablo 11. 12. Mutlu olma olasılığı (çok mutlu + mutlu), 2016 373
Tablo 11. 13. Mutlu olma olasılığı (çok mutlu + mutlu), 2011 374

ŞEKİLLER

1. TÜRKİYE'DE DOĞURGANLIK DAVRANIŞLARI: DÜZEY, BELİRLEYİCİLER, POLİTİKALAR 12

Şekil 1.1. Türkiye'de doğurganlık dönüşümünün aşamaları 16
Şekil 1.2. Türkiye'de toplam doğurganlık hızı ve ideal çocuk sayısının değişimi: 1963-2013 17

2. TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ SÜRECİNDE TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN OLUŞUMU, BELİRLEYİCİLERİ VE REFAH DURUMU (2006-2016) 36

Şekil 2.1. 6-24 yaş nüfusunun aile tipine göre okula devam oranları, 2011 ve 2016 75
Şekil 2.2. 3-5 yaş grubundaki çocuklar arasında aile tipine göre anaokulu/anasınıfı ya da kreşe gidenlerin yüzdesi, 2011 ve 2016 76

3. TÜRKİYE'DE İLK EVLİLİK YAŞININ VE EVLİLİĞE İLİŞKİN PRATİKLERİN DEĞİŞİMİ VE BOŞANMA İLE İLİŞKİSİ (2006-2016) 88

Şekil 3.1. Türkiye'de İlk Evlilik Yaşının Cinsiyete Göre Değişimi TAYA-2006, TAYA-2011 ve TAYA 2016 100
Şekil 3.2. Evlilik Kuşaklarına ve Cinsiyete Göre İlk Evlilik Yaşının Değişimi, TAYA-2016 101
Şekil 3.3. Evlenmiş Kadın Oranlarının Yaşlara Göre Değişimi, 1993-2016 101
Şekil 3.4. Türkiye'de Kaba Evlenme ve Boşanma Hızlarının Değişimi, 2001-2017 120

4. AİLE İÇİ ANLAŞMAZLIKLAR, ÇOCUKLARA YANSIMALARI ile ÇOCUĞUN DEĞERİNİN YILLAR İÇERİSİNDE DEĞİŞİMİ 136

Şekil 4.1. Sorun Yaşama Sıklığı ile Farklılıklara Tolerans Arasındaki İlişkiler 144
Şekil 4.2. Annelerin çocuklarına verdikleri cezaların yıllara göre değişimi 152
Şekil 4.3. Annelerin Uyguladığı Psikolojik ve Fiziksel Şiddetin Yaşa Göre Değişimi 152
Şekil 4.4. Annelerin Verdiği Ceza Türlerinin Bölgesel Açıdan Farklılaşması 155
Şekil 4.5. Yıllara ve Cinsiyete Göre Çocuğun Değerinde Farklılaşmalar 157

5. TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜ PİYASASINA KATILMA KARARINI BELİRLEYEN ETMENLER 180

Şekil 5.1. Türkiye'de 15+ yaş arasındaki bireylerin işgücüne katılım oranları , 2006-2016 181
Şekil 5.2. OECD ülkelerinde 15-64 yaş kadın işgücüne katılım oranları , 2016 181

6. SOSYODEMOGRAFİK VE SOSYOKÜLTÜREL FARKLILIKLARIN EŞLER ARASI ÇATIŞMAYA ETKİSİ 212

Şekil 6.1. Rapor Edilen Ortalama Çatışma Seviyesi (Kadın) 216
Şekil 6.2. Rapor Edilen Ortalama Çatışma Seviyesi (Erkek) 216
Şekil 6.3: Kodlama ile oluşturulan ortalama çatışma seviyesi (Kadın) 218
Şekil 6.4: Kodlama ile oluşturulan ortalama çatışma seviyesi (Erkek) 219
Şekil 6.5. Eşlerin birbirleri arasındaki yaş farklarının dağılımı 219
Şekil 6.6. Yaş farkları kategorileri 219
Şekil 6.7. Eşlerin birbirleri arasındaki sağlık durumu farklarının dağılımı 220

Şekil 6.8. Sağlık durumu farkları kategorileri 220
Şekil 6.9. Eşlerin dindarlık farklarının dağılımı 220
Şekil 6.10. Eşler arası dindarlık farkları kategorileri 220
Şekil 6.11. Cinsiyete göre eğitim seviyesi 221
Şekil 6.12. Eşler arasındaki eğitim seviyesi farkları 221
Şekil 6.13. Eşler arasındaki eğitim seviyesi farkı kategorileri 222
Şekil 6.14. Cinsiyete göre çalışma durumu 222
Şekil 6.15. Çiftlerin çalışma durumu karşılaştırması 223
Şekil 6.16. Cinsiyete göre gelir farkları 223
Şekil 6.17. Eşler arası gelir farkları 224
Şekil 6.18. Cinsiyete göre kır-kent köken farkı 224
Şekil 6.19. Eşlerin kır-kent bakımından köken farkları 225

10. TÜRKİYE'DE KUŞAKLARARASI BAKIM VE DESTEK MEKANİZMALARI: RİSK ALTINDAKİ NÜFUSUN TANIMLANMASI 336

Şekil 10.1. Bir konvoyun kuramsal örneği 339
Şekil 10.2. Sosyal bakım desteği konvoyunun ampirik modeli 345
Şekil 10.3. Türkiye'deki bakım bağımlılığı durumu 346
Şekil 10.4. Çocuklu çekirdek ailelerde bakım bağımlılığı durumu 347
Şekil 10.5. Çocuksuz çekirdek ailelerde bakım bağımlılığı durumu 347
Şekil 10.6. Ataerkil geniş ailede bakım bağımlılık durumu 348
Şekil 10.7. Geçici geniş ailede bakım bağımlılığı durumu 348
Şekil 10.8. Tek ebeveynli ailede bakım bağımlılığı durumu 349
Şekil 10.9. Tek kişilik ailede bakım bağımlılığı durumu 349
Şekil 10.10. Diğer dağılmış ailede bakım bağımlılığı durumu 349
Şekil 10.11. Akraba olmayan ailede bakım bağımlılığı durumu 350
Şekil 10.12. Türkiye'de risk altındaki nüfus 351

8.
SOSYAL ETKİLEŞİM VE DAYANIŞMA AÇISINDAN AKRABALIK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Murat Şentürk

SOSYAL ETKİLEŞİM VE DAYANIŞMA AÇISINDAN AKRABALIK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Murat Şentürk[1]

I. Giriş

Akrabalık ve komşuluk ilişkileri Türkiye'nin modernleşme serüvenindeki en önemli tartışmalardan biridir. Bu serüvenin temel güzergahlarından olan kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin söz konusu ilişkilerde yarattığı değişimler, sosyal bilimcilerin (Kıray, 2006; Karpat, 2016; Kongar, 2017) ve yöneticilerin ilgisini çekmiştir. Demografik yapıdaki değişimler (doğurganlığın azalması, yaşam süresinin uzaması, bebek ve kadın ölümlerinin azalması), ekonomik hayattaki dönüşümler, yeni kentleşme dinamikleri, istihdama ve eğitime erişim, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin farklılaşmasına yol açarken birçok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Kuşaklararası ilişkiler, dayanışma biçimleri ve ağları, yoksullukla ve sosyal dışlanmayla baş etme, sosyal etkileşim, birlikte yaşama vb. konularda önemli olan akrabalık ve komşuluk ilişkileri akademik bir ilginin ötesinde sosyal politikalar için vazgeçilmez bir alandır. Sosyal bilimler ve yöneticiler için bu denli önemli olan akrabalık ve komşuluk ilişkileri üzerine yapılan çalışmaların sınırlı kalması ve mevcut çalışmaların belirli eksenlere hapsolması yeni fikirlerin ve politikaların geliştirilmesini engellemektedir.

Türkiye'de kırsal nüfusun geniş, kentsel nüfusun ise giderek çekirdek aile hanelerinde yaşadığına ilişkin yaygın "mit"i eleştiren Duben (2012, s. 67), kentlere göç süreciyle birlikte geniş ailelerin çözüldüğü ve akrabalık bağlarının giderek azaldığı görüşüne karşı çıkmaktadır. Duben Türkiye kentlerinde aile ve akrabalık bağlarının mevcut durumuna bakarken hem hane türlerindeki değişimlere hem de kültürel meselelere bakılması gerektiğini belirterek kültürel meselelerin iki boyutunu şu şekilde açıklamaktadır: Birincisi çeşitli hane türlerinde kültüre dayalı tercihleri, ikincisi ise akraba grupları içinde veya bunlar arasında bireylerin etkileşimini belirleyen davranış kodlarını (akrabalık kodu/kinship idiom) içeren sosyal etkileşimlerdir. Hane türlerindeki değişimler, akrabalık ilişkilerini daha genel düzeyde tanımlamaya imkân tanımaktadır. Ancak sadece istatistiklerle yetinmek Türkiye'de akraba olmayanlar arasında da geçerli olan yoğun ilişkiler ağının öneminin kavranmasına engel olabilir (Duben, 2012, s. 67, 81).

Hane (veya aile) biçimini incelemenin, onun işleyişi hakkında tam bir bilgi vermediği (Goody, 1972'den akt. Duben, 2012, s. 70) görüşüne katılmakla birlikte hane türlerindeki değişimin akrabalık ilişkilerinin seyri hakkında önemli fikirler vereceği söylenebilir. Aynı zamanda akrabalık ilişkilerindeki farklılaşmanın ailelerin ve ailelerin işlevinin nasıl değiştiğini göstermesi mümkündür[3]. Bu bakımdan bu çalışmada hem hane türlerinin değişimine bakılmakta hem de sosyal etkileşim ve dayanışma alanlarına odaklanılmaktadır.

Aile toplumsal örgütlenmenin (üretim, dağıtım, tüketim, yeniden üretim, sosyalizasyon) temelinde yer almaktadır. Akrabalık toplumsal örgütlenme süreçlerinde kaynakları bir araya getiren, sorumlulukları, katılımı ve iş bölümünü bireyler

[1]İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, murat.senturk@istanbul.edu.tr

[2]Bir zamanlar Sosyologlar modern dönem öncesinde Batı Avrupa'daki yaygın aile biçiminin geniş aile olduğunu düşünmekteydi ancak araştırmalar bu görüşün yanlış olduğunu göstermiştir (Giddens, 2008, s. 248).

[3]Aile akrabalık bağlarıyla doğrudan doğruya birbirlerine bağlanan ve yetişkinlerin çocukların bakımını üstlendiği bir topluluktur. Bireylerin evlilik yoluyla ya da kan bağları aracılığıyla birbirine bağlılığı, akrabalık bağları olarak tanımlanmaktadır. Evlilikle birlikte daha geniş bir hısımlar dizisi birbirine bağlanır ve anne/baba, kardeşler de akrabalığın bir parçası hâline gelirler (Giddens, 2008, s. 246-247).

ve grup üyeleri arasında düzenleyen ilişkileri içermektedir. Ayrıca akrabalık ilişkileri bireylerin ve ailelerin daha büyük topluluklarla görünmeyen ilişkiler kurmasına imkân tanır (Thornton ve Fricke, 1987, s. 748). Akrabalık ve komşuluk kelimelerinin her ikisi de "yakın", "yakın olma", "yakınlık" anlamlarını içermektedir. Akrabalıkta kan bağı, komşulukta ise mekânsal yakınlık ilk elde önemlidir. Ancak her iki kavram da daha geniş çerçevede farklı topluluklarla kurulan yakınlıkları içermektedir. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri bireylerin ve ailelerin arkadaşlık, hemşehrilik gibi diğer cemaat/topluluk ilişkilerinden birini oluşturmaktadır. Cemaat kavramı hem bir "ilişkiyi" hem de "dayanışmayı" içermektedir. Gerek tarihî gerek sembolik olarak cemaatin arketipi ailedir (Nisbet, 2016, s. 66). Peki akrabalık ve komşuluk ilişkileri modern iktisadi, siyasi, toplumsal, kültürel ve kentsel koşullarda ne kadar mümkündür? Cemaat/topluluk ilişkilerinin merkezinde yer alan akrabalık ve komşuluk nasıl değişmekte ve biçimlenmektedir? Bu değişimin farklı yönlerini görebilmek için Bauman'ın ve Granovetter'in çalışmalarına başvurulmaktadır.

Bauman "bireyselleşme dünyasında" ilişkilerin bir kutsama olduğunu savunur. İlişkiler kişiyi farklı yönlere çeken ve çatışan arzularla doludur. Bir tarafta özgürlüğe ve gevşek bağlara, bireyciliğe; diğer tarafta güçlü, sıkı bağların var olduğu güvenliğe ilişkin arzular yer almaktadır. Günümüz insanının bu iki kutup arasında sallandığını ileri süren Bauman'a göre bu ikisini bir şekilde birleştirebilme yolunu bulmak için sıklıkla uzmanlara (terapistlere, köşe yazarlarına) gidilmektedir. Bu durum, "pastayı hem yeme hem de hiç bitirmeme, ilişkinin tatlı zevklerinin kremasını sıyırırken, acı ve sert lokmalarını dışarıda bırakma" girişiminde bulunmaktır. "Üst cep ilişkileri" deyişiyle Bauman ihtiyaç duyulduğunda dışarı çıkabilecek ama ihtiyaç olmadıkça cebin derinliklerine itilebilecek olan ilişkileri kastetmektedir. Bu nedenle artık insanlar "ilişkilerden"" ziyade "bağlantılar" ve "ağlardan" bahsetmektedirler. Bağlantılar temas halinde geçen anları ima ederken ilişkiler karşılıklı olarak kenetlenmek anlamına gelmektedir. Bağlantılar istemle kurulabilir ve bozulabilir. Bağlantılar sanaldır, gerçek ilişkiler değildir. Bu bağlamda modern toplum ve toplumsal ilişkiler "akışkandır" (Giddens, 2008, s. 285-286). Bauman (2017, s. 67-69) bireyselleşmenin bir tercih değil bir kader olduğunu vurgularken, bugün bireylerin "bir araya toplanma" özelliğinden yoksun oluşlarını en ortak dertlerden biri olarak tanımlamakta ve bunu "yolu kapatan engel" şeklinde nitelendirmektedir. Buna göre dertler benzer olabilir ama "eski zamanlardaki ortak çıkarın aksine, 'kendilerini oluşturan parçaların toplamından daha büyük bir bütünlük' meydana getirmezler ve yüzleşilerek ya da üstüne gidilerek daha kolay ele alınmalarını sağlayacak hiçbir yeni nitelik kazanmazlar."

Modern toplumlarda toplumsal ilişkilerin akışkan hâle gelmesi ve ilişkilerden bağlantılara geçilmesi önemli bir değişimdir. Bu değişim sürecinde akrabalık ve komşuluk ilişkileri de nasibini almış ve giderek zayıflamıştır. Ağ analizlerinde genellikle güçlü bağların önemine ya da mevcut durumuna ilişkin analizler yapılmaktadır. Güçlü bağlara yönelik analizler genellikle küçük, iyi tanımlanmış gruplar arasında gerçekleştirilmektedir. Granovetter (1973) ana grup olarak kolayca tanımlanamayan toplumsal yapının unsurlarını ve gruplar arasındaki ilişkileri analiz ederek zayıf bağların gücüne vurgu yapmaktadır. Küçük ölçekli etkileşimlerle büyük ölçekli örüntüler arasındaki analizleri ağ araştırmalarında mikro-makro köprüsünün kurulmasındaki en verimli yöntem olarak tanımlamaktadır. Granovetter mikro ve makro düzeydeki bağlantıların ürettiği paradoksa dikkat çekmektedir: Genellikle yabancılaşmanın üreticisi olarak görülen zayıf bağların bireylere fırsatlar sunduğunu ve toplulukla uyumunu kolaylaştırdığını, güçlü bağların ise yerel bağlılıklar doğurduğunu ve parçalanmalara neden olduğunu ortaya koymaktadır (1973, s. 1378).

Bu bağlamda gerek akrabalık ve komşuluk gerek diğer cemaat/topluluk ilişkilerinde sosyal etkileşim önemlidir. Gündelik hayatta toplumsal etkileşim bağlamlarını çözümlerken insanların zaman-mekân içindeki devinimlerine bakmak gerekmektedir. "Bölgeselleşme" kavramı ise toplum yaşamının zamanda ve mekânda nasıl dilimlendiğini göstermektedir. Modern toplumlarda gündelik pratikler zaman dilimleri temelinde gerçekleşmektedir. İnternet gibi yeni iletişim teknolojileri ise zaman-mekân ilişkisini farklılaştırmakta, insanın farklı zamanlarda değişik mekânlardaki ve hiçbir zaman karşılaşamayacağı insanlarla etkileşim içerisine girmesine olanak tanımaktadır (Giddens, 2008, s. 186-187).

Sosyal etkileşim dışında akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde karşılıklılık ve bağlılık önemlidir. Karşılıklılık maddi ve manevi desteği, korumayı, güvenliği vb. boyutları içermektedir. Duben'e göre (2012, s. 91) yoğun ve farklılaşmış nüfusun bulunduğu kentlerde, karşılıklılık biçimini barındıran aile ilişkileri sınırlı bir düzeyde kalmaktadır ve bu nedenle bireyler kentlerde akraba veya hısım olmayan kişilerle ilişki kurmak zorundadırlar. Bu hem göçmenler hem de eski sakinler için geçerlidir. Türkiye'de bireyler "sivil toplum" alanı yerine tarihsel bir arka planı olan akrabalık koduna göre etkileşimde bulunmaktadırlar. Töz ortaklığı veya hısımlık nosyonu hem "gerçek" hem de "kurgusal" akrabalık için mümkündür. Karşılıklılık ilişkisinde yükümlülükler net değildir; diğerkâmlık ahlakı uzun vadede karşılıklı yükümlülüklere yol açar ancak "uzun vadeli etkisi karşılıklılığa değil ahlâka dayanması"ndan kaynaklanır (Bloch, 1973'ten akt. Duben, 2012, s. 93). Karşılıklılıktan ahlaka doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Zamanla ahlaka içkin bir hâle gelmesi nedeniyle aktörler hesap yapmayı bir kenara bırakacaklardır. Uzak ya da kurgusal akrabalıklarda her iki taraf diğerkamlık amacıyla meseleye yaklaşsalar da karşılıklılık beklentisi daha fazla olacaktır. Yakın akrabalar söz konusu olduğunda diğerkâmlık iddiasının varlığı sürmektedir. Akrabalık koduyla kastedilen "davranışları yönlendiren bir dizi enformel kuraldır" ve "bu kurallar hakiki diğerkâmlıktan diğerkâmlık kisvesine bürünen ama aslında 'ince bir çıkar hesabı'na dayanan ilişkilere dek uzanan çok geniş bir ilişki yelpazesinde geçerlidir." Duben Türkiye'de nüfusu yoğun olan ve toplumsal olarak farklılaşan kentlerde toplumsal ilişkilerin önemli bir kısmının, gerçek akrabalık bağları ile daha gayri şahsî, resmî ilişkiler arasında bir yere tekabül ettiği görüşündedir (2012, s. 93-94).

Bu çalışmanın amacı bahsedilen kuramsal bağlam ekseninde Türkiye'de akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde değişme ve süreklilik gösteren unsurları anlamaya çalışmaktır. "Türkiye'de ailenin akrabalık ve komşuluk ilişkileri nasıl biçimlenmektedir? Akrabalık ve komşuluk ilişkileri sosyal etkileşim ve dayanışma açısından nasıl bir imkâna sahiptir ve bu ilişkilerde nasıl bir değişim yaşanmaktadır?" soruları cevaplanmaya çalışılmaktadır.

II. Yöntem

Bu çalışmada 2006, 2011 ve 2016 yıllarında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) verileri kullanılmaktadır. Araştırma Türkiye'yi kent-kır ve İstatistikî Bölge Birim Sınıflaması (İBBS) Düzey 1'de temsil ederken, İstanbul, Ankara ve İzmir illerini ayrıca temsil etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı akrabalık ve komşuluk ilişkilerindeki süreklilikleri ve değişimleri ortaya koymak olduğundan her üç araştırmanın verileri önce betimsel olarak analiz edilmiştir. Soru kağıdında akrabalık yapısına yönelik sorular yer alırken akrabalık ve komşuluk ilişkilerine yönelik az sayıda soru bulunmaktadır. Özbay'ın (2014) yaptığı çalışmada da görüldüğü üzere akrabalıkla ilgili sorular ileri analize kısıtlı olanaklar tanımakta, komşuluğa dair ise sorular yetersiz kalmaktadır. 2014 yılındaki analizde belirtilmiş olmasına rağmen bu hususlar 2016 yılındaki araştırmada dikkate alınmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada da Özbay'ın (2014) yöntemi ve analiz biçimi takip edilmiştir. Bu kapsamda aile tipleri (1) yalnız yaşayanlar, (2) çekirdek, (3) geniş, (4) diğer akraba ve (5) akraba olmayan haneler şeklinde analiz edilmeye devam edilmiştir. Kimi zaman "dağılmış" bazen de "çekirdek" aile olarak tanımlanan tek ebeveynli aileler (Özbay, 2014, s. 57) bu çalışmada "çekirdek aile" olarak nitelendirilmektedir. "Dağılmış aileler" de bir şekilde akrabalık ilişkisini sürmektedir. Bu tür aileler akrabalık ilişkilerine odaklanan bu çalışmada "diğer akraba aileleri" olarak tanımlanmıştır. Akraba sayısı ve türleri ise bireylerin akrabalık ilişkilerinin sorgulanabildiği sorudan türetilmiştir. Bu sorudaki "yok/vefat etti" cevabı bu çalışmada "annesi var/annesi yok" biçiminde kodlanmış ve analiz edilmiştir. Ayrıca her bir birey için toplam sahip olduğu akraba türü hesaplanmıştır. Burada hesaplanan toplam akraba sayısı değil, "akraba türü" sayısıdır. 2014'deki analizden farklı olarak kır-kent karşılaştırması doğrudan yapılamamıştır. Zira 2016 yılında kır-kent sorusu soru kağıdından çıkarılmıştır. Bu boşluğu doldurabilmek için İBBS sınıflandırılması kullanılarak analizler yapılmış ve karşılaştırmalar bölge düzeyinde verilmiştir. Bununla birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin sosyal etkileşim ve dayanışma ekseninde ele alınabileceğine ilişkin bir yaklaşım ortaya koyularak hem betimsel hem de ileri analizler yapılmıştır.

A. Betimsel Analizler

Betimsel analizlerde her üç araştırmanın da (2006-2011-2016) verileri kullanılmıştır. Betimsel analizler kapsamında birey ve hane temelli frekans analizleri yapıldıktan sonra farklı değişkenlerle ilişki analizleri yapılmıştır. Akrabalık ve komşuluk ilişkilerindeki değişim hane tipleri, cinsiyet, yaş grupları, medeni durum, çalışma durumu, eğitim, sosyoekonomik statü, bölge, konut türü, konut sahipliği, yaşanılan yerde geçirilen süre, internet erişiminin varlığı vb. değişkenlerle ilişkili bir biçimde değerlendirilmektedir.

B. İleri Analizler

İleri analizlerde 2016 TAYA veri seti kullanılmıştır. Araştırma sorusu analiz birimi olarak da birey kullanılmıştır ancak ileri analiz tekniği olarak kullanılacak regresyon modellerinin gözlemlerin bağımsızlığı *(independence of observations)* varsayımı kuralını ihmal etmemesi için her haneden bir birey seçilmiştir. Bu bireyler de TAYA veri setinde rastlantısal olarak seçilip referans kişi olarak tanımlanmış bireylerdir. Bu çalışmada ileri analizler sadece referans kişilerle yapılmış ve referans kişi dışındaki bütün bireyler analizler dışında tutulmuştur. Böylece her aileden sadece bir kişi analizlerde kalmıştır.

C. Bağımlı Değişkenler

Bu araştırma bireylerin sosyal ilişki ve etkileşimlerini etkileyen kişisel ve aileyle ilgili özellikleri, faktörleri ele almaktadır. Sosyal ilişki ve aktarımlar da bu çalışmada iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi bireylerin aile üyeleri ve yakınlarına hediye verme alışkanlıkları, ikincisi ise bireylerin akraba ve yakınlarını ziyaret etme sıklığıdır.

Hediye verme alışkanlıklarıyla ilgili olarak "Size okuyacağım durumlarda aile üyelerinize / yakınlarınıza hediye verir misiniz?" şeklinde bir soru sorulmuş ve aşağıda sunulan 14 durumun her birinde bireylerin hediye verip vermedikleri öğrenilmiştir. Bu 14 durum şunlardır: (1) Bayramlarda, (2) Doğum günlerinde, (3) Yılbaşında, (4) Evlendiklerinde, (5) Ev aldıklarında, (6) Askere gidecekleri zamanda, (7) Bebek görmeye gittiğimde, (8) Hasta ziyaretine gittiğimde, (9) Kandillerde, (10) Evlilik yıldönümünde, (11) Anneler gününde, (12) Babalar gününde, (13) Sevgililer gününde (14) Hac veya umre ziyaretlerinde. Hediye veriyorlarsa bireyler "Evet" vermiyorlarsa "Hayır" seçeneğini belirtmişlerdir.

Bahsedilen 14 ayrı hediye verme durumunun hepsinin aynı durumları ifade etmeyebileceği ve kendi aralarında benzer özellikler göstererek

gruplaşabileceği göz önünde bulundurularak bu çalışma kapsamında bir faktör analizi yapılmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere faktör analizi sonucunda ele alınan 14 hediyeleşme durumu üç ayrı boyutta *(component)* kümelenmiştir. Bu boyutlardan birinde üç ayrı hediyeleşme durumu kümelenmiştir: (1) Bayramlarda, (2) Kandillerde ve (3) Hac veya umre ziyaretlerinde. Bu üç durumun dini karakteri dolayısıyla faktör analizinde ortaya çıkan bu boyuta, bu çalışma kapsamında, "dini hediyeleşme" adı verilmiştir. Bu üç durumda hediye vermeye ait değişkenler toplanarak 0'dan 3'e giden "dini hediyeleşme" ölçeği elde edilmiştir. Bu ölçekte 0 (sıfır) bireylerin bu üç durumun hiçbirinde hediye vermediklerini ifade ederken, 3 bireylerin bu üç durumun hepsinde hediye verdiklerini ifade etmektedir. Aynı ölçekte 1 bu üç durumun sadece birinde, 2 ise bu üç durumun sadece ikisinde bireylerin aile üyelerine ve yakınlarına hediye verdikleri durumu göstermektedir.

Faktör analizinde ortaya çıkan ikinci bir boyutta ise altı durum ortak özellik göstermektedir. Bu altı durum şunlardır: (1) Doğum günlerinde, (2) Yılbaşında, (3) Evlilik yıldönümünde, (4) Anneler gününde, (5) Babalar gününde ve (6) Sevgililer gününde. Daha çok modern zamanlarda yaygınlaştığı ve modernleşen aile ve bireyler arasında daha yoğun olabileceği öngörülebilen bu boyuta, bu çalışma kapsamında, "modern hediyeleşme" adı verildi. Dini hediyeleşmede uygulandığı gibi modern hediyeleşme boyutundaki altı durumum hepsi toplanarak 0'dan 6'ya giden bir ölçek elde edildi.

Üçüncü boyutta ise beş ayrı hediyeleşme durumu bir araya gelmekte: (1) Evlendiklerinde, (2) Ev aldıklarında, (3) Askere gidecekleri zamanda, (4) Bebek görmeye gittiklerinde ve (5) Hasta ziyaretine gittiklerinde. Türkiye toplumunun genel kültürel karakteristiğini yansıttığı varsayılabilecek bu boyuta ise "geleneksel hediyeleşme" adı verildi. Bu boyuttaki beş durumda da hediye verme değişkenleri toplanarak 0'dan 5'e giden bir ölçek oluşturulmuştur.

Tablo 8.1. Hediyeleşme Durumlarını Boyutlandıran Faktör Analizi Sonuçları[4]

Size okuyacağım durumlarda aile üyelerinize/yakınlarınıza hediye verir misiniz?	Bileşen		
	1	2	3
Bayramlarda			0,582
Doğum günlerinde		0,601	
Yılbaşında		0,532	
Evlendiklerinde	0,765		
Ev aldıklarında	0,814		
Askere gidecekleri zamanda	0,724		
Bebek görmeye gittiğimde	0,867		
Hasta ziyaretine gittiğimde	0,818		
Kandillerde			0,818
Evlilik yıldönümünde		0,688	
Anneler gününde		0,850	
Babalar gününde		0,857	
Sevgililer gününde		0,774	
Hac veya umre ziyaretlerinde			0,618

Sosyal ilişki ve aktarımları incelerken bu çalışmanın yoğunlaştığı ikinci ana başlık akraba ve yakınların ziyaret edilmesidir. TAYA veri setinde "Size okuyacağım durumlarda akraba ve yakınlarınızı ne sıklıkla ziyaret edersiniz?" şeklinde sorulan soruya alt başlıklar olarak şu dokuz madde sunulmuştur: (1) Dini bayramlarda ve bayramlaşmada, (2) Düğün, nikah vb. törenlerde, (3) Ev alan yakınlarınız için ev görmede, (4) Bebeği olan yakınlarınız için bebek görmede, (5) Askere gidenleri uğurlamada veya karşılamada, (6) Hasta ziyaretinde, (7) Hac veya umre ziyaretlerinde, (8) Başsağlığında ve (9) Kabir/mezarlık ziyaretinde. Bu dokuz durumun her birinde bireylerin akraba ve yakınlarını ne kadar ziyaret ettiklerini belirtmeleri için cevap olarak (1) Hiçbir zaman, (2) Nadiren, (3) Bazen, (4) Sıklıkla ve (5) Her zaman kullanılmıştır.

[4]*Tabloda 0,5 değerinden küçük katsayılar (coefficients) gösterilmemiştir.*

Hediyeleşme durumlarında olduğu gibi ziyaret edilen durumların ve onların sıklığının daha az boyutta kümelenip kümelenmediği de yine faktör analiziyle test edilmiştir. Ancak ele alınan dokuz durumun hepsinin denenen farklı faktör analiz türlerinin hepsinde tek bir faktör oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu dokuz durumun hepsi ortak özellik gösterdiği için hepsi bir araya getirilerek bir akraba ve yakın ziyareti sıklığı ölçeği oluşturulmuştur. Bu birleştirme ise şu şekilde yapılmıştır: Ziyaret sıklığına dair verilen ve 1'den (Hiçbir zaman) 5'e (Her zaman) giden cevaplar toplanmış ve ölçekteki değişken sayısı olan 9'a bölünerek ortalaması alınmıştır. Böylece yine 1 ile 5 arasında değişen bir ortalama ziyaret sıklığı skoru elde edilmiştir. Bu durumda 1 değeri bireylerin sunulan dokuz durumun hiçbirinde hiçbir zaman akraba ve yakınlarını ziyaret etmediğini, 5 değeri ise bireylerin sunulan dokuz durumun hepsinde her zaman akraba ve yakınlarını ziyaret ettiklerini göstermektedir.

D. Bağımsız Değişkenler

Bu çalışmada bireye ve bireyin yaşadığı haneye ait değişkenler bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bireye ait bağımsız değişkenler şunlardır: Yaş, cinsiyet, medeni durum, sağlık durumu (1: Çok kötü/5: Çok iyi), çalışma durumu (çalışıyor/çalışmıyor), araba sahipliği (var/yok) ve sağlık sigortası (var/yok). Haneye ait bağımsız değişkenler ise hane büyüklüğü (hande yaşayan kişi sayısı), konut tipi, hane toplam geliri (logaritması alınarak regresyon analizine koyulmuştur), aile tipi ve hanede bakıma muhtaç (hasta, yaşlı veya engelli) bireyin olup olmadığıdır.

E. Veri Analizi

Bu çalışmada hediyeleşme tutumları üç ayrı boyutta incelenmektedir. Bu üç boyutun hesaplandığı ölçekler sayısal nitelik göstermelerine rağmen tam olarak normal dağılıma sahip değillerdir. Bu nedenle bu üç boyutu etkileyen faktörleri anlamak için sıralı lojistik regresyon modelleri kullanılmıştır. Dağılımı daha normal olan akraba ve yakınları ziyaret etme sıklığı ise en düşük kareler metodu ile *(Ordinary Least Square Regresion)* çoklu regresyon yapılarak ele alınmıştır.

III. Analiz

A. Aile Üyeleri ve Sahip Olunan Akraba Türleri

Akraba sayısı, genellikle araştırmaların odağında bir konu olmamakla birlikte Özbay (2014, s. 65-70) "Doğurganlığın ve çoğalmanın teşvik edildiği toplumlarda, sosyal devlet hizmetlerinin yetersiz kaldığı ülkelerde akrabalık bağlarının" betimlenmesine ve değişimlerin tespit edilmesine katkı sağlamaktadır (Daw, Verdery ve Margolis, 2016). 2006'dan 2016'ya hemen bütün akraba türlerinde azalma olduğu, dede/büyükanne/büyükbaba sayısının ise arttığı görülmektedir (Tablo 2). Bu durum Türkiye'de yaşlı nüfusun artmasıyla yakından ilişkilidir.

Tablo 8.2. Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	2006	2011	2016
Anne var	71,2	69,1	68,2
Baba var	57,5	55,4	54,8
Çocuk var	73,3	73,9	70,7
Kardeş var	96,6	94,4	95,8
Diğer akrabalar var	99,1	99,2	85,7
Kayınvalide var	51,8	47,5	46,2
Kayınpeder var	40,7	36,8	35,2
Anneanne var	-	22,4	22,0
Babaanne var	-	17,1	17,0
Dede var	-	9,9	16,2
Büyükanne/Büyükbaba var	26,0	27,2	31,0

2006 ve 2016 verilerine bakıldığında Türkiye'de 18 yaş üstü bireylerin çok sayıda akrabası bulunduğu, anne-babası olmayan gençlerin oranın düşük olduğu, yaşam uzadığı için gençlerin büyük ebeveynlerini, büyük ebeveynlerin torunlarını gördüğü, evlilik yaygın olduğu için kayın akrabaların var olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Kardeş sayısı azalmakla birlikte 18 yaş üstü bireylerde etkisi bulunmamaktadır. Gençler, hala, teyze, amca, dayı ve kuzen sahibidirler. Mevcut durum dikkate alındığında yakın gelecekte de akraba sahipliğinin önemli bir düzeyde seyredeceği ve akrabalarla etkileşim için uygun koşulların var olacağı söylenebilir.

Yaş ilerledikçe anne baba ve büyük ebeveyn sayısı azalmaktadır. 25-44 yaş arasındaki yetişkinler aile ve akraba sahipliği açısından en zengin gruptur. Bu durum genç kuşak için ciddi imkânları (düğünler, doğumlar vb.) barındırmaktadır. Zira akrabalar arası dayanışma genellikle gençlere doğrudur ve genç çocuklular akrabalarından yardım almaktadır ve bu yardımda "ekonomik olarak ölçülemeyen" kadın desteği önemli bir yer tutmaktadır (Özbay, 2014, s. 68).

Aile ve akraba türleri sayısının sorun oluşturduğu grup hem gençlere (torunlarına) hem de yaşlılara (ebeveynlerine) sahip ve onlara bakım desteği veren, arada kalan 45-64 yaş arasındaki gruptur. Bu grup ne alt ne de üst kuşaktan ciddi destek alamamakta ama aynı zamanda söz konusu gruplara ciddi destek vermektedir. Gelecekte yaşam süresinin uzamasıyla birlikte anne/baba ve kayınvalide/kayınpeder sahipliği artacaktır[6]. Bu durum akrabalarla ilişkilerde hem olumlu hem de olumsuz boyutlarıyla yakın gelecekte karşımıza çıkacaktır. Literatürde "sandviç nesli" olarak tanımlanan bu nesil hem küçük çocuklara hem de yaşlı ebeveynlere bakım vermek için önemli miktarda zaman ayıracak olan kadınlar tarafından karakterize edilir. Son birkaç on yılda Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke olarak Brezilya'da da doğurganlığın ve ölümlerin hızlı bir biçimde azalması ve ortalama doğurganlık yaşının çok az değişmesi neticesinde bu neslin, kadın ve aileler üzerinde sosyoekonomik sonuçlar doğuracağı beklenmektedir (de Lima, Emanuel, Tomas ve Queiroz, 2015).

Tablo 8.3. Yaş Gruplarına Göre Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2006[5] (%)

	Türkiye	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Anne var	71,2	97,8	92,6	80,4	57,6	26,4	4,9
Baba var	57,5	91,2	80,9	59,9	36,0	11,9	2,4
Çocuk var	73,3	17,3	69,2	90,7	94,3	94,3	92,1
Kardeş var	96,6	96,9	98,5	98,7	98,0	94,8	84,4
Diğer akrabalar var	99,1	99,5	99,6	99,7	99,3	98,3	95,6
Kayınvalide var	51,8	25,4	72,0	74,4	54,0	29,2	7,8
Kayınpeder var	40,7	22,8	62,0	57,4	36,9	16,1	3,9
Büyükanne/Büyükbaba var	26,0	64,3	38,4	14,5	6,1	2,9	1,7

Tablo 8.4. Yaş Gruplarına Göre Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2011 (%)

	Türkiye	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Anne var	69,1	98,0	93,0	82,0	56,8	29,3	3,6
Baba var	55,4	91,8	82,0	61,4	34,2	12,6	1,5
Çocuk var	73,9	15,4	66,7	91,7	94,1	96,0	95,5
Kardeş var	94,4	95,1	97,5	97,9	96,5	93,0	77,4
Diğer akrabalar var	99,2	99,0	98,0	95,3	83,8	58,3	15,5
Kayınvalide var	47,5	22,6	69,0	72,2	52,7	26,5	4,7
Kayınpeder var	36,8	20,1	60,2	56,0	33,2	14,8	1,7
Anneanne var	22,4	58,9	36,2	13,9	3,4	1,2	0,1
Babaanne var	17,1	49,3	26,4	9,0	2,1	1,2	0,1
Dede var	9,9	31,1	13,7	4,5	1,4	1,0	0,1
Büyükanne/Büyükbaba var	27,2	70,7	44,5	17,2	3,9	1,4	0,1

[5]Anneanne, babaanne, dede 2006 yılında sorulmamıştır.
[6]TAYA'da 2006 yılında 65+ nüfusun örneklemdeki oranı %9, 2011'de %10,5 ve 2016 yılında %11,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 8.5. Yaş Gruplarına Göre Aile ve Akraba Sahipliği, TAYA 2016 (%)

	Türkiye	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Anne var	68,2	97,1	94,7	83,6	60,8	30,4	4,8
Baba var	54,8	95,2	85,8	63,3	36,0	13,3	1,5
Çocuk var	70,7	9,6	52,1	83,5	94,2	96,1	96,6
Kardeş var	95,8	95,9	97,4	98,1	98,2	97,4	82,9
Diğer akrabalar var	85,7	99,9	99,6	98,1	90,9	71,6	26,1
Kayınvalide var	46,2	16,1	62,2	72,8	56,2	30,0	6,8
Kayınpeder var	35,2	15,0	54,8	56,5	36,3	15,8	2,3
Anneanne var	22,0	62,3	39,7	16	2,8	0,5	0,3
Babaanne var	17,0	53,5	30,2	9,6	1,4	0,4	0,3
Dede var	16,2	53,3	28,3	8,7	1,1	0,2	0,2
Büyükanne/Büyükbaba var	31,0	82,3	57,7	24,4	4,1	0,7	0,4

En az sayıda akrabaya sahip olan yaşlıların, özellikle kırsal alanda daha az akrabaya sahip olmaları gelecek yıllarda önemli bir soruna dönüşebilir. Tayland'da yapılan bir araştırmada gençlerin kırsal alandan kentlere göçü sonrasında yoksul yaşlı nüfusun maddi koşullarında iyileşme yaşandığı ancak sosyal destek konusunda olumsuz sonuçların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu olumsuz sonuçlar iletişim ve ulaşımdaki teknolojik ilerlemelerle giderilmekte ve gençler yaşlıları ziyaret etmekte ve sık sık telefonla iletişim kurmaktadır. Araştırmacılar bu durumu "değiştirilmiş geniş aile" olarak tanımlamaktadır (Knodel ve Saengtienchai, 2007).

Yıllara göre akraba sayılarına bakıldığında 6-7-8 akrabası olanların yıllar içerisinde azaldığı görülmektedir. Sahip olunan akraba türü sayısına en az 1, en çok 8 değeri verilerek çeşitli değişkenler analiz edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre akraba türü sayıları arasında yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Söz konusu farklılık erkeklerin lehine gerçekleşmiştir.

Yıllar ve yaş grupları arasında yapılan tek yönlü varyans analizinde (ANOVA) ortalamalar arasında fark bulunmuştur ($p<0,001$). Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı hesaplamalara geçilmiş ve yapılan varyans analizinde varyansların homojen olmadığı ($p<0,001$) tespit edilmiş ve *post hoc* tekniklerden Games-Howell analizi yapılmıştır. Her üç yılda da 25-34 yaş grubunun lehine olmak üzere diğer gruplarla arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. 65+ yaş grubunun aleyhine olmak üzere diğer tüm gruplarla anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Tablo 8.6. Yıllara Göre Akraba Türü Sayısı, TAYA 2006-2011-2016 (%)

Akraba Sayısı	2006	2011	2016
0	0,0	0,1	0,1
1	0,4	3,2	2,2
2	2,8	10,5	9,5
3	16,1	10,3	11,4
4	16,9	15,9	16,2
5	22,4	22,9	25,4
6	15,5	14,1	13,3
7	17,9	15,7	14,7
8	8,1	7,5	7,2
Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Tablo 8.7. Yaşa Göre Ortalama Aile Üye ve Akraba Türü Sayısı, TAYA 2006-2011-2016

	Türkiye	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
2006	5,16	5,15	6,13	5,76	4,82	3,74	2,94
2011	4,87	5,14	6,11	5,74	4,56	3,33	2,02
2016	4,88	5,11	6,04	5,80	4,77	3,55	2,23

Tablo 8.8. Eğitim Durumuna Göre Ortalama Aile Üye ve Akraba Türü Sayısı, TAYA 2006-2011-2016

	Türkiye	Bir okul bitirmedi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite +
2006	5,16	4,12	5,36	5,44	5,38	5,38
2011	4,87	3,51	4,75	5,37	5,25	5,36
2016	4,88	3,65	4,70	5,36	5,30	5,40

Yıllar ve eğitim düzeyi arasında yapılan tek yönlü varyans analizinde (ANOVA) ortalamalar arasında fark bulunmuştur ($p<0,001$). Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı hesaplamalara geçilmiş ve yapılan varyans analizinde varyansların homojen olmadığı ($p<0,001$) tespit edilmiş ve *post hoc* tekniklerden Games-Howell analizi yapılmıştır. Her üç yılda da üniversite+ grubunun lehine olmak üzere diğer gruplarla arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Eğitimi olmayan grubun aleyhine olmak üzere diğer tüm gruplarla anlamlı farklılık bulunmaktadır. Özbay'a göre (2014, s. 70) akraba türü sahipliğinin azlığı bireyin eğitimsiz olmasının nedenlerinden biri olarak okunabilir ya da eğitimli olmayanların evlenme, çocuklarını evlendirme ve ölüm düzeyleri diğerlerine göre farklılaşmış olabilir. Nedenden bağımsız olarak Özbay (2014, s. 70) bu bulguyu, akraba türü zenginliği ile sosyal statü yüksekliği arasındaki ilişkinin göstergesi olarak düşünmektedir.

İstanbul, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz ve Güneydoğu bölgeleri Türkiye ortalamasının üzerinde akrabaya sahipken, Batı Marmara, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu bölgeleri ortalamanın altında kalmaktadır. Nüfusu daha genç ve kentsel alanların daha fazla olduğu bölgelerde –Güneydoğu– akraba türü sayısı daha fazladır. Sosyoekonomik olarak üst grupta yer alanların akraba türü sayısı daha fazladır. Genç, eğitimli nüfusun yaşadığı kentlerde akraba türü sayısının genel olarak fazla olduğu, bu durumun Türkiye'deki kırdan kente yaşanan göçün dinamikleriyle (zincirleme göç) ilişkili olduğu söylenebilir.

B. Hanehalkı Yapısı

Toplumsal araştırmalar evlilik ve çekirdek aile odağında gerçekleşmekte ve bu durum aileye ait farklı deneyimlerin ihmal edilmesine yol açmaktadır (Gerstel, 2011). Hanehalkı yapısının incelenmesi farklı ailevi deneyimlerin görülmesine ve akrabalık ilişkilerinin anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Hanehalkı yapısı incelendiğinde, hane türlerinin istatiksel sıklığından mı yoksa bu hane türünün tercih edilme sıklığından mı bahsettiğimiz önemlidir (Duben, 2012, s. 73). TAYA'da yer alan sorular mevcut hanehalkı yapılarını betimlemektedir. Bu bağlamda hanehalkı tercihleri değil mevcut durum ele alınmaktadır. 2016 yılında özellikle bir ve iki kişiden oluşan hanelerin oranının arttığı görülmektedir.

Türkiye'de bireylerin büyük çoğunluğu (%68,6) çekirdek aileli hanelerde yaşamaktadır (Tablo 10). Bunu geniş aileli haneler takip etmektedir. Diğer akraba haneleri ve akraba olmayan hanelerde 10 yıl içerisinde büyük bir değişim yaşanmazken yalnız yaşayanlar artmaktadır. Çekirdek hanelerde bir azalma eğilimi gözlemlenmektedir. Yalnız yaşayanların artma ve çekirdek hanelerin azalma eğilimi gelecekteki hanelerin değişimi hakkında bir fikir vermektedir. Geniş ailenin 2011 yılında çözülmesinden bahsedilirken (Özbay, 2014, s. 70) 2016'da yeniden bir artış söz konusudur. Özellikle yoksulluğun ve göçün geniş aile biçiminde yaşama pratiğini artırdığına yönelik çalışmalar vardır (Gerstel, 2011). Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ve göçün küresel bir olgu hâline geldiği günümüzde geniş ailelerle ve diğer akraba haneleriyle daha fazla karşılaşma ihtimali artmaktadır. Bu bağlamda geniş ailelerin sanayileşme ve modernleşme ile çözülüp çekirdek aileye dönüştüğüne ilişkin değerlendirmenin yanlış olduğu görülmektedir (Duben, 2012).

Tablo 8.9. Türkiye'de Hanehalkı Büyüklüğü, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+
2006	6,2	18,9	20,6	24,8	14,3	7,1	3,5	2,1	1,1	1,4
2011	9,2	21,5	20,6	24,7	12,7	5,9	2,6	1,1	0,7	1,1
2016	14,2	20,1	19,7	20,8	11,2	8,5	3,1	1,3	0,4	0,6

Tablo 8.10. Türkiye'de Bireylere Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	Yalnız yaşayan	Çekirdek	Geniş	Diğer akraba haneleri	Akraba olmayan haneler
2006	2,7	74,3	20,7	2,0	0,3
2011	4,7	73,6	17,7	2,9	1,1
2016	5,7	68,6	22,1	3,0	0,6

Döngüsel hane yaklaşımı (Özbay, 2014) dikkate alındığında bireylerin hangi zamanlarda ve koşullarda geniş ailenin bir parçası oldukları önemli hâle gelmektedir. Böylelikle geniş ailenin hangi işlevleri üstlendiği de ortaya koyulmuş olacaktır. Örneğin bunlardan biri daha geniş akrabalık ilişkilerinde, özellikle yoksul hanelerde, annelere çocuklarıyla ilgili verilen destektir (Kana'Iaupuni, Donato, Thompson-Colon ve Stainback, 2005). Sanayileşmeyle birlikte gençler kendi evlerini açabilecekleri konuma daha hızlı gelirken evlilik ile ilk doğum arasındaki süre artmıştır. Çocuk bakımı konusunda teknolojik gelişmelerle farklı çözümler üretme kapasitesi artan annelerin, kayınvalideyle birlikte oturmak yerine kendi annelerini bir süre evlerinde ağırladıkları ya da kendilerinin annelerinin evinde misafir olduğu yerel araştırmalarda tespit edilmiştir (Özbay, 2014, s. 72).

Türkiye'de yalnız yaşama konusundaki eğilimler artarak devam etmektedir. Bu Türkiye açısından önemli bir değişim olarak değerlendirilmelidir. Yalnız yaşayanlar arasında erkeklerin oranı 10 yıl içerisinde hızla artmıştır ve 2016 yılında yalnız yaşayanların yarısından biraz fazlasını erkekler oluşturmaktadır. Ayrıca akraba olmayan hanelerde de erkeklerin oranı fazladır ve yıllar içerisinde artmaktadır. Geniş ailede yaşayanlar içinde az da olsa kadınlarda artış vardır (Tablo 11). 2006 yılında yalnız yaşayanların %25,5'i lise ve daha üstü eğitim görmüştür. 2016 yılında yalnız yaşayanların %59,8'i kentte, %22,4'ü üç büyük metropolde (İstanbul, Ankara ve İzmir) yaşamaktadır ve %37,7'si lise ve daha üstü eğitim görmüştür. 2006'dan 2016 yılına kadar hemen her hane tipinde üniversite mezunu olanların oranı artarken özellikle yalnız yaşayan, diğer akraba ve akraba bulunmayan hanelerde üniversite eğitimi alanların daha fazla artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Sosyoekonomik statü ekseninde bakıldığında yalnız yaşama üst grupta artma eğilimindedir. Alt grupta da önemli ölçüde yalnız yaşayan hane bulunmaktadır. Diğer akraba hanelerinde ve akraba olmayan hanelerde de üst ve orta sosyoekonomik statüde olanlar yoğunlaşmaktadır. Çekirdek biçiminde yaşama bir orta grup özelliği

olarak belirirken, bu grup geniş aile biçiminde yaşamada alt ve üst gruplardan daha az bir orana sahiptir.

Konut türü açısından hanelerin yapısı tam olarak kıyaslanamasa da belirli açılardan fikir vermektedir. Çekirdek ailelerin 2011'de %40,8'i müstakil konutta yaşarken bu oran 2016 yılında %34,1'dir. Aynı durum geniş aile için de geçerli olmakla birlikte 2016 yılında müstakil konutta oturan geniş ailelerin oranı %51,8'dir (bu oran 2011 yılında %56,4). 2011 yılında akraba olmayan hanelerin %86,8'i apartmanda yaşarken bu oran 2016 yılında %97,8 olmuştur. Bütün aile biçimlerinde müstakil konuttan apartmana geçiş yaşandığı ve bu eğilimin devam edeceği söylenebilir. 2016 yılında ev sahibi olma durumu en yüksek geniş ailede (%75,7), sonra çekirdek ailede (%62,4) ve diğer akraba hanelerinde (%56,6) görülmektedir. Yalnız yaşayanlarda (%52,6) ve akraba olmayan hanelerde (%2,6) ev sahipliği daha azdır. Ev sahipliğinin geniş ailede yüksek olması, bu ailenin üyelerinden bir kısmının konut ihtiyacı nedeniyle bir arada olduğunu düşündürebilir. Hollanda üzerine yapılan bir araştırmada yalnız ya da birlikte yaşayanların evli ve çocuksuz çiftlere göre ilk kez konut sahibi olma imkânlarının daha sınırlı olduğu görülmüştür (Smits ve Mulder, 2008).

Bulundukları yerde yaşadıkları süre 1-5 yıl arasındaki akraba olmayan hanelerin oranı %82,8; yalnız yaşayanların %23,9 ve diğer akraba hanelerinin %24,6'dır. Akraba olmayan haneler hariç tüm hane türlerinin yarısından fazlası bulundukları yerde 20 yıl ve daha fazla süredir yaşamaktadır. Geniş ailelerin bulundukları konutta çocuklara ait oda bulunması oranı 2011 yılında %36,8 iken 2016'da %33,1 olmuştur. 2016 yılındaki verilerde hemen her aile tipinde yaşlı fertler için ayrılmış odaların olduğu görülmektedir.

Yalnız yaşayanlar 25-34 ve 35-44 yaş gruplarında gözlemlenmektedir. Diğer taraftan 18-24 ve 25-34 yaş grubunun giderek geniş hanede yaşama oranı azalırken, yalnız yaşayanlar içinde hiç evlenmeyen genç nüfus artmaktadır. Bu durum genç nüfusun geniş ailede yaşamaktan yalnız yaşama doğru bir yönelim içerisinde olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan yalnız yaşayanların 35-44 yaş grubunda giderek artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu yaş grubunda yıllara göre boşanma oranı da (sırasıyla %1,9; %3,1; %4,3) artmaktadır. 35-44 yaş grubunda boşandıktan sonra yalnız yaşama eğiliminin arttığı söylenebilir. Bu durum kentte yaşayan genç, eğitimli ve hiç evlenmeyen erkeklerin yalnız yaşama eğiliminin artacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca genç yaşlarda boşanan kadın ve erkekler de yalnız yaşama eğilimindedir. Eşi ölenler ve yalnız yaşayanlar ise azalmaktadır. Boşananların ve eşi ölenlerin geniş ailede ama özellikle diğer akraba hanelerinde arttığı görülmektedir. Eşi ölmüş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireylerin hiç evlenmemişlerden ve evlilerden daha fazla kırılganlığa sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 8.11. Türkiye'de Cinsiyete Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2016 (%)

		Cinsiyet		
		2006	2011	2016
Yalnız yaşayan	Erkek	30,0	43,4	50,6
	Kadın	70,0	56,6	49,4
Çekirdek	Erkek	51,0	50,9	50,6
	Kadın	49,0	49,1	49,4
Geniş	Erkek	45,3	47,2	44,4
	Kadın	54,7	52,8	55,6
Diğer akraba haneleri	Erkek	45,8	40,2	44,6
	Kadın	54,2	59,8	55,4
Akraba olmayan haneler	Erkek	74,9	62,9	79,7
	Kadın	25,1	37,1	20,3

Yaş ilerledikçe yalnız yaşama azalma, geniş ailede yaşama artma eğilimindedir. 65+ yaş grubunun geniş hanede ve diğer akraba hanelerinde yaşama oranı ise artmaktadır (Tablo 13). Yalnız yaşayanlar içerisinde eşi vefat edenlerin sayısı

2006'dan 2016'ya azalma eğilimindedir (Tablo 12). Yalnız yaşayanlar arasında 65+ kadınların oranı yıllar içinde azalsa da hâlâ önemli bir seviyededir. Yaş ilerledikçe eş kayıplarının arttığı ve bakım ihtiyacının gündeme geldiği dikkate alınırsa yaşlıların geniş ailede yaşama eğiliminde olduğu söylenebilir. 65+ yaş genel nüfus içinde kadın nüfusun oranı 2006'dan itibaren (sırasıyla %9,7; %11,8; %13,1) artmaktadır. Geniş ailede yaşama eğiliminde olanların önemli bir kısmının eşini kaybeden kadınlar olduğu söylenebilir. Özbay (2014, s. 72) yaşlıların geniş ailede yaşama eğilimini görece yeni bir durum olarak tanımlamaktadır. Zira geçmişte gençler büyük ebeveynlerden destek almak için geniş hanede yaşarken,

Tablo 8.12. Medeni Duruma Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2011-2016 (%)

		2006	2011	2016
Yalnız yaşayan	Hiç evlenmedi	21,3	32,3	30,9
	Evli	4,8	0,9	3,9
	Evli, ayrı yaşıyor	0,0	2,7	3,9
	Boşandı	12,4	10,5	18,5
	Eşi öldü	61,5	53,6	42,8
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Çekirdek	Hiç evlenmedi	19,0	17,3	21,5
	Evli	78,9	80,0	76,3
	Evli, ayrı yaşıyor	0,0	0,3	0,1,
	Birlikte yaşıyor	0,0	0,0	0,1
	Boşandı	0,7	0,9	0,7
	Eşi öldü	1,4	1,5	1,3
	Toplam	**100**	**100**	**100**
Geniş	Hiç evlenmedi	16,5	16,0	16,5
	Evli	72,4	71,9	71,2
	Evli, ayrı yaşıyor	0,0	1,0	0,7
	Birlikte yaşıyor	0,0	0,0	0,2
	Boşandı	2,4	3,0	3,3
	Eşi öldü	8,7	8,0	8,1
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Diğer akraba haneleri	Hiç evlenmedi	54,1	45,6	49,7
	Evli	12,6	0,7	2,3
	Evli, ayrı yaşıyor	0,0	4,6	2,3
	Boşandı	7,5	18,5	20,1
	Eşi öldü	25,8	30,5	25,6
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Akraba olmayan haneler	Hiç evlenmedi	91,8	94,6	93,7
	Evli	5,0	2,0	1,4
	Evli, ayrı yaşıyor	0,0	1,0	0,0
	Boşandı	3,3	1,6	3,6
	Eşi öldü	0,0	0,8	1,3
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Tablo 8.13. Türkiye'de Bireylerin Yaşına Göre Hane Tipleri, TAYA 2006-2011-2016 (%)

		2006	2011	2016
Yalnız yaşayan	18-24	3,9	8,1	4,2
	25-34	11,9	19,6	18,2
	35-44	7,0	5,6	14,4
	45-54	9,6	8,9	9,2
	55-64	17,5	13,5	15,1
	65+	50,2	44,3	39,0
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Çekirdek	18-24	16,1	15,5	14,7
	25-34	28,2	25,5	23,0
	35-44	23,7	22,8	23,9
	45-54	16,6	17,6	18,1
	55-64	8,9	10,9	12,4
	65+	6,5	7,9	7,9
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Geniş	18-24	21,4	20,5	16,2
	25-34	26,8	24,2	21,6
	35-44	14,8	14,3	17
	45-54	14,0	15,7	16,3
	55-64	11,1	13,6	12,9
	65+	11,9	11,6	15,9
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Diğer akraba haneleri	18-24	22,6	22,9	13,1
	25-34	28,1	19,4	20,6
	35-44	10,3	13,7	19,9
	45-54	14,4	12,1	13,3
	55-64	8,2	12,8	11,8
	65+	16,4	19,0	21,4
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Akraba olmayan haneler	18-24	67	77,9	36,8
	25-34	29,8	17,6	53,5
	35-44	0,0	1,9	6,4
	45-54	1,6	0,2	2,3
	55-64	0,9	0,6	0,5
	65+	0,7	1,8	0,6
	Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**

şimdi yaşlılar bu desteği geniş hanede bulmaktadırlar. Yaşlı nüfusun gelecek yıllarda artacağı dikkate alınırsa geniş ailelerin artma eğiliminde olacağı söylenebilir[7]. Ayrıca yaşam süresinin uzaması geniş ailelerinin de ömrünün daha uzun olmasına imkân tanıyabilir. Ancak yaşlı nüfusta kadın oranının yüksek olması ise geniş aile hanesinin varlığının artmasına engel olabilir ve/veya biçim değiştirmesine neden olabilir. Geniş aile yapısının artması durumunda mevcut konut yapılarının ihtiyacı karşılayamaması durumunda genç erkek ve kadınların yalnız yaşama tercihinde bulunma ihtimalleri de artabilecektir.

Yalnız yaşayanların akrabalık ilişkilerinin anlaşılması (yalnızlık, dayanışma yoksunluğu vb.); geniş ve çekirdek ailedeki değişimlerin ve bir yaşam biçimi olarak yalnız yaşamanın izlenmesi; yalnız yaşamanın piyasa koşullarıyla olan ilişkisinin analiz edilmesi önemlidir (Özbay, 2014, s. 75). Geniş ailede 18-24 yaş grubu azalmaktadır. Hanehalkı sınıflandırmasına göre akraba olmayan ve diğer akraba hanelerinde çocukların, kayınvalidenin, kayınpederin varlığı azalmaktadır. Geniş ailede gençleri azalması, yaşlıların artması dikkat çekicidir.

C. Akrabalarla Mesafe

Ebeveynlerden, kardeşlerden, hane dışında yaşayan çocuklardan destek almada akrabalarla mesafenin nasıl rol oynadığına ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Mulder ve van der Meer, 2009). Akrabalarla mesafe TAYA 2011'de sorulmadığı için 2006 ve 2016 verilerinden yola çıkılmıştır. Soruların farklı bir biçimde sorulmasından dolayı doğrudan karşılaştırma yapılamamış ve veriler yeniden kodlanmıştır. Örneğin "Akrabalarınız size ne kadar mesafede oturuyor?" sorusunda 2006 yılında anne ve baba ayrı ayrı, 2011 ve 2016 yıllarında ise birlikte sorgulanmıştır. Bu çalışmada 2006 yılı verisindeki anne ve baba cevapları 2011 ve 2016 yılıyla karşılaştırılabilir biçimde tek cevap olarak birleştirilmiştir. Analizlere göre genel olarak bireyler, yakın akrabalarıyla aynı binada, semtte ve yerleşimde (ilçe veya ilde) yaşamaktadır.

Tablo 8.14. Türkiye'de Bireylerin Akrabalarına Mesafesi, TAYA 2006-2016 (%)

	Aynı binada	Aynı semtte	Aynı yerleşimde	Başka yerleşimde	TAYA
Anne/Baba	34,9	13,3	31,1	20,7	2006
	35,8	10,8	30,2	23,2	2016
Çocuklar	78,8	4,1	10,8	6,2	2006
	76,9	4,8	12,2	6,1	2016
Kardeş/ler	20,2	16,8	41,5	21,4	2006
	21,3	14,4	43,5	20,8	2016
Amca/teyze/ hala/dayı	1,2	15,9	52,2	30,7	2006
	3,0	16,9	54,4	25,6	2016
Kayınvalide/ kayınpeder	14,7	16,9	41,9	26,6	2006
	14,4	13,5	43,2	28,9	2016
Büyükanne/ büyükbaba	9,8	15,5	43,7	31,0	2006
	10,0	12,4	41,5	36,1	2016

Aynı binada oturan akrabalara ilişkin olarak 2006 ve 2016'da bireyler çoğunlukla anne-baba ya da kayınvalide-kayınpederleriyle aynı binada oturduklarını belirtmiştir (Tablo 14). En az rastlanan ise amca, dayı, teyze, halalardan birinin aynı binada oturuyor olmasıdır. 2016'da cinsiyetlere göre ayrıştırılmış akraba türlerinde, erkek tarafındaki akrabalar biraz daha yüksek oranda aynı binada oturmaktadır. Aynı ve başka yerleşmelerde oturan akrabalar karşılaştırmasında neredeyse tüm akrabalardan biraz daha uzaklaşılmış, ama en çok da büyükanne-büyükbaba, amca, dayı, teyze, hala gibi görece uzak akrabalardan ve kayınvalide ve kayınpederden uzaklaşılmıştır.

Herhangi bir akrabasıyla aynı binada oturanlarının oranı çekirdek ve geniş ailede yüksektir ve bazı akraba türlerinde görece bir artış olduğundan da bahsedilebilir. Çocuklu çekirdek ailelerin tüm akraba türlerinde çocuksuz çekirdek ailelere göre aynı binada oturma oranı daha fazladır. Ailede çocuğun bulunması akrabalar arasındaki mesafeyi azaltan bir boyuta sahiptir. Akrabalarıyla aynı semtte oturanların ise azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında tüm akrabalarla mesafesi daha yakın olanlar erkeklerdir. Kadınların sadece kayınvalide/kayınpeder ile aynı binada oturma oranları erkeklere göre daha fazladır. Eğitim durumları ekseninde bakıldığında akrabalarla mesafesi en açık olan grup üniversite mezunlarıdır. Sonrasında ilkokul ve okul bitirmeyenler gelmektedir.

2006 yılında sosyoekonomik düzey olarak üst grupta yer alanların anne/baba, çocuklar, kardeşler, amca/dayı/teyze/hala ile, alt grupların ise kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba ile mesafelerinin diğer gruplara nazaran daha yakın olduğu görülmektedir. 2016 yılına gelindiğinde, akrabalarla mesafenin giderek azaldığı gözlemlenen grup orta sosyoekonomik düzeydir. Orta grup tüm akraba türleriyle mesafesini azaltmaktadır. Alt grup açısından kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba ile mesafelerin de giderek azaldığı söylenebilir. Gerek alt gerek orta gelir grubu için büyük ebeveynlerle olan mesafenin azalmasının dayanışmacı ilişkiler açısından önemini artırdığı söylenebilir.

2016 yılı verilerine bakıldığında yerleşikliğin, yani bir yerde oturma süresi arttıkça akrabalarla olan mesafenin azaldığı görülmektedir. Ayrıca evin mülkiyetini elinde bulunduranlar kiracılara göre, müstakil evde oturanlar ikiz ya da sıralı eve ve apartmana göre akrabalarına daha yakın oturmaktadır. Yer değiştirmenin ve kiracı olmanın komşuluk ilişkilerinin gelişememesinin nedenlerinden biri (Özbay, 2014, s. 57) olduğu dikkate alınırsa, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin niteliğinde mekânsal boyutun önemi görülebilecektir.

Tek ebeveynli hanelerin de farklı akraba türleriyle aynı binada oturmasının yaygın olduğu görülmektedir. 2006 ve 2016 verileri kıyaslandığında tek ebeveynli hanelerin, anne/babayla (%68,7-%67,8), kardeşlerle (%38,4-%36,3), amca/teyze/hala/dayıyla (%0,9-%3), kayınvalide/kayınpederle (%4,4-%6,8) aynı binada oturduğu görülmektedir. Aynı binada en fazla çocuklarla (%82-%96,6) oturulmaktadır. Bu durum tek ebeveynli hanelerin çocuklar merkezli şekillendiğini göstermektedir. Diğer taraftan 2006'dan 2016'ya anne/babadan (%7,7-%11,1), kayınvalide/kayınpederden (%33,1-%36,8), büyükanne/büyükbabadan (%24,2-%36,6) başka bir yerleşimde (başka il veya ülkede) oturmanın da artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Tek ebeveynli hanelerin geniş aile çevresinden giderek uzaklaşma eğiliminde olduğu söylenebilir.

[7] *Bir nüfustaki çeşitli yaş gruplarının oransal değişiminin herhangi bir dönemde geniş aile hanelerinin çekirdek aile hanelerine oranını etkileyebileceği genellikle hem demograflar hem de sosyal bilimciler tarafından kabul edilmektedir (Duben, 2012, s. 74-75).*

Tablo 8.15. Hane Tipine Göre Aynı Binada Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 (%)

	Yalnız yaşayan	Çekirdek	Geniş	Diğer akraba	Akraba olmayan	TAYA
Anne/Baba	8,7	30,1	52,4	64,9	0,0	2006
	5,1	31,9	51,7	66,8	0,0	2016
Çocuklar	14,1	78,9	86,7	71,7	0,0	2006
	13,7	78,3	90,1	70,2	0,0	2016
Kardeş/ler	3,2	19,0	25,4	38,9	0,0	2006
	4,5	20,2	25,5	48,6	3,8	2016
Amca/teyze hala/dayı	0,9	1,1	1,7	2,1	0,0	2006
	0,8	2,6	4,8	6,0	0,6	2016
Kayınvalide kayınpeder	1,6	7,2	42,4	30,6	0,0	2006
	1,3	5,8	43,4	6,5	0,0	2016
Büyükanne büyükbaba	4,5	4,9	27,5	34	0,0	2006
	0,9	4,6	29,2	28,3	0,0	2016

Tablo 8.16. Hane Tipine Göre Aynı Semtte Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 (%)

	Yalnız yaşayan	Çekirdek	Geniş	Diğer akraba	Akraba olmayan	TAYA
Anne/Baba	9,5	14,1	11,6	5,0	0,0	2006
	5,1	11,5	10,0	1,6	0,0	2016
Çocuklar	18,3	4,0	3,0	4,1	0,0	2006
	19,1	4,3	2,6	4,0	0,0	2016
Kardeş/ler	15,8	16,3	19,4	11,0	0,0	2006
	16,3	14,1	16,3	7,8	0,0	2016
Amca/teyze hala/dayı	8,4	14,4	22,6	15,3	0,0	2006
	12,2	15,9	22,3	14,5	0,0	2016
Kayınvalide kayınpeder	22,2	17,6	42,4	9,5	0,0	2006
	6,4	14,5	43,4	8,5	0,0	2016
Büyükanne büyükbaba	11,9	15,8	15,8	5,5	0,0	2006
	6,8	13,0	13,1	4,9	0,0	2016

Tablo 8.17. Hane Tipine Göre Aynı Yerleşimde Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 (%)

	Yalnız yaşayan	Çekirdek	Geniş	Diğer akraba	Akraba olmayan	TAYA
Anne/Baba	35,4	33,8	22,8	12,8	10,9	2006
	33,2	33,4	22,4	8,4	12,0	2016
Çocuklar	47,0	10,7	6,8	15,5	73,1	2006
	47,8	11,5	4,5	17,9	51,2	2016
Kardeş/ler	50,8	42,8	37,3	31,0	14,8	2006
	48,1	44,9	40,7	28,7	3,8	2016
Amca/teyze/hala/dayı	51,0	53,1	49,6	55,2	7,6	2006
	47,8	56,2	51,2	50,4	22,8	2016
Kayınvalide/kayınpeder	46,0	45,4	29,0	34,6	0,0	2006
	50,7	47,8	27,6	52,6	0,0	2016
Büyükanne/büyükbaba	31,7	46,8	34,8	29,6	4,8	2006
	22,8	46,3	31,9	21,3	17,0	2016

Tablo 8.18. Hane Tipine Göre Başka Yerleşimde Oturan Akraba Türleri, TAYA 2006-2016 (%)

	Yalnız yaşayan	Çekirdek	Geniş	Diğer akraba	Akraba olmayan	TAYA
Anne/Baba	46,3	22,0	13,2	17,4	89,1	2006
	51,4	23,2	15,9	23,2	88,0	2016
Çocuklar	20,6	6,4	3,6	8,7	26,9	2006
	19,3	5,9	2,9	7,9	48,8	2016
Kardeş/ler	30,1	21,9	17,9	19,1	85,2	2006
	31,2	20,7	17,5	14,9	79,7	2016
Amca/teyze/hala/dayı	39,7	31,4	26,1	27,4	92,4	2006
	39,2	25,3	21,7	29,1	75,8	2016
Kayınvalide/kayınpeder	30,1	29,8	14,7	25,3	100,0	2006
	41,6	32,0	18,1	32,4	100,0	2016
Büyükanne/büyükbaba	51,8	32,5	21,9	30,9	95,2	2006
	69,5	36,0	25,9	45,5	83,0	2016

Akraba olmayan haneler dışında bütün hane tiplerinde çocukların, kardeşlerin, amca/dayı/teyze/halanın başka yerleşim yerinde bulunma oranı azalmaktadır. Diğer akraba türlerinde ise (anne/baba, kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba) başka bir yerleşimde bulunma oranının artma eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak ikamet örüntülerine ilişkin veriler geniş ailenin işlevlerinin düzeyine ilişkin doğrudan bilgi vermez (Benedict, 1976'dan akt. Duben, 2012, s. 84). Burada önemli olan geniş aile işlevlerinin yani aile üyeleri arasındaki ekonomik ve toplumsal işbirliğinin ne düzeyde olduğudur.

D. Yüz Yüze Görüşme Sıklığı

Türkiye'de genel olarak aile ve akrabalık ilişkilerinin yoğun olarak sürdüğü söylenebilir. Aileleriyle ya da akrabalarıyla görüşmeyen bireylerin oranı, hangi akrabalık türü sorulursa sorulsun, 2016 verilerine göre %4'ü geçmemektedir. 2011 ve 2016 verileri yeniden kodlanarak yapılan analizde anne/baba ve çocuklarla sık görüşmelerin oranının arttığı görülmektedir (Tablo 19). Büyükanne/büyükbaba ile hiç yüz yüze görüşmediğini belirtenlerin oranı azalırken seyrek görüştüğünü belirtelerin oranı artmaktadır. Bireyler öncelikle çocuklarıyla sık görüşmektedirler. En sık görüşülenler sıralaması şöyledir: (1) Çocuklar, (2) Anne baba, (3) Kardeşler, (4) Kayınvalide ve kayınpeder, (5) Büyükanne ve babalar, (6) Amca, dayı, teyze, hala.

Bulgular, anne-baba-çocuk arasında bir ilişki ağı olduğunu ve bu ilişki ağında kardeşlerin de ihmal edilemeyecek bir önemde olduğunu göstermektedir. Tahran'da orta sınıf üzerine yapılan bir

Tablo 8.19. Yıllara Göre Yakınlarla Yüz Yüze Görüşme Sıklığı, TAYA 2006-2011-2016 (%)

		2006	2011	2016	Erkek (Ort)	Kadın (Ort)	TAYA
Anne/Baba	Hiç	2,0	1,0	1,2	3,60	3,28	2006
	Seyrek	48,3	36,4	35,0	4,01	3,64	2011
	Sık	49,8	62,6	63,8	4,08	3,63	2016
Çocuklar	Hiç	1,1	0,3	0,3	3,93	**3,91**	2006
	Seyrek	32,1	10	7,8	4,65	**4,66**	2011
	Sık	66,9	89,7	91,9	4,71	4,74	2016
Kardeşler	Hiç	1,9	1,3	1,8	3,52	3,20	2006
	Seyrek	51,9	47,4	46,7	3,64	3,44	2011
	Sık	46,1	51,2	51,5	3,67	3,38	2016
Amca/teyze/hala/dayı	Hiç	3,6	3,1	3,4	2,91	2,75	2006
	Seyrek	72,7	67,2	71,4	3,05	2,91	2011
	Sık	23,7	29,8	25,2	2,95	2,73	2016
Kayınvalide/kayınpeder	Hiç	3,6	2,5	4,0	3,16	**3,44**	2006
	Seyrek	51,8	55,5	51,7	3,08	**3,51**	2011
	Sık	44,6	42,1	44,4	3,00	**3,56**	2016
Büyükanne/büyükbaba	Hiç	6,9	3,8	3,7	2,99	2,92	2006
	Seyrek	61,4	66,9	66,1	3,00	2,89	2011
	Sık	31,8	29,4	30,2	3,02	2,89	2016
Diğer akrabalar	Hiç	0,0	0,0	3,6	0,0	0,0	2006
	Seyrek	0,0	0,0	85,4	0,0	0,0	2011
	Sık	0,0	0,0	10,9	2,54	2,42	2016
Komşular	Hiç	5,4	0,0	0,0	4,20	**4,49**	2006
	Seyrek	9,7	0,0	0,0	0,0	0,0	2011
	Sık	84,9	0,0	0,0	0,0	0,0	2016

araştırmada da erkek ve kadın ağlarının –cinsiyetlerine göre kendi içinde farklılaşmakta–genel olarak büyük oranda akraba içerdiği ve bunların da çocukları, ebeveynleri ve kardeşleri kapsadığı sonucuna varılmıştır (Bastani, 2007). Kardeşler arasındaki ilişki diğer bütün akrabalardan daha uzundur ve bütünüyle kopması da mümkün değildir (Davidoff, 2011'den akt. Özbay, 2014, s. 62).

Anne/baba, çocuklar ve kardeşlerle yüz yüze görüşme sıklığı yıllar içerisinde artmaktadır. Bu gruplarla yüz yüze hiç görüşmediğini belirtenlerin oranı da azalmaktadır. Akrabalarla ilişkilerde giderek çekirdek aile üyelerinin merkeze alındığı söylenebilir. Kentleşmenin ve kent içi mesafelerin artması, gündelik hayatta boş zamanın azalması, çalışma ve eğitim hayatının gündelik hayattaki sürelerinin artması, ekonomik güçlükler, ailenin sıkı ilişkilerde daha yakına odaklanmasına neden olmuştur denilebilir. Amca/teyze/hala/dayı, kayınvalide/kayınpeder ve büyükanne/büyükbaba ile görüşme sıklığında önemli değişiklikler olduğunu söylemek güçtür. Görüşme sıklıklarının ortalamalarına bakıldığında kadınların, kayınvalide/kayınpeder ve komşular ile görüşmelerde önde olduğu, son dönemde çocukların da buna eklendiği söylenebilir. Kadınlar bir üst kuşakla ve alt kuşakla daha fazla görüşmektedir. Bu durum yaşlı bireylerle ilişkiler konusunda kadınların önde olduğunu göstermektedir.

Yaş grupları arasında yapılan varyans analizinde varyansların homojen olmadığı ($p<0,001$) tespit edilmiş ve *post hoc* tekniklerden biri olan Games-Howell analizi yapılmıştır. 2006, 2011 ve 2016 yıllarında çocuklarla görüşme sıklığında 25-34, 35-44 yaş gruplarının; anne/baba, kardeşler, amca/teyze/hala/dayı, kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba ile görüşme sıklığı açısındansa 18-24 yaş grubunun öne çıktığı görülmektedir. Yaş ilerledikçe yüz yüze görüşme sıklığında önemli farklılaşmalar olmakta, 55-64 ve 65+ yaş grupları komşularıyla yüz yüze görüşme açısından diğer gruplardan belirgin bir biçimde ayrılmaktadır.

Eğitim açısından bakıldığında 2006, 2011 ve 2016 yıllarında anne/baba, çocuklar, kardeşler, amca/teyze/hala/dayı, büyükanne/büyükbaba ile yüz yüze görüşme sıklığında ortaokul ve lise mezunları öne çıkmaktadır. Kayınvalide/kayınpeder ve komşularla görüşmede ilk okulu bitirmeyenler ve ortaokul mezunları diğer gruplardan farklılaşmaktadır.

2006, 2011 ve 2016 yıllarında anne/baba, kardeşler ile görüşme sıklığında eşi ölenler arasında boşananların lehine olacak şekilde anlamlı farklılık vardır. Komşularla görüşme sıklığında ise eşi ölenlerin lehine olacak şekilde diğer tüm gruplarla anlamlı farklılık vardır. Eşi vefat etmiş kişilerin görece yaşlarının yüksek olduğu düşünülürse yaşlı bireylerin akrabalardan (akraba türü azaldığı için) ziyade komşularla daha fazla iletişim kurduğu söylenebilir.

2006 yılında alt ve orta sosyoekonomik gruptakiler, 2011 ve 2016 yıllarında ise orta ve üst sosyoekonomik gruptakiler anne/baba, kardeşler, çocuklar ile daha sık görüşmektedir. Kayınvalide/kayınpeder ile görüşmede alt grup ile orta ve üst grup arasında tüm yıllarda anlamlı bir farklılık vardır. Farklı yıllarda sorulmasa da komşular ve diğer akrabalar ile görüşmelerde de alt grup anlamlı bir şekilde diğerlerinden farklılaşmaktadır. Burada eğitimli, orta ve üst gelir grubuna mensup olanların farklı toplumsal gruplarla yüz yüze görüşme pratiğini geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Her üç araştırmada da kır-kent farklılaşmasında, beklendiği gibi, kırsal alanda akrabalarla yüz yüze görüşme sıklığı daha fazladır. Bunun tek istisnası kentsel alanda çocuklarla ilişkilerin çok daha yoğun olmasıdır. Kırsal alanla kentsel alan arasındaki en net farklılıklar kayınvalide/kayınpeder ve komşularla ilişkilerde görülmektedir.

2006, 2011 ve 2016'da da benzer bir eğilimin olması kentsel kesimde bireylerin ebeveyn çocuk ilişkisine daha fazla yoğunlaştığı ve diğer ilişkiler için daha az zaman ayırabildiği söylenebilir. 2011'de ve 2016'da da çocuklarla sık görüşme 45 yaşlarına kadar çok yoğun olmakla birlikte bu yaşlardan sonra, hızla azalmaktadır.

Tam bir kıyaslamaya ve verimli bir analize imkân vermese de 2011 ve 2016 yıllarında müstakil ev konut türünde oturanların görece olarak anne/baba, kardeşler, amca/teyze/hala/dayı, kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba ile ilişkileri daha fazladır. Lojman ise tüm ilişkiler açısından en dezavantajlı konut türüdür. Çocuk ile yüz yüze görüşmede apartman, lojman, güvenlikli site öne çıkmaktadır. Bu, çocuk söz konusu olduğunda, güvenliğin bir yansıması olarak okunabilir.

2011 ve 2016 yılında ev sahibi olanların ve ev sahibi olmayıp kira ödemeyenlerin anne/baba, kardeşler, amca/teyze/hala/dayı, kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba ile ilişkileri daha fazladır. Ev sahibi olmayıp kira ödemeyenler kayınvalide/kayınpeder, kardeşlerle görüşmede öne çıkmaktadır. 2016 yılında ev sahibi olmayıp kira ödemeyenlerin akrabalarla daha fazla görüştüğü görülmektedir. Bu bulgular aile apartmanı olarak tanımlanabilecek yerleşimlerde oturanlara dikkat çekmektedir.

Oturulan yerleşim yerinde kesintisiz oturma süresi arttıkça anne/baba, kardeşler, amca/teyze/hala/dayı, kayınvalide/kayınpeder, büyükanne/büyükbaba ile yüz yüze görüşme sıklığında görece bir artış olduğu söylenebilir. Sadece çocuklarla yüz yüze görüşmede 16 yıl ve üzerinde kesintisiz oturanlarda azalma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Hanede çocuk bulunmuyorsa akrabalarla yüz yüze görüşme sıklığının görece arttığını söylemek mümkündür. Bu durum çocuklar olması durumunda önceliği çocukların aldığı, onların yokluğunda ise akrabaların öne çıktığı anlamına gelebilir. Büyük ebeveynlerle birlikte yaşama durumunda kardeşler, amca/teyze/hala/dayı, büyükanne/büyükbaba ile yüz yüze görüşme sıklığı artmaktadır.

E. Sosyal Etkileşim

Komşularla görüşme yalnızca 2006 araştırmasında sorulmuştur. Bireyler komşularıyla akrabalarıyla olduğundan daha sık görüştüklerini belirtmiştir ve akrabalarla görüşmenin aksine, bu ilişkiler yaş ilerledikçe sistematik biçimde azalmamaktadır. En yaşlı gruplarda komşularla görüşme en önemli ilişki biçimi hâline gelmektedir.

Tablo 8.20. Hanehalkı Fertlerinin Birlikte Yaptığı Akraba/Komşu/Arkadaş Ziyaretlerinin Sıklığı, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	Hiç	Ara sıra	Sık sık
2006	4,8	59,8	35,4
2011	8,4	65,8	25,8
2016	5,7	51,0	43,3

TAYA 2016'da hanehalkı fertlerinin birlikte yaptığı akraba/komşu/arkadaş ziyaretlerine bakıldığında, hiç ziyaret yapmadığını belirtenlerin oranı %5,7'dir. Yıllar içindeki değişimde "ara sıra"nın yerini giderek "sık sık" ziyaretler almıştır. Sıklık sorusunun göreceliği yüksek olduğu düşünüldüğünde çok fazla yoruma elvermeyen bu verinin izlenmesi gerekmektedir. Dışarıda yemeğe, pikniğe, sinemaya tiyatroya, alışverişe, tatile gitme oranı akraba/komşu/arkadaş ziyaretlerinden üç araştırmada da daha düşük düzeydedir. Bu durumu farklılaştıran tek husus birlikte TV izlemektir. Akraba/komşu/arkadaş ziyaretlerinin birlikte yapılmasının akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin aile düzeyinde sürdürüldüğü anlamına gelebilir. Cinsiyetler açısından bakıldığında üç araştırmada da haneyle birlikte yapılan ziyaretlerde erkekler lehine anlamlı bir farklılık vardır. Bu durum kadınların, erkeklerden bağımsız olarak hane ile birlikte ya da yalnız ziyaretler gerçekleştirdiği şeklinde de değerlendirilebilir. 2011 yılında ça-

lışan kadınların çalışmayanlara göre (2,19-2,38) ve 2016 yılında da çalışan kadınların çalışmayanlara (2,36-2,38) göre hanehalkı ziyaretlerini daha fazla birlikte gerçekleştirdikleri görülmektedir.

2006 yılı verilerine göre birlikte ziyaret etmede 35-44 yaş grubu lehine olmak üzere 25-34, 55-64 ve 65+ grupları ile anlamlı farklılık vardır. 65+ yaş grubu aleyhine olmak üzere tüm gruplarla anlamlı farklılık vardır. 2016 yılında ise 25-34 yaş grubu lehine olmak üzere 35-44, 45-54, 55-64 yaş grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. 2006 yılında birlikte ziyaret etmede ortaokul mezunları lehine olacak şekilde diğer tüm gruplarla anlamlı farklılık vardır. 2011 ve 2016 yılında lise lehine olacak şekilde diğer tüm gruplarla (ortaokul hariç) anlamlı farklılık vardır. 2016 yılında üniversite mezunları lehine olacak şekilde bir okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Hanehalkının birlikte ziyaret etme pratiğinde lise mezunu olanların ve giderek üniversite mezunlarının öne çıktığı söylenebilir. 2006, 2011 ve 2016 yılında üst sosyoekonomik grup lehine olacak şekilde ve orta grup lehine olacak biçimde alt grupla anlamlı farklılık vardır.

Toplumsal törenlerin gerçekleşmesi açısından 2006'dan 2016'ya artan bir oran olduğu gözlenmektedir. "Söz kesme/kız isteme" %84,1'den %91,1'e; "Nişan" %77,4'den %80,3'e; "Kına Gecesi" %83,1'den %85,7'ye; "Düğün" %88,3'ten %89,2'ye çıkmıştır [8]. Bu tür törenlere daha çok akraba ve komşuların katıldığı düşünülürse bir araya gelmenin artış gösterdiği söylenebilir. Elbette bu oranlara okuldaki ve çalışma yaşamındaki arkadaşlar da dahil edilmelidir.

Hanehalkı fertlerinin aile üyelerini/yakınlarını çeşitli durumlarda ziyaret etme sıklığına bakıldığında "hiç" ziyaret etmem ve "her zaman" ziyaret ederim diyenlerin oranının ciddi oranda azaldığı görülmektedir. "Bazen" ve "Genellikle" ziyaret ederim diyenlerin oranı artmış, neredeyse bireyler bu iki seçenekte yığılmıştır (Tablo 21). Bu durum akraba ziyaretlerindeki sıklığın giderek azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Çekirdek ve geniş aileler akraba ziyaretlerinde diğer hane tiplerine, üst sosyoekonomik grup diğer gruplara göre önde yer almaktadır. Yaş gruplarına bakıldığında 18-25 yaştan 45-54 yaşa kadar akraba ziyaretleri artarak yapılırken sonraki yaş gruplarında azalmaktadır.

Hanehalkı fertlerinin birlikte akraba, arkadaş ve komşu ziyaretleri yapma pratiğinde yıllar içinde önemli bir artış yaşanmıştır. Akrabaların sık sık ziyareti 2006'da %24,9, 2016'da %39,1; arkadaşların sık sık ziyareti 2006'da %20,8, 2016'da %28,2; komşuların sık sık ziyareti 2006'da %20 ,8, 2016'da %28,2 oranındadır.

Tablo 8.21. Hanehalkı Fertlerinin Aile Üyelerine/Yakınlarına Çeşitli Durumlarda Ziyaret Etme Sıklığı, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	2006				2011				2016			
	Hiç	Bazen	Genellikle	Her Zaman	Hiç	Bazen	Genellikle	Her Zaman	Hiç	Bazen	Genellikle	Her Zaman
Dini bayramlarda bayramlaşmada	1,8	5,3	21,1	71,8	3,1	13,3	45,4	38,3	3,4	31,4	40,5	24,7
Düğün, nikah vb. törenlerde	3,0	12,1	31,7	53,2	4,4	19,8	47,1	28,6	3,0	37,4	42,7	16,9
Ev alan yakınlarınız için ev görmede	9,9	19,6	29,4	41,1	10,8	26,6	41,9	20,7	6,3	46,8	34,7	12,1
Bebeği olan yakınlarınız için bebek görmede	9,2	16,2	30,7	43,8	7,5	22,6	45	24,8	5,7	43,8	37,5	13,1
Askere gidenleri uğurlamada veya karşılamada	9,1	17,6	31,0	42,3	10,0	24,7	42	23,3	6,6	45,7	35,2	12,4
Hasta ziyaretinde	2,3	11,4	31,6	54,8	3,1	17,3	47,9	31,7	2,8	39,3	43,0	14,9
Hac veya umre ziyaretlerinde	9,8	15,3	28,9	46	10,8	22,3	41,6	25,4	8,6	43,5	35,2	12,7
Başsağlığında	3,1	9,5	30,0	57,4	2,8	13,3	45,0	38,9	2,8	34,4	44,1	18,7
Kabir/mezarlık ziyaretinde	7,2	20,6	29,1	43,1	4,8	20,6	43,0	31,5	4,4	47,4	35,3	12,9

[8] *Resmi nikah dahil edilmemiştir. Zira bu törenler aile arasında ya da sadece eşler ve şahitlerin katılımıyla da yapılabilmektedir.*

Akraba ve yakınları ziyaret etme sıklığını daha net görmek için en düşük kareler metodu *(Ordinary Least Square Regression)* ile çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 22'de sunulan çoklu regresyon sonuçlarına göre yaş arttıkça ziyaret sıklığı düşmektedir. Yaşlı bireylerin akraba sayılarının azalması ve buna bağlı olarak ziyaret sıklığının azalması söz konusudur. Aynı zamanda hanede bakıma muhtaç birey varsa ziyaret sıklığı düşmektedir. Hanede bakıma muhtaç birinin bulunması ev dışındaki ilişkilerin azalmasına neden olmaktadır.

Bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe akraba ve yakınlarını ziyaret etme sıklıkları artmaktadır. Ayrıca aracı, sigortası varsa ve geliri yüksekse ziyaret sıklığı artmaktadır. Eğitim ve sosyoekonomik statü düzeyi yükseldikçe akraba ziyaretinin artması bu sınıfın olanaklarıyla ilgilidir.

Tablo 8.22. Akraba ve Yakınları Ziyareti Çoklu Regresyon Analizi

	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Olmuş Katsayılar	*t*	Sig.
	ß	Std. Hata	*ß*		
(Sabit)	2,062	0,101		20,446	0,000
Yaş	-0,002	0,001	-0,033	-2,927	0,003
Kadın	0,029	0,017	0,016	1,751	0,080
Eğitim	-0,012	0,006	-0,022	-2,138	0,032
Evli	0,263	0,032	0,125	8,213	0,000
Evli- ayrı yaşıyor	0,142	0,078	0,014	1,816	0,069
Boşandı	0,136	0,041	0,031	3,282	0,001
Eşi öldü	0,153	0,039	0,050	3,944	0,000
Birlikte yaşıyor	-0,205	0,216	-0,007	-0,950	0,342
Sağlık durumu	0,096	0,010	0,085	9,895	0,000
Çalışıyor	-0,003	0,008	-0,003	-0,374	0,709
Aracı var	0,139	0,018	0,066	7,878	0,000
Sigortası var	0,169	0,022	0,065	7,720	0,000
Gelir (ln)	0,076	0,012	0,063	6,193	0,000
Hanehalkı büyüklüğü	-0,007	0,005	-0,013	-1,232	0,218
Müstakil konut	0,066	0,018	0,036	3,635	0,000
İkiz ya da sıralı ev	0,158	0,042	0,028	3,727	0,000
Apartman (10 daireden az)	0,012	0,017	0,006	0,676	0,499
Bakıma muhtaç birey var	-0,237	0,024	-0,076	-9,765	0,000
Çekirdek aile	0,226	0,034	0,117	6,640	0,000
Geniş aile	0,339	0,040	0,118	8,477	0,000

Müstakil konutlarda, ikiz ya da sıralı evlerde oturanlar 10 veya daha fazla daireli apartmanda yaşayanlara göre daha fazla ziyaret yapmaktadırlar. Müstakil konutların apartmanlardan farklılaşması mekân politikaları üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir. Çekirdek ve geniş aile dağılmış ailelere göre; evliler, boşanmışlar ve eşi ölmüşler hiç evlenmemişlere göre daha fazla ziyaret yapmaktadır. Çoklu regresyon sonuçlarına göre hane büyüklüğü, cinsiyet, sağlık durumu, çalışma durumu ziyaret sıklığını etkilememektedir.

F. Dayanışma

Wellman ve Wortley (1989) sosyal destek ağlarında akrabalık ilişkileri üzerine yaptıkları çalışmada sosyal desteğin sağlanmasında akrabalık ilişkilerin dört yönünden bahsetmektedirler: (1) Duygusal yardım, (2) hizmetler, (3) maddi yardım ve (4) dostluk. Bu çalışmada da farklı değişkenler incelenerek akrabalık ve komşulukla ilgili bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Veri setinde ileri analize imkân veren hediyeleşme pratikleri dışındaki hususlar betimsel olarak analiz edilmiştir. Hediyeleşme pratiklerini gerek kuşaklararası ilişkiler/dayanışma gerek akrabalık ilişkilerinde dayanışmanın unsuru olarak ele alan çalışmalar bulunmaktadır (Komter, 1996; Komter, 2001; Leopold ve Schneider, 2010). Hediyeleşmeyi dayanışmanın olumlu bir göstergesi olarak kabul eden çalışmalar (Leopold ve Schneider, 2010) olduğu gibi hediyeleşmenin negatif yönlü bir etkide bulunabileceğini (Komter, 1996) gösteren araştırmalar da bulunmaktadır. Bu ikili ayrım aslında hediyeleşme konusundaki iki temel kuramsal konumlanmayla ilişkilidir. Bir tarafta hediyeleşmenin sosyal ilişkilerde güçlü bir dayanışma ve etkileşim alanı oluşturduğunu kabul eden görüş, diğer tarafta ise hediyeleşmenin asimetrik bir ilişkiye dayandığını, karşılıklılığın merkezde bulunduğu ve hiyerarşiyi daha sofistike bir biçimde var kıldığını düşünen yaklaşım yer almaktadır. Örneğin Komter (1996) hediyeleşmeyle oluşan karşılıklılığın bir dışlamaya dönüşebildiğinden bahsetmektedir. Malinowski ve Sahlins'in çalışması, sosyal ilişkilerin yakınlığı ile armağanın saflığı (sevginin, iyi niyetin bir ifadesi olarak ifade edilen ve somut bir beklenti olmaksızın) arasında bir ilişki olduğunu öne sürmektedir (akt. Komter ve Vollebergh, 1997). Bu çalışmada ise hediyeleşmenin varlığı dayanışmanın bir göstergesi olarak kabul edilmekte, dayanışmanın belirleyicileri ve biçimleri üzerinde durulmakta ve söz konusu iki yaklaşım tartışmaya açılmamaktadır. Hediyeleşme grupların birbirleriyle dayanışmasında bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir. Analizde hediyeleşme biçimleri farklı kültürel unsurlarla ilişkilendirilerek incelenmekte, sembolik "yararı" üzerinde durulmaktadır. Zira Komter de (2007) hediyenin formlarının çeşitliliği ve evrenselliği üzerinde durarak hediyeleşmenin hem faydacılığı hem de anti-faydacılığı aşan çok amaçlı bir sembolik "yararı" yansıttığını iddia etmektedir.

Hediyeleşme ve dayanışma ilişkisine geçmeden önce dayanışmanın diğer göstergeleri olarak kabul edilen hususlara betimsel olarak yer verilmesi analizin arka planına dair bir çerçeve sunacaktır. Öncelikle bireylerin evlenme biçimlerine bakıldığında "Görücü usulü, kendi rızasıyla" evlendiğini belirtenlerin oranı 2006 yılında %29,7; 2011'de %42,3 ve 2016 yılında %47,8'dir. "Görücü usulü, ailemin rızasıyla" evlendiğini belirtenlerin oranı 2006 yılında %31,2; 2011'de %8,4 ve 2016 yılında %12,1'dir. Kendi rızasıyla ya da ailesinin rızasıyla da olsa görücü usulünün evlenme biçimlerindeki ağırlığı akrabalık ve mahalle çevresinin önemini göstermektedir. Yaş grupları açısından 65+ yaş grubu görücü usulü evliliğin en yoğun olduğu, 18-25 yaş arası grup ise en az olan gruptur. Ayrıca eşleriyle hangi çevrede tanıştıkları sorusunda 18-25 ve 25-34 yaş arası grup giderek daha az akraba ve komşu çevresini belirtmektedir. "Kendi kararım, ailemin rızasıyla" evlendiğini belirtenlerin oranı 2006 yılında %31,2; 2011'de %41,6 ve 2016 yılında %30,2'dir. Yaş grupları açısından

genç yaşta olanların giderek daha fazla "kendi kararı, ailesinin rızasıyla" evlendiği görülmektedir. Bu durum gelecekte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin evlilikte daha az belirleyici olacağına yönelik bir eğilimin varlığını göstermektedir. Sosyoekonomik statüye bakıldığında alt, orta ve üst grup şeklinde bir sıralama yapılabilir. Eğitim düzeyi ve çalışma yaşamında yer alma oranı düşünüldüğünde daha uzak ilişkiler aracılığıyla evliliklerin geliştiği söylenebilir.

2006 yılında araştırmaya katılan bireylerin %22,4'ü, 2011 yılında %21,4'ü ve 2016 yılında %23,2'si eşiyle akraba olduğunu belirtmiştir. Burada önemli olan, akrabasıyla evlenenlerin yaş gruplarına bakıldığında ciddi farkların görülmemesi, hatta 2016 yılı verilerinde 18-25 yaş grubunun diğer grupların önünde yer almasıdır. Bu evliliklerin 2006 yılında %56,2'si amca/hala/dayı/teyze oğlu/kızı ile, %43,8'i ise diğer akrabalarla yapılmıştır. 2016 yılında ise bu oranlar sırasıyla %49,5 ve %50,5 şeklinde gerçekleşmiştir. Alt sosyoekonomik grup daha çok amca/hala/dayı/teyze oğlu/teyze kızı ile üst sosyoekonomik grup ise daha fazla diğer akrabalarla evlilik yapmaktadır. Hem yakın hem de uzak akrabalarla evlilik ilişkisi önemli bir düzeydedir. Akrabalar arasında evlilik ilişkisinin sürdüğü ve yıllar içerisinde önemli bir değişim göstermediği görülmektedir. Yakın akraba evliliğine ilişkin (amca, hala, dayı, teyze çocukları) görüşlere bakıldığında –önemli oranda olmasa da–bu tür evlilikleri uygun bulanların oranı 2006'da %12,5 iken bu oran 2016'da %15,5 olmuştur. Alt sosyoekonomik grup ve 65+ yaş grubu diğer gruplara göre daha az uygun bulmaktadır.

Akraba evliliğini uygun bulanların nedenlerine bakıldığında "Aile kökenlerinin bilinmesi korunması" yıllar içinde giderek önemsenmiştir (sırasıyla %36,8; %37,3; %49,1). Bunu "Akraba çocuklarının daha iyi anlaşması", "Gelenek ve göreneklerin korunması" izlemektedir. Akraba evliliğini uygun bulanlar için akrabalarla ilişki ve ailenin korunması önemlidir. Akraba evliliğinin kırsal alanda daha fazla olduğu, son yıllarda hem kentte hem de kırsal alanda arttığı görülmektedir. TNSA 1993 verilerinde kentte akraba evliliği %20,4 iken 2008'de %22,1'e; kırsal alanda ise %26,5'den %30,5 yükselmiştir. Ancak bu veri evlilik tarihi dikkate alınmadan hesaplandığı için zaman içindeki değişimi net bir biçimde vermemektedir. Evlilik kuşakları üzerinden yapılan analizlerde ise 1978 yılı ve öncesinde evlenen kadınlar arasında %36 olan akraba evlilikleri 2004-2008 döneminde %19'a gerilemiştir. 1968 yılından 2013'e kadar geçen sürede akraba evliliklerinin önemli bir değişim yaşamadığı ancak akraba evlilikleri içerisinde birinci derece akraba evliliklerinin payı azalırken ikinci derece ve uzak akraba evliliklerinin payının arttığı görülmektedir (Koç ve Eryurt, 2013, s. 18, 30).

Bireylere eşleriyle hangi çevrede tanıştıkları sorusu yöneltilmiştir. 2006'da "aile, akraba çevresi", 2011 ve 2016 yılında ise "aile, akraba çevresi"nin yanı sıra "komşu ve mahalle çevresi" de sorulmuştur. Bu nedenle üç araştırma için tam bir kıyaslama imkanı olmasa da son iki araştırmaya bakılabilir. 2011 yılında eşiyle aile, akraba çevresinde tanıştığını belirtenlerin oranı %39,1 ve 2016'da %49,28'dir. 2011'de "komşu ve mahalle çevresi"nde eşiyle tanışanların oranı %39,8; 2016'da ise %28,8'dir. Akrabalık ve komşuluk çevresinin merkezi bir konumda olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni bireylerin evlenilecek kişiyle benzer aile yapısında olmayı önemsemeleri olabilir. 2011'de bireylerin %78,4'ü; 2016'da ise %85,6'sı için evlenecekleri kişilerin aile yapısının benzer olması önemlidir. Aile yapısının benzer olması kadınlar açısından erkeklere göre daha önemlidir. Aynı memleketten/hemşehri olma daha az önemsenmektedir ve yıllara göre azalmaktadır. Tüm sosyoekonomik gruplar için aile yapılarının benzer olması önemlidir[9]. Sosyoekonomik düzey yükseldikçe aynı memleketten/hemşehri olma daha az önemsenmektedir.

[9] *2011'den 2016'ya aile yapılarının önemli olduğu görüşü tüm sosyoekonomik gruplarda artış göstermektedir. 2011 yılında tüm gruplar için %78-80, 2016 yılında ise %85 oranında aile yapılarının benzer olması önemli görülmektedir.*

Bireylerin evlilik ilişkilerinde akrabalık, komşuluk ve hemşehrilik ilişkilerini önemsediği görülmektedir. Japonya'da çevrimiçi evlilik sitesindeki kayıtlar üzerinden yapılan bir araştırmada, bekar Japonların kendilerine benzer özellikler yerine evrensel olarak değer verilen aile özelliklerini aradıkları görülmüştür (Wei-hsin ve Hertog, 2018). Sembolik etkileşimciler 20. yüzyılın başından itibaren eş seçiminde kişilik özelliklerinin ve duygusal tatmin beklentisinin giderek yükseldiğini belirtmişlerdir (Kasapoğlu, 2012, s. 5). Türkiye'de evlilik sürecinde hâlihazırda aile özelliklerinin önemini koruduğu söylenebilir.

Bununla birlikte yıllara göre iş ve arkadaş çevresi önemli oranda artmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe ve kadınların istihdamdaki oranı arttıkça iş ve arkadaş çevresinin oranının daha da artacağı söylenebilir. Ayrıca okul/dershane/kurs çevresinde ve internette de artış vardır ve bu durum yeni bir eğilim olarak izlenmelidir. Ancak 2011'de "İnternette tanışılan birisiyle evlilik yapılabilir" ifadesine katılmayanların oranı %73 iken 2016'da bu oran %79,3 olmuştur. Bu durum dikkate alındığında internet evliliklerine yönelik toplumsal onayın henüz sınırlı olduğu söylenebilir.

Eşiyle bir sorun yaşadıklarında öncelikli olarak akrabalarından (aile büyükleri, kardeşler, çocuklar) destek almayı düşünenlerin oranı 2016 yılında %45,1; komşulardan destek almayı düşünenlerin oranı %0,1; arkadaşlardan destek almayı düşünenlerin oranı ise %1,8'dir[10]. Yüzde 50,9'un "kimseden destek almam" şeklinde yanıt verdiği düşünülürse akrabadan destek talebinin önemli olduğu görülmektedir. Diğer taraftan eşler arasında aileyle ilişkilerde sorun yaşama sıklığında görece bir artış olduğu söylenebilir. Boşanma nedenlerinde son yıllarda eşlerin ailelerinin aile ilişkilerine müdahil olması temel hususlardan biri olmuştur. "Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması"na "evet" diyenlerin oranı 2006'da %7,7; 2011'de %7,9 ve 2016'da %24,3'tür. "Eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması"na "evet" diyenlerin oranı 2006'da %0,5; 2011'de %6,5 ve 2016'da %22,7'dir. "Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması" ve özellikle "Eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması" konusunda üst sosyoekonomik gruptakiler daha fazla oranda evet yanıtını vermişlerdir. Hane tipinde ise geniş, çekirdek, yalnız yaşayan ve diğer akraba haneleri şeklinde bir sıralama vardır[11].

Yaşlandığımda oğlumun ve kızımın yanında kalırım diyenlerin oranı artmaktadır. 2011'de "kendime bakamayacak kadar yaşlandığımda oğlumun yanımda kalırım" şeklinde yanıt verenler %22,7 iken 2016'da %28,9 olmuştur. 2011'de kızımın yanında kalırım diyenler %8,7 iken 2016'da %9,1 şeklinde gerçekleşmiştir. Bu artış görece yaşlı nüfusun örneklemdeki artışı ve bu yaş grubunun sosyoekonomik ve kültürel arka planıyla ilişkilendirilse bile bakım konusunda akrabaların bir seçenek ya da mecburiyet olarak masada durduğu anlamına gelmektedir. 2011 yılında cinsiyete göre fark olmazken 2016'da erkekler oğullarında, kadınlar kızlarında daha fazla kalmak istediklerini belirtmiştir. Sosyoekonomik düzey yükseldikçe ve yaş arttıkça "çocuklarımın yanında kalırım" diyenlerin oranı azalmaktadır[12]. Çin'de yapılan bir araştırmada

Tablo 8.23. Hanehalkı Fertlerinin Eşleriyle Hangi Çevrede Tanıştıkları, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	Aile, akraba çevresi	Komşu ve mahalle çevresi	Okul/ dershane/ kurs çevresi	İş çevresi	Arkadaş çevresi	İnternet	Diğer
2006	84,4	0,0	2,5	4,8	7,4	0,0	0,8
2011	39,1	38,8	4,3	6,4	8,3	0,1	2,9
2016	49,8	28,2	3,7	7,3	10,3	0,4	0,3

[10]Çocuklarıyla bir sorun yaşadıklarında akrabalardan ve komşulardan destek almamaktadırlar.
[11]Örneğin 2016 yılı sırasıyla %26,3; %22,4; %21 ve %18,9.
[12]2016 yılı verilerine göre "oğlumun yanında kalırım" şeklinde yanıt veren alt grupta yer alan bireylerin oranı %41,2; orta gruptakilerin oranı %31 ve üst gruptakilerin oranı %15,6'dır.

Tablo 8.24. Son Bir Yıl İçerisinde Borç ya da Kredi Alan Hanelerin Borç ya da Kredi Alma Durumları, TAYA 2006-2011-2016 (%)

	2006		2011		2016	
	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet
Anne/Baba	90,4	9,6	94,4	5,6	97,1	2,9
Kardeşler	88,8	11,2	93,7	6,3	96,4	3,6
Diğer Akrabalar	90,0	10,0	90,0	10,0	96,1	3,9
Arkadaşlar	87,4	12,6	91,5	8,5	95,3	4,7
Komşular	92,5	7,5	95,2	4,8	99,2	0,8
Banka[14]	80,7	19,3	22,0	78,0	11,4	88,6

kırsal alanda yaşayan yoksul kadınların –yaşlı bakımında geleneksel olarak oğul ve gelinden beklenen– desteği sağladıkları, erkek çocuklarınsa daha fazla simgesel statüden ve maddi olanaklardan faydalandığı ortaya koyulmuştur (Liu, 2014). Kore'de yapılan bir araştırmada ise erkek çocukların bakım sorumluluğunu gelinlerin üstlendiğini ortaya koymaktadır (Suh, 1994). Her ne kadar Türkiye'de de yaşlılar erkek çocuklarının yanında kalmak isteseler de bakımla daha fazla kız çocuklar ve gelinler ilgilenmektedir.

Diğer taraftan "huzurevine giderim" diyenlerin oranı da 2006'dan 2016'ya yükselmiş ve %9,3'den %11,1'e çıkmıştır. "Çocuk, büyüdüğünde anne-babasına maddi katkı sağlamalıdır" görüşüne katılanların oranı 2006'da %76,6; 2011'de %74,2 ve 2016'da %69,7'dir. "Çocuk, yaşlılıklarında anne-babasına bakmalıdır" görüşüne katılanların oranı 2006'da %88,3; 2011'de %79,7 ve 2016'da %83,4'tür. Bu durum çocuklardan beklenenin maddi destekten çok bakım desteğinin olduğunu göstermektedir. 2006'da hanedeki bakıma muhtaç yaşlı fert oranı %5,3 iken 2016'da %14,3 olmuştur. Hanedeki bakıma muhtaç yaşlıya genellikle akrabalar bakmaktadır. Çok az miktarda komşu ve ücretli bakıcı devreye girmektedir. Bu durum 2011 ile 2016 arasında bir farklılık göstermemektedir.

Son bir yıl içerisinde geçinmek için yardım alan hanelere bakıldığında 2011 yılında %9,3'ü; 2016'da %37,4'ü akrabalardan yardım aldığını belirtmiştir. Diğer akraba, komşu ve hemşehrilerden yardım alanlar ise 2011 yılında %3,1 iken 2016'da %8,7 olmuştur. 2011'de ve 2016'da yardım alanların büyük çoğunluğu devlet (valilik, kaymakamlık, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, müftülük vb.) ve belediyeden yararlanmıştır. Ancak hem devlet hem de belediyeden yardım alma oranı azalmıştır.

Son bir yıl içerisinde borç ya da kredi alan hanelere[13] bakıldığında akrabalardan alanların oranı yıllar içerisinde ciddi oranda azalmıştır. Bu durum komşular söz konusu olduğunda daha da dramatik bir düşüş göstermiş ve neredeyse komşulardan borç ya da kredi alan hanelerin olmadığı bir tablo oluşturmuştur. Bankalardan ise borç ya da kredi alanların arttığı gözlenmiştir.

Tablo 8.25. Hanelerin Borç Almaları Gerekmesi Durumunda Kimleri Tercih Ettikleri, TAYA 2011-2016 (%)

	2011		2016	
	Hayır	Evet	Hayır	Evet
Anne/Baba	68,0	32,0	71,7	28,3
Kardeşler	66,6	33,4	72,3	27,7
18 yaş üzeri çocuklar	80,9	19,1	88,7	11,3
Diğer Akrabalar	78,9	21,1	80,5	19,5
Arkadaşlar	79,5	20,5	84,1	15,9
Komşular	85,8	14,2	94,0	6,0
Banka[15]	47,4	52,6	33,4	66,6

[13]Yardım alanlar mevcut hanelerin 2011'de %9,6'sını, 2016'da ise %11,5'ini oluşturmaktadır.
[14]Kredi kartından para çekmek ve ev/ araba/ tarım kredileri dahil.
[15]Kredi kartından para çekmek ve ev/ araba/ tarım kredileri dahil.

Borç alma tercihlerinde mevcut durumdan daha yüksek oranlarda akrabaları, arkadaşları ve komşuları tercih etmeyi planlayan hanelerin bulunduğunu göstermektedir. Ancak tercihlerin özellikle akraba, arkadaş ve komşulardan ziyade bankaya doğru yöneldiğini söylemek mümkündür.

Tablo 8.26. Hane Halkı Fertlerinin Hediyeleşme Ölçeği Alt Boyutları, TAYA 2016

	Sayı	En düşük	En yüksek	Ortalama	Std. Sapma
Dini hediyeleşme	17235	0,0	3,0	1,4772	1,08392
Geleneksel hediyeleşme	17235	0,0	5,0	4,1644	1,50721
Modern hediyeleşme	17235	0,0	6,0	2,2487	2,08325
Ziyaret sıklığı	17235	1,0	5,0	3,4795	0,8928

Hanehalkı fertlerinin aile üyelerine/yakınlarına hediye verme davranışı akrabalık ilişkileri açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. Bireylerin hediyeleşme tutumlarının üç ayrı boyutta incelendiği bu çalışmada söz konusu üç boyutun hesaplandığı ölçekler sayısal nitelik göstermelerine rağmen tam olarak normal dağılıma sahip değillerdir. Bu nedenle üç boyutu etkileyen faktörleri anlamak için sıralı lojistik regresyon modelleri kullanılmıştır.

Bu modellerden "dini hediyeleşme" tutumlarını ele alan sıralı regresyon sonuçları Tablo 27'de sunulmuştur. Bu tabloya göre yaş arttıkça ve hane büyüdükçe dini hediyeleşme artmaktadır. Cinsiyetin de dini hediyeleşme oranlarındaki etkisi gözlemlenmektedir. Kadınlar erkelere oranla daha çok dini hediyeleşme davranışında bulunduklarını belirtmişlerdir. Arabası ve sigortası olanlar olmayanlara göre, geliri yüksek olanlar düşük olanlara göre daha fazla dini hediyeleşme yaptıklarını ifade etmektedirler. Eğitim arttıkçaysa bu tür hediyeleşmede istatistiki olarak anlamlı düşüşler yaşanmaktadır. Hanede bakıma muhtaç bireyler varsa hediyeleşme azalmaktadır.

Çalışan bireyler ile çalışmayan bireylerin dini hediyeleşme sıklıklarında istatistiki olarak anlamlı sayılabilecek bir farklılık bulunmamaktadır. Hane tipleri açısından da benzer bir durum söz konusudur.

Yaşanılan konutun tipinin ise farklılık yaratan bir etkisi vardır. Referans grubu olan 10 ya da daha fazla daireli apartmanda yaşayan bireylere göre müstakil konutta yaşayanlar ile ikiz ya da bitişik konutta yaşayanlar daha az düzeylerde dini hediyeleşme davranışında bulunmaktadırlar. Ancak 10'dan daha az dairesi bulunan apartmanda yaşayanların 10 ve daha fazla dairede yaşayan bireylerle dini hediyeleşme noktasında herhangi bir farklılık gözlemlenmektedir.

"Geleneksel hediyeleşme" tutumlarını ele alan sıralı regresyon sonuçları Tablo 28'de sunulmuştur. Bu tabloya göre yaşın artmasının, eğitim düzeyinin yükselmesinin, hane halkı büyüklüğünün ve tiplerinin geleneksel hediyeleşme oranlarına etkisi gözlemlenmemektedir.

Kadınlar erkelere oranla daha çok geleneksel hediyeleşme davranışında bulunduklarını belirtmişlerdir. Arabası ve sigortası olanlar olmayanlara göre, geliri yüksek olanlar düşük olanlara göre daha fazla geleneksel hediyeleşme yaptıklarını ifade etmektedirler.

Yaşanılan konut tipinin ise farklılık yaratan bir etkisi var. Referans grubu olan 10 ya da daha fazla daireli apartmanda yaşayan bireylere göre müstakil konutta yaşayanlar ile ikiz ya da bitişik konutta yaşayanlar daha az düzeylerde geleneksel hediyeleşme davranışında bulunmaktadırlar. Ancak 10'dan daha az dairesi bulunan apartmanda yaşayanların 10 ve daha fazla daire de yaşayan bireylerle geleneksel hediyeleşme noktasında herhangi bir farklılık gözlemlenmektedir. Ayrıca hanede bakıma muhtaç biri olması da geleneksel hediyeleşmeyi azaltmaktadır.

Tablo 8.27. Dini Hediyeleşmeyi Etkileyen Faktörleri Gösteren Sıralı Lojistik Regresyon

		Tahmin	Std. Hata	Wald	Df	Sig.	95% Güven Aralığı	
							Alt Sınır	Üst Sınır
Eşik	0							
	1	2,385	0,208	131,565	1	0,000	1,978	2,793
	2	3,724	0,209	317,242	1	0,000	3,314	4,134
Lokasyon	Yaş	4,900	0,210	542,645	1	0,000	4,487	5,312
	Kadın	0,004	0,001	10,622	1	0,001	0,002	0,007
	Erkek	0,213	0,035	36,792	1	0,000	0,144	0,282
	Eğitim	0[a]			0			
	Evli	-0,030	0,012	6,101	1	0,014	-0,054	-0,006
	Evli - ayrı yaşıyor	0,619	0,068	82,497	1	0,000	0,485	0,752
	Boşandı	0,612	0,165	13,781	1	0,000	0,289	0,935
	Eşi öldü	0,419	0,088	22,764	1	0,000	0,247	0,591
	Birlikte yaşıyor	0,413	0,082	25,244	1	0,000	0,252	0,574
	Hiç evlenmedi	0,010	0,458	0,000	1	0,983	-0,888	0,908
	Sağlık durumu	0[a]			0			
	Çalışıyor	0,104	0,021	25,623	1	0,000	0,064	0,144
	Çalışmıyor	0,037	0,034	1,182	1	0,277	-0,030	0,105
	Aracı var	0[a]			0			
	Aracı yok	0,156	0,037	17,577	1	0,000	0,083	0,229
	Sigortası var	0[a]			0			
	Sigortası yok	0,525	0,047	125,999	1	0,000	0,434	0,617
	Gelir (ln)	0[a]			0			
	Hanehalki büyüklüğü	0,272	0,026	110,159	1	0,000	0,221	0,323
	Müstakil konut	-0,046	0,011	15,975	1	0,000	-0,068	-0,023
	İkiz ya da sıralı ev	-0,215	0,038	31,751	1	0,000	-0,290	-0,140
	Apartman (10 daireden az)	-0,208	0,089	5,472	1	0,019	-0,383	-0,034
	Apartman (10 veya daha fazla daire)	0,044	0,037	1,455	1	0,228	-0,028	0,116
	Bakıma muhtaç birey var	0[a]			0			
	Çekirdek aile	0,110	0,072	2,328	1	0,127	-0,031	0,252
	Geniş aile	0,161	0,085	3,611	1	0,057	-0,005	0,327
	Dağılmış aile	0[a]			0			

"Modern hediyeleşme" tutumlarını ele alan sıralı regresyon sonuçları Tablo 29'da sunulmuştur. Bu tabloya göre yaş, hane halkı büyüklüğü arttıkça modern hediyeleşme azalmaktadır. Müstakil konutta yaşayanlar diğer konutlara göre daha az modern hediyeleşme içerisindedir. Hanede bakıma ihtiyacı olan birey varsa modern hediyeleşme azalmaktadır.

Kadınlar erkelere oranla daha çok modern hediyeleşme davranışında bulunduklarını belirtmişlerdir. Geliri yüksek olanlar düşük olanlara ve çekirdek aileler dağılmış ailelere göre daha fazla modern hediyeleşme yaptıklarını ifade etmektedirler. Eğitim düzeyi arttıkça modern hediyeleşme de artmaktadır.

Tablo 8.28. Geleneksel Hediyeleşmeyi Etkileyen Faktörleri Gösteren Sıralı Lojistik Regresyon

		Tahmin	Std. Hata	Wald	Df	Sig.	95% Güven Aralığı	
Eşik	0	2,432	0,243	99,843	1	0,000	1,955	2,909
	1	2,740	0,243	126,827	1	0,000	2,263	3,217
	2	3,113	0,243	163,583	1	0,000	2,636	3,590
	3	3,604	0,244	218,674	1	0,000	3,126	4,082
	4	4,400	0,245	323,754	1	0,000	3,921	4,879
Lokasyon	Yaş	0,003	0,002	3,255	1	0,071	0,000	0,006
	Kadın	0,435	0,041	111,775	1	0,000	0,354	0,515
	Erkek	0[a]			0			
	Eğitim	0,023	0,015	2,238	1	0,135	-0,007	0,052
	Evli	1,221	0,073	276,028	1	0,000	1,077	1,365
	Evli- ayrı yaşıyor	0,412	0,173	5,685	1	0,017	0,073	0,751
	Boşandı	0,529	0,095	31,112	1	0,000	0,343	0,715
	Eşi öldü	0,546	0,089	37,205	1	0,000	0,370	0,721
	Birlikte yaşıyor	0,536	0,505	1,126	1	0,289	-0,454	1,525
	Hiç evlenmedi	0[a]			0			
	Sağlık durumu	0,161	0,024	46,829	1	0,000	0,115	0,207
	Çalışıyor	0,154	0,041	14,170	1	0,000	0,074	0,234
	Çalışmıyor	0[a]			0			
	Aracı var	0,347	0,047	55,546	1	0,000	0,256	0,438
	Aracı yok	0[a]			0			
	Sigortası var	0,474	0,050	90,135	1	0,000	0,376	0,572
	Sigortası yok	0[a]			0			
	Gelir (ln)	0,361	0,031	139,594	1	0,000	0,301	0,421
	Hanehalkı büyüklüğü	-0,013	0,013	1,023	1	0,312	-0,039	0,012
	Müstakil konut	-0,247	0,046	29,425	1	0,000	-0,336	-0,158
	İkiz ya da sıralı ev	-0,354	0,100	12,414	1	0,000	-0,551	-0,157
	Apartman (10 daireden az)	0,027	0,046	0,357	1	0,550	-0,063	0,118
	Apartman (10 veya daha fazla daire)	0[a]			0			
	Bakıma muhtaç birey var	-0,328	0,056	34,757	1	0,000	-0,437	-0,219
	Bakıma muhtaç birey yok	0[a]			0			
	Çekirdek aile	-0,031	0,079	0,151	1	0,698	-0,186	0,125
	Geniş aile	0,007	0,095	0,006	1	0,940	-0,179	0,193
	Dağılmış aile	0[a]			0			

Tablo 8.29. Modern Hediyeleşmeyi Etkileyen Faktörleri Gösteren Sıralı Lojistik Regresyon

		Tahmin	Std. Hata	Wald	Df	Sig.	95% Güven Aralığı	
Eşik	0	2,805	0,215	170,172	1	0,000	2,383	3,226
	1	3,571	0,216	274,556	1	0,000	3,149	3,994
	2	4,187	0,216	375,563	1	0,000	3,764	4,611
	3	4,858	0,217	502,436	1	0,000	4,434	5,283
	4	5,621	0,218	666,633	1	0,000	5,194	6,047
	5	6,656	0,219	920,397	1	0,000	6,226	7,086
Lokasyon	Yaş	-0,039	0,001	753,318	1	0,000	-0,042	-0,036
	Kadın	0,353	0,036	96,245	1	0,000	0,282	0,423
	Erkek	0[a]			0			
	Eğitim	0,221	0,012	322,909	1	0,000	0,197	0,246
	Evli	0,722	0,068	113,736	1	0,000	0,589	0,855
	Evli- ayrı yaşıyor	0,576	0,171	11,407	1	0,001	0,242	0,910
	Boşandı	0,494	0,088	31,296	1	0,000	0,321	0,667
	Eşi öldü	0,583	0,086	45,798	1	0,000	0,414	0,752
	Birlikte yaşıyor	1,172	0,453	6,690	1	0,010	0,284	20,060
	Hiç evlenmedi	0[a]			0			
	Sağlık durumu	0,103	0,021	23,419	1	0,000	0,061	0,145
	Çalışıyor	-0,025	0,035	0,506	1	0,477	-0,093	0,043
	Çalışmıyor	0[a]			0			
	Aracı var	0,040	0,037	1,128	1	0,288	-0,034	0,113
	Aracı yok	0[a]			0			
	Sigortası var	0,254	0,049	26,745	1	0,000	0,158	0,351
	Sigortası yok	0[a]			0			
	Gelir (ln)	0,577	0,027	453,005	1	0,000	0,524	0,630
	Hanehalkı büyüklüğü	-0,139	0,012	137,658	1	0,000	-0,163	-0,116
	Müstakil konut	-0,678	0,038	310,946	1	0,000	-0,753	-0,603
	İkiz ya da sıralı ev	-0,613	0,091	45,215	1	0,000	-0,791	-0,434
	Apartman (10 daireden az)	-0,110	0,036	9,210	1	0,002	-0,181	-0,039
	Apartman (10 veya daha fazla daire)	0[a]			0			
	Bakıma muhtaç birey var	-0,260	0,056	21,949	1	0,000	-0,369	-0,151
	Bakıma muhtaç birey yok	0[a]			0			
	Çekirdek aile	0,150	0,073	4,249	1	0,039	0,007	0,292
	Geniş aile	0,108	0,086	1,565	1	0,211	-0,061	0,276
	Dağılmış aile	0[a]			0			

IV. Sonuç

Akrabalık ilişkilerinin genel olarak varlığını sürdürdüğü, özellikle kültürel değerlere ve geçmişe atıfla devam ettiği, çeşitli sosyal etkileşim ve dayanışma biçimlerine sahip olduğu ancak belirli açılardan değişimler yaşadığı söylenebilir. Komşuluk ilişkilerine yönelik analizlerin sınırlı kalmakla birlikte sosyal etkileşim ve dayanışma açısından çeşitli işlevlerini yeni biçimlerde sürdürdükleri ancak kentsel alanlarda sınırlı kaldıkları görülmektedir. Bu durum Bauman'ın tarif ettiği biçimde bir tarafta bireyciliğe ve gevşek bağlara, diğer tarafta ise güvenliğin sağlandığı sıkı bağların yer aldığı "ilişkiler" arasındaki "salınıma" işaret etmektedir. Artık "ilişkiler"den ziyade "bağlantılar"dan söz edilebilir ve bu nedenle toplumsal ilişkiler "akışkan" hâle gelmektedir (Giddens, 2008, s. 285-286). Örneğin toplumsal törenlere katılım, evlilik tercihleri, akrabalık ve komşuluk ilişkileri içinde devam ederken, yardımlaşma, borç verme ve alma gibi dayanışmacı ilişkiler önemini yitirmektedir.

Akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde bu türden bir değişim yaşanırken modern toplumun gündelik hayatındaki sosyal etkileşimler artmaktadır. Farklı sınıflardan ve toplumsal kökenlerden olan insanların gündelik hayatta, okulda, çalışma hayatında, kamusal alanda "karşılaşması" etkileşimler açısından önemlidir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle zaman-mekân ilişkisi farklılaşmış ve sıradan bir insanın karşılaşamayacağı insanlarla etkileşimde bulunmasına imkân yaratılmıştır (Giddens, 2008, s. 186-187). Bu karşılaşmalar daha kısa sürelidir, herhangi bir bağlılığı içermezler ancak bireylere fırsatlar sunarlar. Fırsatlar bireye güçlü bağlardan daha fazla alan açabilmektedir. Bu durum Granovetter (1973) tarafından "zayıf bağların" gücü olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda akrabalık ve komşuluk ilişkileri zayıflasa da bireylerin yeni türde etkileşimlerde bulunması ve bu etkileşimlerin akrabalık ve komşuluk kodu içerisinde değerlendirilmesi mümkündür. Özellikle genç kuşaklarda evlilik tercihlerinin akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin dışında iş ve okul çevresine yöneldiği araştırmanın bulguları arasındadır.

Aile yapılarındaki değişim, akrabalık ilişkilerini ortadan kaldırmamakta, sadece farklılaştırmaktadır. Akrabalık ve komşuluk ilişkilerini diğer cemaat ilişkilerinden farklı kılan ev hayatıyla yakından ilgili olmasıdır ve bu nedenle kadınlar daha ön plandadır (Erden, 2002'den akt. Özbay, 2014, s. 57). Kadın ve erkeklerin kişisel ağlarına bakıldığında kadınların akrabalar ve aileyle, erkeklerin meslektaşlarıyla ilişki kurduğu, benzer toplumsal yapılardan gelseler de kadınların erkeklerden daha fazla akrabalık ilişkileri içerisinde yer aldığı görülmektedir (Moore, 1990). Kadınların artan kariyer kaynakları, çocuk sahibi olmayı ertelemelerine ya da çocuk sahibi olmamalarına neden olmaktadır (Blossfeld ve Huinink, 1991). Giderek kadınlar çalışma hayatında daha fazla yer almaktadırlar. Bu durum geleneksel olarak "eve ekmek getiren erkek" modelinin değişimi anlamına gelmektedir. Kadınlar ev dışında çalışmaya başladıklarında da evdeki görevlerin başlıca sorumluluğunu üstlenmeye devam etmekte ve erkeklerden daha az boş zamana sahip olmaktadırlar (Hochschild, 1989; Gershuny, 1994; Sullivan, 1997'den akt. Giddens, 2008, s. 281). Kadınların çalışma hayatında giderek daha fazla yer almasıyla sadece çocuk sahibi olma konusunda değil akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde de farklılık yaşanabilmektedir. TÜİK'in 2015'te yaptığı zaman kullanımı araştırmasına göre çalışan kadınların aile bakımına erkeklerden beş kat fazla zaman ayırdığı görülmektedir. Hanede bir yaşlının olması durumunda da kadınlar erkeklerden yaşlı bakımına daha fazla zaman ayırmaktadır. Bu durum kadınların çalışsalar dahi haneyle ilgili işleri daha fazla üstlendikleri anlamına gelmektedir. Kadınların bir aile üyesine bakması kendilerini sürekli başka birinin psikolojik olarak iyi oluşuna göre konumlandırmalarını zorunlu kılmaktadır. Kadınlar temizlik ve çocuk bakımı gibi somut işlerin yanı sıra aile ve akrabalık bağları çerçevesinde gerçekleşen kişisel ilişkilerin korunmasına yönelik duygusal emek harcamaktadırlar (Giddens, 2008, s. 281). Dolayısıyla kentlerde akrabalık ve komşuluk ilişkisindeki ana aktörden biri olan kadının çalışması durumunda söz konusu ilişkileri geliştirebilecek vakitleri azalmaktadır. Bu ilişkilere daha az vakit ayırmaya başlayan kadınlar, hem yeni tür sosyal ilişkiler kurmakta hem bunları hem de akrabalık ve komşuluk ilişkilerini ev ve mahalle dışındaki kamusal mekânlara taşıyabilmektedir.

Çekirdek ailenin bir orta sosyoekonomik grup özelliği olarak belirdiği söylenebilir. Çekirdek ailelerin hatırı sayılır bir kısmı apartman tipi konutlarda yaşamaktadır. Türkiye'de genel olarak yaygın olan kanaate göre kentleşme ve sanayileşme sonrası geniş aile haneleri çekirdek hanelere dönüşmüştür. Duben (2012, s. 76-77) kırsal ve kentsel alandaki tarihsel verileri ortaya koyarak hane yapısında bu türden bir değişim yaşanmadığını, kentsel gelişmelerden bağımsız bir biçimde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır. Bu araştırmada da geniş aileden çekirdek aileye bir geçiş yaşanmadığı, geniş ailenin çözülmediği görülmektedir. Bununla birlikte anne-baba, çocuk ve biraz da kardeşin merkezde yer aldığı bir akrabalık ilişkisinin yaygınlaştığı görülmektedir. Diğer akrabalarla görüşme, ziyaret etme sıklığı azalma eğilimindedir. Diğer taraftan kırsal alanlarda akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin kentle kıyaslandığında daha yakın olduğu ancak özellikle yaşlı kadınların akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı görülmektedir. Hem kentte hem de kırsal alanda yaşlıların en önemli ilişkileri genellikle –varsa çocukları-torunları öncelikli– komşularla kurdukları ilişkilerdir.

Türkiye'nin kentleşme deneyiminde göç sonrası yerleşim tercihlerinde akrabalık, hemşehrilik ilişkilerinin önemli olduğu ve bunun doğrudan komşuluk ilişkilerine yansıdığı söylenebilir (Dedeoğlu, 2000, s. 156). Bu araştırmada aynı binada oturanların çoğunun anne/baba, kayınvalide/kayınpeder olduğu, kadınların erkeklerden daha fazla bu akrabalarıyla aynı binada oturduğu görülmektedir. Çocuklar evden ayrılsa dahi aynı binada ya da aynı semtte oturarak yakınlık sürdürülmektedir. Diğer akrabalarla olan mesafe ise açılmıştır. 2000 sonrasında hızlanan fiziksel değişimler, gecekondudan apartmana geçiş, güvenlikli sitelerin/sitelerin yaygınlaşması ve kentsel dönüşüm süreci, yerleşim pratiklerini değiştirmiş ve kentsel hareketliliğin artmasına sebep olmuş ve nihayetinde akrabalık ve komşuluk ilişkilerini farklılaştırmaya başlamıştır.

Araştırma kapsamında yerleşiklik süresinin uzamasının akrabalık ve komşuluk ilişkileri açısından önemli olduğu ortaya koyulmuştur. Konut sahipliği ve türü analizleri net bir çerçeve sunmasa da ev sahibi olanların ve müstakil konutlarda yaşayanların söz konusu ilişkileri görece daha sıkıdır. Avusturalya'da yapılan bir araştırmada da cadde biçimi, ağaç örtüsü ve kaldırımların sağlanması, ortak açık alan ve topluluk alanları gibi etkileşime imkan tanıyan özellikler mahalle memnuniyetinin en önemli belirleyicileri olarak bulunmuştur (Abass ve Tucker, 2018). Bu durum hızla değişen kentsel fiziksel çevrenin sosyal ilişkilerden bağımsız düşünülmemesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle metropollerde ve büyük kentlerdeki aile apartmanlarının değişiminin, kentsel dönüşüm sürecinin yarattığı etkilerin ve yeni kentleşme dinamiklerinin ele alınması gerekmektedir.

Yeni kentleşme dinamiklerinin (kentsel dönüşüm, hareketlilik, ekonomik sektörlerdeki değişimler vb.) birbirine zıt iki yönlü bir etkisi vardır. Bir taraftan akrabalar arası mesafenin azalmasıyla geniş aileye benzer bir sosyal yaşam oluşurken, diğer taraftan yalnız yaşanların, diğer akraba ve akraba olmayan hanelerin kendi akrabalarıyla mesafeleri artmaktadır. Kağıtçıbaşı, benzer bir mantık yürüterek, "geniş akrabalık ilişkilerinin sağladığı desteğin, insanların günlük yaşamlardaki öneminin, ekonomik ve toplumsal

gelişmeyle birlikte azalabileceğini…" belirtmiş, ancak, bu desteğin, hızlı sosyoekonomik değişim ve hareketlilik dönemlerinde, olası kişisel ve toplumsal krizlerin etkilerini ortadan kaldırmak üzere yeniden ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır." (Kağıtçıbaşı 1977'den akt. Duben, 2012, s. 84). Özellikle genç evliler (küçük çocukları olan) ve 65+ yaş grubu maddi ve manevi destek açısından geniş aile ilişkilerine yönelmektedir. Aynı evde oturmasalar da aynı binada ya da mahallede/semtte yerleşik olmak bu gruplar açısından önemlidir. Bu grupta yoksul kadınlar öne çıkmaktadır. Diğer taraftan genç evlenmemiş erkeklerin, boşanan ve eşi ölen kadınların ise yalnız yaşamaya veya diğer akraba hanelerine yöneldikleri görülmektedir. Özellikle genç ve eğitimli erkeklerin kadınlara göre giderek daha fazla yalnız yaşama eğiliminde olmaları çekirdek ve geniş ailenin aile döngüsü açısından önemli bir değişimdir. Ayrıca emek piyasasındaki değişimlerin (profesyonel meslekler, yaratıcı endüstriler, esnek istihdam vb.) ve yeni kentleşme dinamiklerinin bu grupların aile yapılarının, algılarının, akrabalık ilişkilerinin farklılaşmasındaki rolü dikkate alınmalıdır.

Çalışma hayatında yaşanan değişimler ve yaşam süresinin uzamasının ise hane yapılarında bir değişim yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Kentlerde yaşayan genç aileler, çocuk bakımında ve sosyal destekte büyük ebeveynlerden destek alırken, yaşlı nüfus da bakım ve sosyal destek alabilmektedir. Bu bağlamda çalışma koşullarındaki değişimler, yeni kentleşme dinamikleri ve yaş gruplarındaki değişimlerin metropollerde ve metropollerin yakınlarındaki kentlerde hanehalkı yapısında ve aile ve akrabalık ilişkilerinde farklılıklar doğuracağı söylenebilir. Bu durum geniş aile yapılarını etkileyebileceği gibi akrabalar arasındaki mesafenin görece kısalmasına da yol açabilir.

Aile ve akraba sahipliği açısından bir azalma olsa da hâlihazırda Türkiye'deki nüfusun akraba zengini olduğunu söylemek mümkündür. Demografik geçiş sürecinde olan Türkiye'de hem yatay hem de dikey akraba zenginliği vardır. Doğurganlık, evlilik oranları, evlilik yaşı gibi faktörlere bakarak bu eğilimin yakın gelecekte farklılaşacağı söylenebilir. Ölümlerin azalması, doğurganlığın düşmesi sonucunda yatay akrabalıklar önemini kaybetmektedir. Bu durumda anne/baba, çocuk etrafında yoğun dayanışma ağları geliştirmekte ve diğer akrabalar geri planda kalmaktadır (Özbay, 2014, s. 62). ABD'de yapılan bir araştırmada yetişkinler yakın akrabaları olan anne/baba, çocuklar ve kardeşlerle daha çok; kuzenler gibi uzak akrabalarla ise daha az etkileşim hâlindedir (Leigh, 1982). Bu durum ailenin döngüsel bir biçimde değişimiyle ilgilidir.

Hâlihazırda akraba zenginliği açısından en şanslı grup 25-34 ve 34-45 yaş gruplarıdır. Yaş ilerledikçe akraba türü sayısı azalmaktadır. 65+ yaş grubunun akraba türü sayısı azdır. Yaşlanan nüfusun artacağı ülkemizde bu durumun dikkate alınması gerekmektedir. En az akraba türü sayısı yaşlı gruptadır. Yaşlı grupların özellikle kırsal alanda daha az akraba türüne sahip olmaları gelecek yıllarda önemli bir mesele hâline gelebilir. Akraba türü sayısı azalma eğilimindedir ancak hâlihazırda akrabalık ilişkilerinin güçlendirilmesi için uygun koşullar bulunmaktadır. Arkadaşlık "bağları"nın yaygınlaştığı ve güçlendiği bu dönemde hem akraba türü sayısı iyi düzeydedir hem de dini, ahlaki motivasyonlar akrabalık ilişkilerindeki önemini korumaktadır. Hollanda'da yapılan bir araştırmada ailelerle dayanışma arkadaşlarla dayanışmaya göre hâlâ önemli bir konumdadır. Sevgi ve yakınlık arkadaşlarla dayanışmada öne çıkarken Durkheim'ın ahlaki mecburiyet normları insanların ebeveynlerine yardım ederken sahip oldukları temel duygu olarak tespit edilmiştir (Komter ve Vollebergh, 2002).

2006-2016 arasında bütün akraba türlerinde azalma yaşanırken, dede/büyükanne/büyükbaba

sayısı artmıştır. Yaşlı nüfusun fazlalaşmasıyla yaşanan bu değişim, Türkiye'de birçok bireyin ve hanenin yaşlı akrabalarının sayısının artacağı anlamına gelmektedir. Bu, aile ve akrabalık ilişkilerinde yeni sayılabilecek bir durumdur. Kuşaklar maddi olarak bağımsızlıklarını kazansalar da duygusal bağımlılık ilişkisi devam etmektedir. Bu durum 2005'te çocuklara atfedilen ekonomik değerlerde bir azalma olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). 2015'te yayımlanan araştırmalarında ise çocuğa atfedilen değer, ebeveynler için çocuğun güvence olduğu ve yaşlılara ailenin bakmasının bir norm hâline geldiği, ancak bu normun da değişim geçirdiği belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2015). Bununla birlikte yaşlılara bakım sağlayan aileler hâlâ önemli bir orandadır. ABD'de yapılan bir araştırmada yaşlı bakımına destek olan torunların yoksul olması durumunda kötü koşullardaki konutların ve az güvenli olan mahallelerin tercih edildiği, mevcut konutlardaki fiziksel yetersizliklerin bir diğer önemli zorluğu oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca aile kompozisyonundaki değişimler nedeniyle çocuk eksenli bir konuttan yaşlılar için konuta geçilmesinde zorluklar yaşandığı ve bu hanelerde bakım konusunda birçok bilgi eksikliğinin bulunduğu ortaya konulmuştur (Polvere, Barnes ve Lee, 2018). Bu durum yaşlı bakımında konut koşullarının ve gereksinmelerinin önemli olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan yaşlıların yaşadıkları evlerine ve topluluklara ilişkin bağlılıkları, güvenlik ve aşinalık duygusu kendilerini iyi hissetmeleri açısından önemlidir (Wiles, Leibing, Guberman, Reeve ve Allen, 2012). Bu, yerinde yaşlanmanın uygun koşullarda sağlanmasını gerekli kılmaktadır.

Aile ve akraba sayısında yaşlı nüfusun artmasıyla hem genç akrabalara (torunlara) hem de yaşlı akrabalara (ebeveynlere) sahip olan, onlara bakım desteği veren, dolayısıyla arada kalan 45-64 yaş arasındaki grup giderek önemli hâle gelmektedir. Bu yaş grubunun Türkiye'de gerek çocuklara gerek ebeveynlere yönelik destekte üstlendiği roller söz konusu grubun hem mevcut hem de gelecekteki yaşam koşullarını önemli ölçüde etkilemektedir. İngiltere ve ABD üzerine yapılan bir araştırmada da bir veya daha fazla çocuğa yardım sağlayan orta yaşlı kadınların yaşlı anne/babalarına ya da kayınvalide/kayınpederlerine de destek sağladığı tespit edilmiştir (Grundy ve Henretta, 2006, s. 718). Nesiller arası dayanışmada önemli olan bu durumda kadınların üstlendiği roller onların gündelik hayatında, sağlık koşullarında ve yaşam memnuniyetlerinde değişime neden olmaktadır.

Eğitimli olan bireylerin akraba zenginliği eğitimsiz olanlara göre daha iyi durumdadır. Bununla birlikte bu araştırmada eğitim düzeyi arttıkça akrabalarla olan mesafenin arttığı da tespit edilmiştir. Hollanda'da akrabalık araştırmasını analiz eden bir çalışmada da eğitimli nüfusun akrabalarıyla mesafesi ve ilişkileri daha uzaktır. Bu durum yüksek öğretimli nüfusun farklı değerleri ve istihdam piyasasının coğrafi sınırlarıyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca daha düşük eğitimli kişilerin akrabalık bağlarını daha sık kopardığı tespit edilerek bunun nedeninin düşük eğitimlilerin daha yüksek düzeyde bir aile çatışması yaşamaları olabileceği ileri sürülmüştür (Kalmijn, 2006, s. 13).

Nüfusu daha genç ve kentsel alanların daha fazla olduğu bölgelerde akraba türü sayısı farklılaşmakta ve akraba zenginliği artmaktadır. Sosyoekonomik düzey açısından bakıldığında da üst grupta yer alanların akraba türü sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Kentte yaşayan, eğitimli ve sosyoekonomik düzeyi yüksek olanlarda akraba zenginliğinden söz edilebilir. Bu durum kentsel alanlarda yerleşik olmakla ilişkilendirilebilir. Ayrıca kentsel alanlara göç eden ailelerin eğitim, sağlık ve iş olanaklarına erişimi mümkün olmakta ve ikinci kuşakların eğitim ve sosyoekonomik düzeyi yükselirken akrabalık ilişkilerini birinci kuşakla birlikte sürdürmeleri

önem taşımaktadır. ABD'de yapılan bir araştırmada beyaz ailelerin siyahi ailelere göre akrabalarından daha fazla para aldıklarını, geniş aile olarak yaşadıklarını, kadınların hane reisi olduğu siyahi ailelerin beyazlara göre daha az bir akrabalık ağından yararlanabildiklerini ortaya konulmuştur (Hofferth, 1984).

Yaşlıların torunlarla ilişkileri önemlidir. Özellikle ziyaret etme, iletişim kurma, destek olma vb. bahislerde torunlar öne çıkmaktadır. Bulgular, büyük ebeveyn-torun bağlarını tam bir akrabalık ağı içinde incelemek gerektiğini göstermektedir. Ebeveynlerin, tutumları nesiller arası ilişkilerde önemlidir. Akrabalığı muhafaza etme bakış açısını destekleyen annelerin kuşaklararası bağları babalara göre büyük ebeveyn-torun ilişkilerinde daha etkili olduğu görülmüştür (Monserud, 2008). Çocukların ebeveyn evini terk etmediklerinde ve yaşa bağlı farklılıklar dikkate alındığında büyükanne-torun ilişkisini kolaylaştırmak için ebeveyn evinin önemine işaret edilmektedir (Geurts, Poortman, van Tilburg ve Dykstra, 2009). Yaşlıların torunlarının olduğu çocuklarına, olmayanlara göre daha yakında oturma ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir (van Diepen ve Mulder, 2009).

Yalnız yaşama eğiliminin artması akrabalık ilişkileri açısından önemlidir. Yalnız yaşayanların artış hızı önemlidir; İngiltere'de 1971'de %6 iken 2001'de %12 olmuştur (Giddens, 2008, s. 266). Türkiye'de ise yalnız yaşama geçiş daha "hızlı" yaşanmaktadır. Ancak bu bütünüyle akrabalık bağlarının zayıfladığı anlamına gelmez. Yalnız yaşayanların önemli bir kısmı hala akrabalarıyla aynı binada otursa da zaman içinde bu eğilim azalmakta ve akrabalarla mesafe açılmaktadır. Bu durum yakın ilişkilerin yükünden kaçmak ama bir taraftan da akrabalık ilişkilerini sürdürmek şeklinde değerlendirilebilir. 2003 TNSA verilerinden hareketle Türkiye'de erkeklerin işgücüne dahil olduktan, evlendikten ve ilk çocukları doğduktan sonra evden ayrıldıkları ortaya koyulmuştur (Koç, 2008). Nauck, Groepler ve Yi (2017) yaptıkları karşılaştırmalı analizde evden ayrılma pratiğinin akrabalık yapısı, refah rejimleri ve kentleşmedeki farklılığa göre biçimlendiğini ortaya koymuşlardır. Evden ayrılma kolektivist ve ataerkil topluluklarda (Çin, Tayvan) daha geç, bireyselci topluluklarda ise daha erken yaşanmaktadır. Kolektivist kültürlerde evden ayrılma yetişkinlik için önemli bir adımdır ve kuşakların aynı konutta yaşaması normatif olarak desteklenmektedir. Diğer taraftan boşanmalar artmasına rağmen boşananların aile ve akrabalık ilişkileri sürmektedir. Hatta boşananların lehine olmak üzere diğer gruplarla (yalnız yaşayan, eşi ölmüş) anlamlı farklılıklar vardır.

2016 yılında bir ve iki kişiden oluşan hanelerin sayısı artmaktadır. Yalnız yaşama eğiliminde son dönemde erkeklerin önde olduğu görülmektedir. Hatta 2011'den 2016'ya erkeklerin yalnız yaşama geçişinde bir hızlanma olduğu söylenebilir. Özellikle genç (25-34 ve 35-44 yaş grubu), üniversite mezunu ve sosyoekonomik olarak üst grupta yer alan erkeklerin yalnız yaşama pratiğine geçişleri üzerine daha odaklı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Yalnız yaşayanlar arasında ev sahibi olanlar azdır ve hatırı sayılır bir kısmı apartmanda oturmaktadır. Özbay (2014, s. 75) erkeklerin yalnız yaşamayı seçmelerini mevcut ailelerinin sosyal kontrolüne ve evlenirlerse baba ve koca rollerinin gerektirdiği sorumluluklara "karşı bir direniş" olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bu durum uzun süre aile ortamından uzak kalacak genç erkeklerin evlilik yaşlarının yükselmesine ve ebeveyn rollerini geç edinmelerine neden olarak babalık rolüne uyum sağlamalarını güçleştirebilecektir. Bununla birlikte yalnız yaşayanlar arasında yaşlı ve özellikle yoksul kadınlar da yer almaktadır.

Akrabalarla olan mesafe kırsal alanlarda daha yakın olmakla birlikte kentsel alanlarda mesafe açılmakta ancak hâlâ akrabalar önemli oranda yakında yer almaktadır. Erkek tarafının akrabaları kadınlara göre daha fazla aynı binada oturmaktadır. Aynı binada oturanlar genellikle çocuklar, anne/baba, kayınvalide/kayınpeder şeklinde sıralanmaktadır. Çocuklar evden ayrıldıklarında aynı bina olmadığı takdirde, aynı semt ya da yerleşim yeri tercih edilmektedir. Çocuk varsa mesafeler azalmaktadır. Amca/hala/dayı/teyze gibi akrabalarla mesafeler çok daha uzaktır. Diğer bir deyişle uzak akrabalarla mesafe daha uzak hâle gelmiştir. Yüz yüze görüşme sıklığı da mesafelerle benzerdir. Mesafelerin açılması etkileşim olanaklarını da daraltmaktadır.

Bireylerin hediyeleşme örüntülerine bakıldığında gelir ve eğitim düzeyi yüksek olanların ve kadınların, sağlık durumu iyi olanların tüm boyutlarda önde yer aldığı görülmektedir. Hanede bakıma muhtaç birisinin olması durumunda ve bireyler müstakil konutta ikamet ediyorlarsa hediyeleşme azalmaktadır. Yaş ve hane büyüklüğü arttıkça "dini hediyeleşme" artmakta; "modern hediyeleşme" ise azalmaktadır.

Kadınların her tür hediyeleşmede belirgin bir biçimde konumlanması dikkat çekicidir. Hediye değişiminin sorumluluğu üzerine yapılan bir başka araştırmada kadınlar hediye seçme ve hediye verme sorumlusu olarak belirmektedir. Kadınlar ayrıca akrabalar için hediyelerin seçiminde daha fazla zaman harcamaktadırlar ve hediyeleşme sürecinden daha fazla memnuniyet duymaktadırlar (Sinardet ve Mortelmans, 2009). Bu durum etkileşim ve dayanışma ilişkilerinde kadınların geleneksel rollerinin sürdüğünü göstermektedir. Çalışma hayatında daha fazla yer alan kadınlar ise bu konumu sürdürmekte zorlanmaktadırlar.

Komşuluk ilişkilerinin özellikle kentleşmenin daha yoğun olduğu bölgelerde görece azalması, "ilişki"den Goffman'ın (2017) kavramsallaştırmasıyla "uygar kayıtsızlığa" dönüşmesi kent yaşamındaki toplumsal etkileşimi sınırlandırmaktadır. Ötekiyle ilk karşılaşma olarak yorumlanabilecek komşuluk ilişkilerinden yoksun olunması gündelik hayatta toplumsal uyumu ve teması da olumsuz etkilemektedir. Bireyin sosyalizasyon sürecinin okula, bakımevine, işe bırakılması mahalle, sokak etkileşimini azaltmakta ve bu durum komşuluk ilişkilerini mümkün kılacak sosyal etkileşimleri asgari düzeye indirmektedir. Örneğin oyun çağındaki çocuklar birer yetişkin olana kadar günlerinin neredeyse tamamını okullarda geçirmektedir. Kadının ve erkeğin iş yerinde, çocukların eğitim kurumlarında yer aldığı mahallelerde ve sokaklarda komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda komşuluk ilişkilerinde daha çok yaşlı bireyler aktif olmaktadır. Ancak komşuluk ilişkisinde nitelikli kamusal mekânların sosyal bağları güçlendirme potansiyelleri bulunmaktadır. İngiltere'nin Manchester kentinde yapılan bir araştırmada yerel parkların kent içi alanlarda sosyal bağların gelişimini destekleyebileceği tespit edilmiştir. Araştırma kent içi parkların sosyal etkileşimleri destekleme ve sosyal bağları geliştirme konusunda tam potansiyellerini gerçekleştirmeleri için bakımlarının ve dinlenme olanaklarının iyi olması gerektiği sonucuna varmaktadır. Her bir mahalledeki fiziksel ve toplumsal özelliklerin dikkate alınması gerektiği ulaşılan bir diğer sonuçtur (Kazmierczak, 2013).

Aileye, evliliğe, akrabalığa, komşuluğa, yüklenen anlamlar değişmekte, bu durum akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin niceliğini ve niteliğini belirleyebilmektedir. Örneğin akrabalarla ilişkinin özel günlerde ve toplumsal törenlerde gerçekleşmesini akrabalarla sıkı bir ilişki olarak değerlendiren bireyler olabilecek-

ken, bunun bir zorunluluk olduğunu düşünenler bu ilişki düzeyini yetersiz görebilecektir. Bu bağlamda işlevselci bakış açısından kurtularak günümüzde akrabalık ve komşuluk meselesine nasıl anlamlar yüklendiğinin ortaya çıkarılması önemlidir. Böylelikle farklılıklar ve yeni gelişmeler daha net bir biçimde görülebilecektir.

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi de hem mevcut akrabalık ve komşuluk "*bağlar*"ını hem de yeni toplulukların bağlarını oluşturmakta ve/veya güçlendirmektedir. Örneğin uzun süredir görüşmeyen akrabalar Facebook, Instagram vb. sosyal medya hesapları aracılığıyla iletişim kurabilmekte ve ailelerindeki değişimi izleyerek yeniden temas kurabilmektedir. Diğer taraftan bir emekli birey yine benzeri sosyal medya hesaplarından arkadaşları, öğrencileri vb. kişilerle iletişim kurabilmektedir. Bu durum hem küllenmiş ilişkilerin "bağlar"a dönüşümünü gösterirken hem de yeni bağların kurulmasını da içermektedir.

Bu çerçevede özellikle metropollerde, büyük kentlerde ve kent merkezlerinde iş, okul, sivil alan, serbest zaman faaliyetleri (sportif aktiviteler, eğlence etkinlikleri vb.) ekseninde gelişen yeni "bağlar" çoğu zaman akrabalık ve komşuluk kodlarını içermekte ve bir anlamda bu ilişkilerin yerini almaktadır. Kadınların ev dışında çalışmaya daha fazla başlamaları ve eğitim hayatına katılımları -yükseköğretimdeki başarıları dikkate alındığında devam edeceği söylenebilir- toplumsal ağlarını ve deneyimlerini genişletmektedir (Castells, 2008, s. 296). Gerek kadınların gerek erkeklerin akrabalık ve komşuluk ilişkileri dışında kurdukları bağlar zayıf olsa da bir cemaat/topluluk örüntüsüne (yüz yüze etkileşim, dayanışma, kimlik vb.) sahip olabilmektedir. Bunlar uzun süreli olabileceği gibi kısa süreli bağlar da olabilir. Bu zayıf bağların gücünden (Granovetter, 1973) bahsedilebilir. Türkiye'de ailenin akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin bu perspektiften daha detaylı incelenmesi yaşanılan değişimlerin izlenmesine ve daha gerçekçi politikaların geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

V. Politika Önerileri

Araştırma kapsamında yapılan analizler ve değerlendirmeler akrabalık ve komşuluk ilişkilerindeki değişimin farklı toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerle birlikte düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Söz konusu değişimleri anlamlandırarak toplumsal dinamiklerin kendini farklı koşullarda yeniden üretebilmesini sağlayacak politikalar geliştirilmelidir. Bu bölümde (1) Araştırma ve (2) Uygulama olmak üzere iki ana başlıkta politika önerilerine yer verilmektedir.

A. Araştırma Önerileri

İyileştirme: Öncelikle TAYA'nın çeşitli açılardan geliştirilmesi gerekmektedir. Mevcut araştırmanın örneklemi küçültülerek nitel araştırma boyutunun eklenmesi önemlidir. Böylece akrabalık ve komşuluk ilişkilerine yönelik daha derinlikli tartışmaların yürütülmesi mümkün olabilecektir. Örneğin araştırmada akrabalığın ve komşuluğun anlamı ve bu kavramlara ilişkin idealler üzerine veriler elde edilmesi önemlidir. İkinci husus sorulara ilişkindir. TAYA'da torunlara, komşulara, ideal/tercih edilen hanehalkı yapısı hakkındaki görüşlere ilişkin sorular yer alabilir. Ayrıca geniş aileden ayrılma, evden/haneden ayrılma pratiklerinin sorulması gerekmektedir. Dayanışmacı ilişkilerin daha rahat çözümlenebilmesi için farklı sorulara (örn. iş bulma vb.) ihtiyaç vardır. Bununla birlikte bireylerin ve hanelerin diğer sosyal (arkadaş, hemşehri, mesleki, dini vb.) ve akrabalık (büyüklerin torunlarla, kuzenlerle vb.) ilişkilerine yönelik soruların eklenmesi önemlidir.

Yeni araştırmalar: Komşuluk ilişkilerine, diğer sosyal ilişkilere, yalnız yaşayanlara, aile apartmanlarına, kentsel dönüşüm ve akrabalar/komşular arasındaki mesafenin ve ilişkilerin değişimine yönelik özel araştırmalar tasarlanması gerekmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, konut tercihleri, mekânsal kullanımlar/ilişkiler vb. konular akrabalık ve komşuluk açısından araştırılması önerilmektedir.

B. Uygulama Önerileri

Yalnız yaşayanlar konusunda önemli bir değişim yaşanmaktadır. Yalnız yaşayan yaşlılara yönelik özellikle yerel yönetimler ve mahalle muhtarlarının koordinasyonunda sivil toplum kuruluşlarının ve komşuların desteğiyle sağlık, bakım ve sosyal içerikli hizmetler üretilmesi gerekmektedir. Bu konuda Türkiye'de örnekler vardır. Kamu sektörünün koordinasyon ve kapasite geliştirme konusunda aktif tutum sergilemesi gerekmektedir. Yaşlı Destek Programı (YADES) gibi programların sayısının artması ya da olanaklarının genişletilmesi önemlidir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018). Yaşlıların giderek geniş ailelerde ve akraba hanelerinde yaşamayı tercih etmeleri dikkate alınarak akrabalarına yakın (göreceli bir kavram olan yakınlık yürünebilir mesafe olarak tanımlanabilir) mesafede konut üretilmesi ya da kira desteği verilmesi önem arz etmektedir. Örneğin 65 yaş üstü bireylerin belgelemek ve denetimi yapılmak kaydıyla çocuklarına/akrabalarına yürüme mesafesinde oturmasını sağlayacak maddi destek mekanizmaları geliştirilmelidir. Yaşlılara yönelik politikalarda denetim mekanizmalarının açık ve net bir biçimde kurulması gereklidir. Zira istismarın yaşanması durumunda yaşlı bireyler sosyal politikanın yararından çok zararıyla muhatap olabilmektedir.

Yalnız yaşayan yaşlılara yönelik olarak yaşadıkları fiziksel ve toplumsal çevreden bağımsız konutlar ve alanlar oluşturulmamalıdır. Yaşlılar için konut çevresi ve komşuluk ilişkileri (hafıza, aidiyet, kimlik) önemlidir. Yerinde yaşlanmanın gerçekleşmesi için aynı sokakta ve/veya mahallede kiralama ya da kamulaştırma yöntemiyle yaşlıların birbirleri, komşuları/mahalleleri ve doğayla etkileşim kurabilecekleri mekânların tasarlanması gerekmektedir. Mahalle çevresinin yürümeye uygun olması, yaşlılara aktif olma imkanı sağlamakta, insanların başkalarıyla buluşabildiği ve doğanın tadını çıkarabildiği yerleri kullanarak yaşlıların sağlıklı olmasına katkıda bulunmaktadır (Sugiyama ve Thompson, 2007).

Kırsal alanda yaşayan yaşlıların akrabalarıyla mesafesinin fazla olduğu ve genellikle yalnız yaşadıkları dikkate alınırsa özel bir politika geliştirilmesi gerektiği açıktır. Çocukları, akrabalarıyla iletişim kanallarının kurulması, teknolojik ihtiyaçlarının giderilmesi, teknoloji eğitimlerinin verilmesi önemlidir. Ayrıca ekonomik koşullarının güçlendirilmesi, sağlığa erişimlerinin artırılması, konutların iyileştirilmesi ve ulaşımın artırılması gerekmektedir. Akraba yoksunu olan kırdaki yaşlılara yönelik olarak sosyal içermeye yönelik projelerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Yaşlılara ve çocuklara aynı anda destek vermek durumunda olan "sandviç kuşağı" kadınlar en riskli gruplardan biridir. Çekirdek ve geniş ailede zorlanan bu kuşak, hanenin tek ebeveynli olması durumunda ise çok fazla sorumluluk ve iş yüklenmektedir. Bu kuşak üstlendiği roller nedeniyle kendi yaşlanma süreci içinde fiziksel ve ruhsal sorunlarla karşılaşabilmektedir. Çocuklara bakım veren büyük ebeveynler de ebeveynlik stresiyle karşılaşılmaktadır (Gleeson, Hsieh ve Cryer-Coupet, 2016). Özellikle yoksul ve ekonomik açıdan zor durumda olan kadınların desteklenmesi gerekmektedir. Bu kuşağın rollerini azaltıcı sosyal politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle bu kuşağın yaşlanma konusunda farkındalıklarının artırıl-

ması ve yaşlanma sürecinde yapmaları gerekenlere yönelik eğitim içeriklerinin hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir. Bununla birlikte daha da önemlisi özellikle erişilebilirlik ilkesi çerçevesinde mahalle ölçeğinde hem çocuklar hem de yaşlı bireyler için gündüz bakımevlerinin inşa edilmesi gerekmektedir. Böylelikle bakım yükünü üstlenen kadınların kendilerine ve toplumsal ilişkilerine ayırabilecekleri vakitler oluşacaktır. Zira araştırma verilerinde görüldüğü gibi hanede bakıma muhtaç biri varsa ziyaret sıklığı azalmaktadır. Ayrıca erkeklerin bakım konusunda desteğinin alınması için eğitim verilmesi, farkındalık çalışmalarının planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Çocuklar ve yaşlılar için açılacak olan gündüz bakım evleri aynı zamanda tek ebeveynli haneler için de önemlidir. Daha çok kadınlardan oluşan bu hanelerin anne/baba, kardeş ve diğer akrabalardan aldıkları destekler sınırlıdır. Genellikle ekonomik ihtiyaçlar için çalışmak durumunda olan bu hanelerdeki bakım yükünün hafifletilmesi gündüz bakımevleriyle sağlanabilir. Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı'nda "…ev ortamında yaşayan yaşlıların sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak ve onların izole edilmelerini engellemek amacıyla Yaşlı Dayanışma Merkezleri (YDM) açılması yönünde çalışmalar başlatıldığına" dair açıklamalar yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 27). Bu planın revize edilerek daha bütüncül bir yaklaşım geliştirilmesi gerekir.

Bununla birlikte gündüz bakımevlerine gönderilmeyecek ve büyük akrabaların bakımını tercih edecek kişilerin varlığını sürdüreceği (ekonomik, kültürel sebepler) dikkate alınırsa söz konusu grup için hem çocuk hem de yaşlı bakımı eğitimi verilmesi gerekmektedir. Özellikle erken çocukluk eğitiminin verilmesi önem taşımaktadır. Birçok yetişkin ve yaşlı birey, bakımlarını üstlendikleri çocukların eğitimini geleneksel usullere göre gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda bu grup için özel olarak bir "erken çocukluk eğitimi" ve "yaşlılık eğitimi" müfredatı ve materyalleri geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu eğitimleri alan kişilerin belirli zamanlarda sosyal hizmet uzmanları tarafından desteklenmesi de önemlidir.

Çocuklara yönelik ebeveynlerin üstlenmesi gereken hususlar, ilgi ve bakım yasalarla belirlenmiştir. Yaşlılık döneminde ebeveynlere yönelik üstlenilmesi gereken hususlar için yasal bir çerçeve oluşturulması tartışmaya açılmalıdır. Yaşlılara yönelik bakım ve sosyal destek konusunda çocukların/akrabaların ve özellikle erkeklerin görevlerinin yasalarla tanımlanıp tanımlanmayacağı konusunda bir tartılma yürütülebilir. Yasal düzenlemeler insan hakları bağlamında uygun görülmese de özellikle yaşlıların ve yaşlanmakta olanların ekonomik koşullarının nasıl geliştirilebileceği üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bunun için özellikle gönüllü çalışma ve yaşlılıkta istihdam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Çekirdek hanelerde bir azalma eğilimi gözlemlenmektedir. Yalnız yaşayanların artma ve çekirdek hanelerin azalma eğilimi gelecekteki hanelerin değişimi hakkında bir fikir vermektedir. Sosyal politikalarda merkezi konumda bulunan evlilik ve çekirdek ailenin yanı sıra özellikle geniş aileler, diğer akraba haneleri gibi farklı haneler için de politikalar geliştirilmelidir. Zira geniş ailelerin dışlanması sosyal politikaların gücünü azaltmaktadır (Gerstel, 2011). Geniş aile pratiğinin görüldüğü aile apartmanlarının kentsel dönüşümden etkilenmemesi için destekler verilmelidir. Geniş aile biçiminde yaşamak isteyen haneler için kamu eliyle üretilen konut projelerinde seçenekler (büyük ebeveynler için küçük müstakil daireler ve bu dairelerin diğer haneye erişiminin kurulması vb.) sunulmalı, teşvik edici olanaklar (kuralarda belirli oranlarda ayrıcalık) oluşturulmalıdır. Bu konuda "Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması" çerçevesinde yapılan tartışmaların dikkate alınması önemlidir (Şentürk, 2016). Bu durum yaşlı bakımının tümüyle aileye bırakılmasına neden olmamalıdır. Bu şekilde yaşamayı tercih eden geniş aileler için seçenekler sunulması amacıyla bu türden bir öneri geliştirilmelidir.

Yaşlı bakımına destek olmak isteyen çocukların, torunların yoksul olmaları durumunda kötü koşulları olan konutlar ve daha az güvenli olan mahalleler tercih edilmektedir. Ayrıca mevcut konutlardaki fiziksel yetersizlikler bir diğer önemli zorluğu oluşturmaktadır. Aile kompozisyonundaki değişimler nedeniyle – örneğin daha önce çocuk eksenli bir konutun olması– konutların yaşlılara uygun hâle getirilmesi gerekmektedir. Toplu konut projelerindeki desteklerin yanı sıra mevcut konutların iyileştirilmesine yönelik olarak bilgilendirici hizmetler sağlanmalıdır. Ayrıca model önerileri hazırlanarak standart uygulamalar ailelere sunulmalıdır, konut koşullarının düzenlenmesinde yerel yönetimlerin kolaylaştırıcı olması ve destek üretme kapasitesi geliştirilmelidir. Bu öneri 10. Kalkınma Planında yer alan "aile yanında bakımı destekleyen modeller geliştirilecek" hedefinin gerçekleşmesine de katkı sağlayacaktır (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2010, s. 44). Ayrıca Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı'ndaki "Yaşlılar için daha uygun konaklama ve yaşama alanları oluşturabilmek için yaşlıların içinde bulundukları koşulların ve zaman içinde beliren değişikliklerin sistematik olarak incelenmesinde yarar olduğuna" yönelik vurgu (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 82) dikkate alınarak yaşlıların mekân kullanımlarının araştırılması ve farklı politikalar geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Kadının istihdamı ve işgücüne katılımı demokratik ve adil topluluklar açısından önemlidir. Ancak çalışma hayatında, kentte, konutlarda ve konut çevresinde, mahallede, kamusal mekânlarda, kent içi ulaşım sistemlerinde düzenlemeler yapmadan yalnızca kadın istihdamının teşvik edilmesi akrabalık ve komşuluk ilişkilerini güçlendirmeyecektir. Burada kadının istihdamıyla birlikte söz konusu düzenlemelerin de yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu durum kadınlara bakım yardımı vererek istihdamı artırmaya benzemektedir. İstihdam artmakta ancak kadınların kamusal mekânla teması azalmakta ve/veya ortadan kalkmaktadır. Ekonomik, sosyal ve mekânsal politikaların akrabalık ve komşuluk ilişkilerini nasıl etkileyeceği konusunda önceden hazırlıklar yapılması gerekmektedir. Sembolik etkileşimcilere göre giderek artan sayıda kadının ev dışında çalışmaya başlaması, kadınların "seçenekleri algılamaları" boşanmaya götüren ilk önemli adımdır (Kasapoğlu, 2012, s. 7). Kadınların eğitime, işgücüne katılımları, kamusal mekânı kullanımları aynı zamanda yeni sosyal ilişkileri beraberinde getirmektedir. "Seçenekleri algılayan" kadın akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin ötesinde yeni toplumsal bağlar kurabilmektedir. Bunlar kadının istihdamdan uzaklaştırılmasına yönelik analizler değildir. Burada eğitim ve çalışma hayatının "seçenekleri algılamadaki" katkısıyla yeni bir kamusallık ve toplumsallık oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda aileler açısından akrabalık ve komşuluk ilişkileri kadar yeni toplumsal ilişki biçimleri gelişmekte, yeni bağlar kurulmaktadır. Bu ilişkilerin ve bağların izlenmesi ve güçlenmesi de önemsenmelidir. Bunun dışında akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin güçlenmesi için –kadınlar tarafından talep edilmesi durumunda– kadınların çalışma sürelerinin kısaltılabilmesinin önü açılmalıdır. Kent içi erişim sürelerinin azalması, konutların ve konut çevresinin sosyal etkileşimi sağlayacak şekilde tasarlanması gibi mekânsal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin gelişmesinde kamu eliyle gerçekleştirilen konut projelerindeki konut büyüklükleri önemlidir. Toplumsal değerleri dikkate alarak evde yaşayan bireylere ait odaların yanı sıra misafirlerin rahatça ağırlanmasını sağlayacak mimari çözümlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca eşini kaybeden yaşlıların geniş aile ya da diğer akraba hanelerinde yaşamı tercih etmeleri de dikkate alınmalıdır. Mekânsal çerçevenin ilişkiler üzerindeki tesiri dikkate alınarak toplumun yaşama kültürüne uygun çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu konuda kamunun ilgili kurumlarıyla (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere) ortak çalışmalar yapılması ve bir mekân politikası geliştirilmesi elzemdir. 10. Kalkınma Planı'nda da "yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeten mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının" hayata geçirilmesine yer verilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2010, s. 127).

1980'lerle başlayan ve 2000'lerle devam eden süreçte Türkiye kentleşme deneyiminin konut üretme biçimi site ve/veya güvenlikli site tarzındadır. Müstakil olarak binalar yapılsa da konut üretim biçiminin –özellikle planlı– site tarzında ilerlediği görülmektedir. Akrabalık ama özellikle komşuluk ilişkileri açısından dikkate alındığında site tarzındaki konut yerleşimleri sınırlılıklara sahiptir. Ancak söz konusu sitelerde komşuların karşılaşabileceği, bir araya gelebileceği ortak mekânların bu sınırlılıkları aşma kapasitesinde olduğu hatta daha yakın komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda gerek kamu gerek özel sektör eliyle üretilen konut yerleşimlerinde –sadece otopark, yeşil alan vb. değil– ortak mekânların niceliğinin artırılmasına ve niteliğinin yükseltilmesine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yasal düzenlemeler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'yla birlikte gerçekleştirilmeli ve denetimler –en az güvenlik önlemlerinde (yangın merdiveni vb.) gösterildiği kadar– sıkı bir biçimde uygulanmalıdır.

Gerek bu site türündeki yerleşimlerde gerek müstakil binalarda yaşayan ailelerin toplumsal törenlerde kullanımına yönelik mekânların inşa edilmesi gerekmektedir. Araştırma bulguları hâlihazırda bu törenlerin sıklıkla yapıldığını göstermektedir. Akrabaların ve komşuların bir araya geldiği bu törenlerin, yürüme mesafesindeki nitelikli (törenlerin geleneğine uygun nitelikte) ve satın alınabilir maliyetlere sahip bir şekilde tasarlanmasına yönelik olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'yla iş birliği yapılmalıdır. Bütün mekânsal politikalarda dikkat edilmesi gereken en önemli husus önce işlevlerin, niteliğin ve içeriğin hazırlanması, sonrasında uygulamanın gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda söz konusu mekânsal politikalar gerçekleştirilirken öncelikle toplumsal mekânların inşa edilme sürecine (ihale vb.) ilişkin prosedürler ve protokoller düzenlenmelidir.

Mekânsal politikaların yanı sıra sosyal çalışmaların da geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle birlikte yaşama kültürünü sağlayacak sosyal faaliyetlerin düzenlenmesi ya da düzenleyenlere destek verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle yerel yönetimlerin ve STK'ların önemli roller üstleneceği söylenebilir. Yerel yönetimlerin ve STK'ların kapasitelerinin artırılmasına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanabilir. Yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılarak sosyal çalışmaların üretilmesi teşvik edilebilir.

Komşuluk ilişkilerinin gelişmesinde kentsel yönetişimin uygulanması gerekmektedir. Kentsel yönetişim bireylerin aidiyet, kimlik, sorumluluk özelliklerini geliştirme potansiyeline sahiptir. Ayrıca kentsel yönetişim ile bireylerin kendi yaşama kültürüne ve beklentilerine uygun mekânların oluşmasıyla sosyal etkileşim de mümkün olabilecektir. Özellikle mahallenin fiziksel koşulları ve komşular/yaşayanlar için inisiyatif alınması yönetime katılmayı mümkün kılacak ve aktif vatandaşın var olmasına katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda mahalle ölçeğinde, -metropollerdeki ve büyük kentlerdeki mahalleleri yeniden ölçeklendirerek- kentsel yönetişim araçlarının, mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde farkındalık oluşturulması en önemli politikalardan biri olmalıdır. Bu politikalar nostaljik, otantik bir akrabalık ve komşuluk anlayışını değil bugünü anlayan ve kavrayan bir bakışla geliştirilmelidir. Türkiye'de bu türden toplumsal kurumların kendini yeniden üretmesindeki en büyük tehlikelerden biri meselelerin nostaljiye dönüş(türül)mesidir. Bugünün akrabalık ve komşuluk biçimleri/ilişkileri bağlamında etkileşim, dayanışma, hediyeleşme, sosyal destek vb. üzerinde durulmalı ve bunlara ilişkin farkındalık sağlanmalıdır. Bu çerçevede meselenin nostaljiye dönüşmesine engel olarak sosyal sorumluluk kampanyaları/projeleri, yeni medyanın olanakları kullanılarak farkındalık çalışmaları ve etkinlikleri yapılması, güzel örneklikliklerin kamuoyuyla çeşitli iletişim araçları aracılığıyla paylaşılması gerekmektedir.

VI. Kaynakça

Abass, Z. I. ve Tucker, R. (2018). Residential satisfaction in low-density Australian suburbs: The impact of social and physical context on neighbourhood contentment. *Journal of Environmental Psychology,* 56, 36-45.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018). Yaşlı destek programı (YADES) (2018). *<https://eyh.aile.gov.tr/yasli-destek-programi-yades-2018>* (28 Eylül 2018).

Bastani, S. (2007). Family comes first: Men's and women's personal networks in Tehran. *Social Networks,* 29 (3), 357-374. *<https://doi.org/10.1016/j.socnet.2007.01.004>*

Bauman, Z. (2017). *Bireyselleşmiş Toplum* (çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Blossfeld, H-P. ve Huinink, J. (1991). Human capital investments or norms of role transition? How women's schooling and career affect the process of family formation, *American Journal of Sociology,* 97, 143-168.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum Ve Kültür. İkinci Cilt: Kimliğin Gücü* (çev. Ebru Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Daw, J., Verdery, A. M. ve Margolis, R. (2016). Kin count(s): Educational and racial differences in extended kinship in the United States. *Population and Development Review,* 42 (3), 491-517. *<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2016.00150.x>*

De Lima, C., Emanuel, E., Tomas, M. C. ve Queiroz, B. L. (2015). The sandwich generation in Brazil: Demographic determinants and implications. *Bernardo Lanza Revista Latinoamericana de Poblacion,* 9 (16), 59-73.

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim,* 86, 139-170.

Duben, A. (2012). *Kent, Aile, Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gerstel, N. (2011). Rethinking families and community: The color, class, and centrality of extended kin ties. *Sociological Forum*. 26 (1), 1-20. *<https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2010.01222.x>*

Geurts, T., Poortman, A.-R., van Tilburg, T., Poortman, A.-R. ve Dykstra, P. A. (2009). Contact between grandchildren and their grandparents in early adulthood. *Journal of Family Issues,* 30 (1), 1698-1713.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gleeson, J. P., Hsieh, C.-M. ve Cryer-Coupet, Q. (2016). Social support, family competence, and informal kinship caregiver parenting stress: The mediating and moderating effects of family resources. *Children and Youth Services Review,* 67, 32-42.

Goffman, E. (2017). *Kamusal Alanda İlişkiler. Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (çev. Muhammed Fatih Karakaya), Ankara: Heretik Yayınları.

Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology,* 78 (6), 1360-1380.

Grundy, E. ve Henretta, J. C. (2006). Between elderly parents and adult children: a new look at the intergenerational care provided by the 'sandwich generation'. *Ageing ve Society,* 26 (5), 707-722. *<https://doi.org/10.1017/S0144686X06004934>*

Hofferth, S. L. (1984). Kin networks, race, and family-structure. *Journal of Marriage and The Family,* 46 (4), 791-806. *<https://dx.doi.org/10.2307/352527>*

Kagitcibasi, C. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology-An International Review-Psychologie Appliquee-Revue Internationale,* 54 (3), 317-337. *<https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x>*

Kagitcibasi, C. ve Ataca, B. (2015). Value of children, family change, and implications for the care of the elderly. *Cross-Cultural Research,* 49 (4), 374-392. *<https://doi.org/10.1177/1069397115598139>*

Kalmijn, M. (2006). Educational inequality and family relationships: Influences on contact and proximity *European Sociological Review,* 22 (1), 1-16.

Kana'ıaupuni, S. M., Donato, K. M., Thompson-Colon, T. ve Stainback, M. (2005). Counting on kin: Social networks, social support, and child health status. *Social Forces,* 83 (3), 1137-1164. *<https://dx.doi.org/10.1353/Sof.2005.0036>*

Karpat, K. H. (2016). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasapoğlu, A. (2012). Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları (Ed. Aytül Kasapoğlu ve Nadide Karkıner). *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 28-48). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kazmierczak, A. (2013). The contribution of local parks to neighbourhood social ties. *Landscape and Urban Planning,* 109 (1), 31-44.

Kıray, M. (2006). *Toplumsal yapı toplumsal değişme*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Knodel, J. ve Saengtienchai, C. (2007). Rural parents with urban children: Social and economic implications of migration for the rural elderly in Thailand. *Population Space and Place,* 13 (3), 193-210. *<https://doi.org/10.1002/psp.436>*

Koc, I. (2008). The timing of leaving the parental home and its linkages to other life course events in Turkey. Marriage ve Family Review, 42 (1), 29-47. *<https://dx.doi.org/10.1300/J002v42n01_03>*

Koç, İ. ve Eryurt, M. A. (2013). *Türkiye'de Akraba Evlilikleri ile Bebek Ölümleri Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Komter, A. E. ve Vollebergh, W. A. M. (1997). Gift giving and the emotional significance of family and friends. *Journal of Marriage and the Family,* 59 (3), 747-757.

Komter, A. E. ve Vollebergh, W. A. M. (2002). Solidarity in Dutch families - Family ties under strain? *Journal of Family Issues,* 23 (2), 171-188.

Komter, A. E. (1996). Reciprocity as a principle of exclusion: Gift giving in the Netherlands. *Sociology-The Journal of the British Sociological Association,* 30 (2), 299-316.

Komter, A. E. (2001). The disguised rationality of solidarity: Gift giving in informal relations. *Journal of Mathematical Sociology,* 25 (4), 385-401.

Komter, A. E. (2007). Gifts and social relations - the mechanisms of reciprocity. *International Sociology,* 22 (1), 93-107.

Kongar, E. (2017). *Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Leigh, G. K. (1982). Kinship interaction over the family-life span. *Journal of Marriage and Family,* 44 (1), 197-208.

Leopold, T. ve Schneider, T. (2010). Intergenerational transfers from a life course perspective a longitudinal comparison of gifts and bequests. *Zeitschrift für Soziologie,* 39 (4), 258-280.

Liu, J. (2014). Ageing, migration and familial support in rural China. *Geoforum,* 51, 305-312.

Monserud, M. A. (2006, April). I*ntergenerational relationships and affectual solidarity between grandparents and young adults*. 77th annual meeting of The Pacific-Sociological-Association. Hollywood, Ca.

Monserud, M. A. (2008). Intergenerational relationships and affectual solidarity between grandparents and young adults. *Journal of Marriage and Family,* 70 (1) 182-195. Retrieved from: *<https://www.jstor.org/stable/40056261>*

Moore, G. (1990). Structural determinants of men's and women's personal networks. *American Sociological Review,* 55 (5), 726-735. Retrieved from: *<http://www.jstor.org/stable/2095868>*

Mulder, C. H. ve van der Meer, M. J. (2009). Geographical distances and support from family members. *Population Space and Place,* 15 (4), 381-399.

Nauck, B., Groepler, N. ve Yi, C-C. (2017). How kinship systems and welfare regimes shape leaving home: A comparative study of the United States, Germany, Taiwan, and China. *Demographic Research,* 36, 1109-1148. Retrieved from: *<https://www.demographic-research.org>*

Nisbet, R. (2016). *Sosyolojik Düşünce Geleneği* (çev. Yusuf Kaplan), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Özbay, F. (2014). Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri. (Ed. Mustafa Turğut ve Semiha Feyzioğlu) *Türk Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler* içinde (s. 56-87). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *<https://ailetoplum.aile.gov.tr>*

Polvere, L., Barnes, C., Lee, E. (2018). Housing needs of grandparent caregivers: grandparent, youth, and professional perspectives. *Journal of Gerontological Social Work,* 61 (5), 549-566.

Sinardet, D. ve Mortelmans, D. (2009). The feminine side to Santa Claus. Women's work of kinship in contemporary gift-giving relations. *Social Science Journal,* 46 (1), 124-142.

Smits, A. ve Mulder, C. H. (2008). Family dynamics and first-time homeownership. *Housing Studies,* 23 (6), 917-933. *<https://doi.org/10.1080/02673030802416601>*

Sugiyama, T ve Thompson, C. W. (2007). Older people's health, outdoor activity and supportiveness of neighbourhood environments. *Landscape and Urban Planning,* 83 (2-3), 168-175.

Suh, M. K (1994). Women, aging and the family in Korea. *Australian Journal on Ageing,* 13 (4), 175-177. *<http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-6612.1994.tb00667.x>*

Şentürk, M. (Edt.) (2016). *Aile dostu kentler etüt araştırması*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *<https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/82-aile-dostu-kentler-etut-arastirmasi-2015.pdf>*

Taylor, R. J. ve Chatters, L. M. (1991). Extended family networks of older black adults. *Journals of Gerontology* 46 (4), 210-217. *<https://doi.org/10.1093/geronj/46.4.S210>*

Thornton, A. ve Fricke, T. E. (1987). Social change and the family: Comparative perspectives from the West, China and South Asia. *Sociological Forum,* 2, 746-779. *<https://www.jstor.org/stable/684301>*

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı (2007). *<https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/turkiye-de-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-plani/turkiye-de-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-plani.pdf>* (3 Eylül 2018).

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018). <http://www.sbb.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf>* (3 Eylül 2018).

van Diepen, A. M. L. ve Mulder, C. H. (2009). Distance to family members and relocations of older adults. *Journal of Housing and the Built Environment,* 24 (1), 31-46.

Wei-Hsin, Y. ve Hertog, E. (2018). Family characteristics and mate selection: Evidence from computer-assisted dating in Japan. *Journal of Marriage and Family,* 80 (3), 589-606. *<https://doi.org/10.1111/jomf.12473>*

Wellman, B. ve Wortley, S. (1989). Brothers' keepers: Situating kinship relations in broader networks of social support. *Sociological Perspectives,* 32 (3), 273–306. <https://doi.org/10.2307/1389119>

Wellman, B. ve Wortley, S. (1990). Different strokes from different folks: Community ties and social support. *American Journal of Sociology,* 96 (3), 558-588.

Whyte, M. K. (2005). Continuity and change in urban Chinese family life. *The China Journal,* 53, 9-33. *<https://dx.doi.org/10.2307/20065990>*

Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve J. ve Allen R. E. (2012). The meaning of "aging in place" to older people. *Gerontologist,* 52 (1), 357-366.

TÜRKİYE AİLE YAPISI İLERİ İSTATİSTİK ANALİZİ, 2018

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI